

1/2013

Raporta/Rapport

Samiske tall forteller 6

Kommentert samisk statistikk 2013

Sámi allaskuvla
Sámi University College

norden

Raporta/Rapport 1/2013

Samiske tall forteller

Kommentert samisk statistikk 2013

Føreord

I år er det 200 år sidan Ivar Asen vart fødd, og i det høvet er 2013 utnemnt til «språkår» i Noreg. *Sámi logut muitalit/ Samiske tall forteller* markerer Aasen-jubileet ved å la fire artiklar handle om språk. Kaisa Rautio Helander og Yngve Johansen skriv om synleggjering av samisk språk på vegskilt tjuetre år etter at samisk vart offisielt språk i landet. Torkel Rasmussen skriv om bruken av offentlege midlar til samisk-norsk tospråklegheit i kommunane, og Kevin Johansen skriv om studiepoengproduksjonen i samisk språk ved høgskular og universitet i Noreg. Jon Todal har sett på tilgjengelege statistikkar for samisk språk på ymse samfunnsområde for å kunna seia noko om i kva retning eventuelle endringar går.

I tillegg til temaet språk har vi i år ein artikkel om mattryggleiken i nord, skriven av Magritt Brustad. Paul Inge Severeide presenterer ein «overvakingsartikkel» som det er meininga skal bli årviss. Tabellane i denne og framtidige artiklar skal overvake endringar på ein del sentrale samfunnsområde frå år til år.

Vi i Analysegruppa for samisk statistikk vil takke avdelingsdirektør Máret Guhttor i Fornyings-, administrasjons- og kyrkjedepartementet for godt samarbeid frå gruppa vart etablert i 2007 og fram til Máret vart pensjonist i fjor.

Guovdageaidnu, september 2013

Analysegruppa for samisk statistikk

Else Grete Broderstad

Magritt Brustad

Kevin Johansen

Paul Inge Severeide

Jon Todal

(leiar)

Oppsummering

Det er en klar tendens i statistikkene som legges fram, at bevilgningene til tospråklighet i kommuner og fylkeskommuner ikke har kommet opp på et nivå der de dekker utgiftene kommunene og fylkeskommunene mener de har på grunn av tospråklighet. Bevilgningene til den enkelte kommune og fylkeskommune har stort sett vært de samme siden 2005. Det vil si at det er en reell nedgang i bevilgningene til tospråklighet når man tar hensyn til konsumprisindeksen. Bevilgningene til søkerbaserte språkprosjekter viser stor variasjon fra år til år. Bevilgningene går noe ned i årene 2001–2006. De øker med 296,9 prosent i perioden 2007–2009, mens de minker med 24,0 prosent i årene fram til 2013. Bevilgningen av driftsstøtte til samiske språksentre øker kraftig i perioden 2001 til 2013 fra 1,6 til 10,8 millioner kroner. Økningen skyldes både en stor økning i antall språksentre og en reell økning til det enkelte senter.

Fagpersoner med kompetanse i samisk på høyere nivå er nødvendig for å sikre at samfunnets behov for samisk kompetanse blir dekket. I ei tid der behov for høyere samisk kompetanse er økende, er det viktig å få et bilde av om studiepoengproduksjonen i samisk, basert på avlagte eksamener i språket ved høyere utdanningsinstitusjoner, er økende eller går ned. Studieprogrammer i samisk på høyere nivå vil være med på å styrke samiske språks status både i samiske samfunn, og i storsamfunnet. Artikkelen ser på tendensen i høyere utdanning i samisk de siste fem årene, både for sørsamisk, lulesamisk og nordsamisk. Eksamener i samisk språk er i denne perioden avlagt ved Samisk høyskole, Universitetet i Tromsø, Universitetet i Nordland og Høgskolen i Nord-Trøndelag.

Rettighetene for bruk samisk språk i Norge undersøkes på en offentlig arena, nemlig i forhold til valg av språk på trafikkskilt. Som analyseområde er valgt de seks kommunene som i 1992 ble med i forvaltningsområdet for samisk språk. Formålet her er å analysere, hvordan samelovens språkregler og stedsnavnloven er tatt hensyn til i den offentlige skiltingen. Analysen viser at selv om samelovens språkregler og stedsnavnloven har vært i kraft allerede over 20 år, er ikke disse lovene tatt hensyn til systematisk på offentlige trafikkskilt i de seks kommunene i forvaltningsområdet for samisk språk.

Det samiske språket eller samiske termer er meget sporadisk tatt hensyn til på trafikkskilt. Veimyndighetene mangler retningslinjer i den såkalte skiltnormalen, på hvilken måte samelovens språkregler skal tas hensyn til på trafikkskilt. Den

offentlige bruken av samiske stedsnavn er regulert i henhold til stedsnavnloven. Analysen viser at samiske stedsnavn ennå ikke brukes systematisk på trafikkskilt.

Undersøkelser har vist at noen typer tradisjonskost, dvs. mat fra lokalmiljøet, blir benyttet i relativt stor grad i husholdningen i Nord-Norge. Lokal mat er ofte rik på næringsstoffer, men noen matvarer kan i tillegg til høyt innhold av næringsstoffer også inneholde miljøgifter. Dette gjelder da ofte mat fra havet.

Dokumentasjonen har vært mangelfull med hensyn til innholdet av persistente organiske miljøgifter og tungmetaller i reinkjøtt. Nyere forskning har imidlertid vist at reinkjøtt fra ulike reinbeitedistrikt i Norge inneholder svært lave nivåer av miljøgifter, og at det ikke er grunn til å tro at konsum av reinkjøtt utgjør noen helserisiko for mennesker grunnet miljøgifter. Tvert imot har reinkjøttet vist seg å inneholde betraktelig høyere nivåer av en rekke næringsstoffer sammenliknet med storfekjøtt.

Mølja, eller fersk torsk, lever og rogn, har vært, og er fortsatt viktig for å opprettholde god vitamin D-status for kystbefolkningen i nord i mørketiden. Befolkningen er derimot advart mot å spise fiskelever fra fjordfisk, grunnet innholdet av miljøgifter.

Spenningsfeltet mellom de positive sidene med arktisk kost, slik som den høye næringstettheten, og de negative, som dreier seg om miljøgifter i denne kosten, refereres ofte til som det arktiske dilemma. I hvilken grad usikkerhet knyttet til mattrygghetsspørsmål i relasjon til tradisjonskost har påvirket den samiske befolkningens valg av mat og matvaner, er ikke kjent.

Tilrådsninger

1. Det må arbeidast vidare for å få best mogleg oppdaterte tal for kor mange som kan forstå, snakke, lesa og skrive samisk. Endringar i situasjonen må overvakast.
2. Det må sørgjast for at oppdaterte tal for samisk språk blir formidla også internasjonalt.
3. Det må arbeidast for å få best mogleg oversikt over samisk språkoverføring i heimane. Endringar i situasjonen bør overvakast og overføringa stimulerast.

4. Vilkåra for, og faktisk bruk av, samisk språk i sosiale medium bør undersøkjast.
5. Det må lagast eit system som kan måle og overvake framgang eller tilbakegang i bruken av samisk i offentleg forvaltning.
6. På grunnlag av det som offentleg skulestatistikk allereie lenge har synt, må det setjast i gang konkrete tiltak for å stoppe elevnedgangen for faget samisk som andrespråk i grunnskulen, og rekruttere nye elevar (sjå elles artiklar i *Samiske tall forteller* 1, 2, 3, 4 og 5 med påpeiking av akkurat dette).

Sametinget bevilger millioner hvert år til en hel rekke prosjekter, men har ikke kunnskap om hvilket bidrag det enkelte prosjektet har i det samiske språkarbeidet. Sametinget bør av denne grunnen vurdere å stille krav til egenevaluering fra prosjekteiere av måloppnåelse og gjennomføring, og Sametinget bør stille krav om at resultater fra prosjektene publiseres på nettstedet for læremidler www.ovttas.no eller andre egnede nettsteder. Sametinget bør også foreta en systematisk bearbeiding av de skriftlige sluttrapportene samt forbeholde seg retten til å bearbeide sluttrapportene på en slik måte at andre kan dra nytte av erfaringene. Sametinget bør utarbeide en meny over hva en sluttrapport fra tilskuddsmottaker bør inneholde.

Sametinget har allerede delvis tatt til seg den kritikken som har kommet fra de samiske språksentrene. De har fått økt sitt driftstilskudd og fått en mer forutsigbar drift. De er dermed blitt bedre rustet til å gjennomføre sine primære oppgaver. Det ligger fortsatt et forbedringspotensial i at Sametinget kan inngå driftsavtaler med språksentrene der de forplikter seg til å gjennomføre visse kursoppgaver mot at de mottar et større driftstilskudd.

Med få lærekrefter i samisk ved de norske institusjonene er det hensiktsmessig å samarbeide over riksgrensa om samiske studietilbud. Imidlertid møter man her på problemer ved at høgskoleloven i Sverige ikke tillater felles kurs der eksamen avlegges ved ulike institusjoner. Sametinget bør spille inn til Kunnskapsdepartementet at det utarbeides ordninger som gjør at man kan tilby samiske kurs i samarbeid med svenske og finske institusjoner og fortsatt avlegge eksamen ved eget lærested.

Mangel på lærekrefter i samisk medfører at lærestedene ikke alltid kan tilby de samme kursene hvert studieår. Da er det viktig med forutsigbare ordninger som

gjør at studentene kan planlegge utdanninga ved at det gis lett tilgjengelig informasjon om når de ulike samiskspråklige studietilbudene starter opp. Lærestedene bør legge slike planer for flere studieår fram i tid.

Felles samiske kurs for lærerstudenter og andre studenter er ikke tillatt i dag. Det bør sikres muligheter for at lærerstudenter kan følge kurs som egentlig er tilegnet andre studenter, da det ofte ikke er kapasitet til å holde to parallelle kurstilbud i samisk.

For å sikre ei ytterligere økning i studiepoengproduksjonen vil det spesielt for sørsamisk og lulesamisk være et stor ubenyttet potensial i begynnerkurs som kan kvalifisere til opptak på bachelorutdanning i samisk.

Studiepoengproduksjon i samisk vil fortsatt være viktig for å dekke samfunnsbehov og styrke statusen for samiske språk. Derfor bør det om noen år på nytt ses på utviklinga i studiepoengproduksjonen i samisk.

I Norge har man en god språkpolitikk som tar hensyn også til samenes språklige rettigheter. Problemet er likevel at en helhetlig språkpolitikk ennå ikke er godt nok implementert på lokalt plan. Både samelovens språkregler og stedsnavnloven har begge vært i kraft i over 20 år, men offentlige organer både på lokalt og regionalt nivå synes fremdeles å mangle gode rutiner for oppfølging av lovene i praktisk virksomhet, f.eks. hva angår offentlig skilting. Bruk av to- og flerspråklige termer og stedsnavn på trafikkskilt har også økonomiske konsekvenser. Når man i Norge har gjeldende språklover, bør sentrale myndigheter garantere for økonomiske rammer til å gjennomføre lovpålagte oppgaver. Det er også kommunenes plikt å se til at lovene blir fulgt, at samelovens språkregler følges bl.a. i forbindelse termbruk på trafikkskilt og at samiske stedsnavn tas i offentlig bruk i henhold til bestemmelsene i stedsnavnloven.

Radioaktiv forurensning som følge av Tsjernobyl-ulykken rammet sørsamisk befolkning i Midt-Norge spesielt. Kunnskaper om helseeffekter av denne ulykken i Norge er svært mangelfull. Radioaktiv eksponering var i stor grad matbåren; spesielt saue- og reinkjøttproduksjonen i noen kommuner ble hardt rammet. Det har aldri vært gjort befolkningsbaserte undersøkelser på kreftforekomst i forhold til stråleeksponering i etterkant av denne ulykken i sørsamisk område i Norge. Forskning på andre helseutfall som psykososiale tilstander og egenvurdert helse hos befolkningen bosatt i sørsamisk område, og personer knyttet til reindriften spesielt, er ønskelig for å kunne få mer kunnskap om i hvilken grad denne gruppen ble rammet og fortsatt er preget av denne hendelsen

Innholdsfortegnelse

Oppsummering	4
Tilrådninger	5
1 Mandat og grunnlag	11
1.1 Analysegruppas mandat	11
1.2 Konsultasjonene mellom statlige myndigheter og Sametinget	12
1.3 Behov for et kunnskapsgrunnlag	13
1.4 Analysegruppa	14
2 Kvantitative endringer i den samiske språksituasjonen i Noreg	15
Ei kunnskapsoppsummering	15
2.1 Talet på samisktalende i Noreg	16
2.1.1 UNESCO og Ethnologue	16
2.1.2 Norske folketeljingar	18
2.1.3 Tal ifølgje andre undersøkingar	22
2.1.4 Konkluderande merknader om talet på samisktalende	25
2.2 Samisk språkoverføring i heimane	26
2.2.1 Språkoverføring av nordsamisk i Finnmark 1967–1985	26
2.2.2 Haldningsendring til samisk språkoverføring	28
2.2.3 Samisk språkoverføring ved tusenårsskiftet	29
2.2.4 Nordsamisk språkoverføring blant innmelde i Sametingets valmanntal 2012	30
2.2.5 Konkluderande merknader	32
2.3 Tal for val av samisk som fag i grunnskulen 1990–2012	33
2.3.1 Kjelder til språkstatistikk for grunnskulen	33
2.3.2 Endringar i elevtala	35
2.3.3 Konkluderande merknader om elevtalet i samisk	36
2.4 Nokre tal for nordsamisk skriftspråk i dag	36
2.4.1 Lesa og skrive nordsamisk	36
2.4.2 Nordsamiskspråklege aviser	38
2.4.3 Konkluderande merknader	39
2.5 Samisk i offentleg forvaltning	39
2.5.1 Undersøkingar av samisk i forvaltninga på 1990-talet	40
2.5.2 Undersøkingar av samisk i forvaltninga etter 2000	41
2.5.3 Konkluderande merknader	42
2.6 Oppsummering og forslag til tiltak	43
2.6.1 Oppsummering	43
2.6.2 Forslag til tiltak	44
3 Sametingets midler til samiske språk	49
3.1 Innledning	49
3.2 Tospråkligheitsstilsjudd til kommunene og fylkeskommunene	50

3.2.1	Lovverket	50
3.2.2	Historikk	52
3.2.3	Bevilgninger til kommunene og fylkeskommunene i perioden 1993–2005	56
3.2.4	Bevilgninger til kommunene og fylkeskommunene i perioden 2007–2013	57
3.2.5	Evalueringer	59
3.3	Språksentrene	61
3.3.1	Historikk	61
3.3.2	Bevilgninger til språksentrene	61
3.3.3	Språksentrenes aktivitet	62
3.4	Sametingets søkerbaserte språktilskudd	63
3.4.1	Historikk	63
3.4.2	Bevilgninger av søkerbaserte språktilskudd	64
3.4.3	Bruk av språktilskudd	65
3.5	Sametingets eget språkarbeid	67
3.5.1	Historikk	67
3.5.2	Bevilgninger til bevaring og utvikling av samisk språk	67
3.6	Forslag til forbedring	69
3.7	Oppsummering	70
4	Studiepoengproduksjon i samisk i høyere utdanning	73
4.1	Innledning	73
4.2	Samisk høyere utdanning i et historisk perspektiv	74
4.3	Betydningen av samisk språk ved universiteter og høyskoler	75
4.4	Ansvarsfordeling for samisk i høyere utdanning	75
4.5	Studiepoengproduksjon i sørsamisk	76
4.6	Studiepoengproduksjon i lulesamisk	78
4.7	Studiepoengproduksjon i nordsamisk	79
4.8	Tilrådinger	84
5	Språkvalg på skilt forteller	87
5.1	Innledning og mål	88
5.2	Samisk som offentlig språk i Norge	88
5.2.1	Samelovens språkregler	89
5.2.2	Samiske stedsnavn og stedsnavnloven	90
5.2.3	Kommuneloven og to- og trespråklige navn på kommuner	92
5.2.4	Veimyndighetenes retningslinjer: skiltnormalen	93
5.3	Kategorisering av veiskilt i følge Statens vegvesens instruks	94
5.4	Skiltspråk – analyse av språkvalg på veiskilt	96
5.4.1	Skilt på administrative grenser: riks-, fylkes- og kommunegrenseskilt	96
5.4.2	Tunellnavneskilt	98
5.4.3	Vanlige stedsnavnskilt	99
5.4.4	Veivisningsskilt	102

5.4.5	Avstandsskilt	108
5.4.6	Serviceskilt	111
5.4.7	Ikke-geografiske skilt	113
5.4.8	Opplysningstavler	114
5.4.9	Bruk av samiske stedsnavn på vanlige stedsnavnskilt, veivisningsskilt og avstandsskilt	114
5.5	Sammendrag: Hvor går veien videre?	117
6	Mattrygghet i nord	123
6.1	Innledning	124
6.2	Det arktiske dilemma	124
6.3	Miljøgifter i mat fra nordområdene	125
6.3.1	Persistente organiske miljøgifter (POPs)	125
6.3.2	Tungmetaller	127
6.4	Lokal mat fra Nord-Norge og det arktiske dilemma	127
6.4.1	Inntak av reinkjøtt og organer fra rein	128
6.4.2	Mølja- tradisjonskost fra nord	133
6.5	Behov for videre forskning	136
7	Samiske tall	138
7.1	Innledning	138
7.2	Befolkning	139
7.3	Utdanning	144
7.4	Samisk språk	146
7.5	Inntekt	148
7.6	Sysselsetting	149
7.7	Næring	150
7.8	Valg	151

1 Mandat og grunnlag

Retningslinjer for Faglig analysegruppe for samisk statistikk er fastsatt av Fornyings-, administrasjons- og kirkedepartementet 12. september 2011 i medhold av Prosedyrer for konsultasjoner mellom statlige myndigheter og Sametinget av 11. mai 2005, fastsatt ved kgl. res. 1. juli 2005

Formålet med vedtaket var å styrke faktagrunnlaget for vurderinger og beslutninger i konsultasjoner mellom statlige myndigheter og Sametinget.

1.1 Analysegruppas mandat

Faglig analysegruppe skal innen 1. oktober hvert år legge fram en rapport til Fornyings-, administrasjons- og kirkedepartementet og Sametinget. Rapporten skal, så langt mulig, gi oversikt over og analyse av situasjon og utviklingstrekk i det samiske samfunnet i Norge. Rapporten legges til grunn for det årlige budsjettarbeidet og for konsultasjoner mellom statlige myndigheter og Sametinget.

Analysegruppen kan drøfte og formidle sine funn gjennom faglige artikler og kronikker, og gruppen kan invitere til og delta i faglige konferanser, seminarer og lignende.

Analysegruppen har ansvaret for å utvikle og jevnlig forbedre metoder for presentasjon av oversikter og analyser i de årlige rapportene. Rapporten bør i størst mulig grad være sammenlignbar fra en periode til en annen.

Utarbeidelsen av rapporten skal ta utgangspunkt i foreliggende statistikk og/eller annen relevant data og informasjon fra evaluerings-, utrednings- og forskningsarbeid.

Analysegruppen har ansvaret for å fremskaffe foreliggende statistikk og nødvendig data og informasjon for utarbeidelse av rapporten.

Analysegruppen bestemmer selv hvilke temaer som behandles i de årlige rapportene. Blant temaer som kan være aktuelle å behandle er

Av mandatet framgår det at følgende samfunnsområder er særlig aktuelle å behandle:

- Språk
- Oppvekst, utdanning og forskning
- Likestilling
- Helse og sosial, herunder befolkningsutvikling, demografi, inntekt
- Næringer, herunder sysselsetting, næringsstruktur, tradisjonelle næringer
- Miljø- og ressursforvaltning, endringer i det materielle kulturgrunnlaget, deltakelse og innflytelse
- Kulturarbeid og allmennkultur, herunder kunstuttrykk, media
- Sivile samiske samfunn, herunder organisasjons- og institusjonsutvikling

Analysegruppen kan påpeke mangel på kilde- og kunnskapsgrunnlag og behov for utvikling av statistikk innen temaer gruppen anser for relevante.

Analysegruppen kan bli bedt om utfyllende vurderinger og eventuelt nærmere bearbeidelse av deler av materialet i forhold til særlige behov som Regjeringen og Sametinget måtte ha.

1.2 Konsultasjonene mellom statlige myndigheter og Sametinget

Som urfolk har samene rett til å bli konsultert i saker som kan få direkte betydning for dem. Denne retten er nedfelt i *ILO-konvensjonen nr. 169 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater* artikkel 6.

Formålet med prosedyrene er å:

- Bidra til en praktisk gjennomføring av statens forpliktelse til å konsultere med urfolk
- Søke å oppnå enighet mellom statlige myndigheter og Sametinget når det overveies å innføre lover eller tiltak som kan påvirke samiske interesser direkte
- Legge til rette for utvikling av et partnerskapsperspektiv mellom statlige myndigheter og Sametinget som virker til styrking av samisk kultur og samfunn
- Utvikle felles forståelse for situasjonen og utviklingsbehovet i samisk samfunn

I prosedyrer for konsultasjon mellom statlige myndigheter og Sametinget heter det videre i paragraf 5 om de faste møtene:

- Det skal avholdes faste halvårlige politiske møter mellom statsråden for samiske saker og Sametingspresidenten. Fagstatsråden deltar på disse møtene etter behov. I de faste halvårlige politiske møtene skal en ta opp situasjonen og utviklingsbehovene for samfunn, saker av grunnleggende prinsipiell karakter og pågående prosesser.
- Det skal avholdes faste halvårlige møter mellom Sametinget og det interdepartementale samordningsutvalget for samiske saker. I møtene skal det blant annet redegjøres for aktuelle samepolitiske saker i kommende periode.

1.3 Behov for et kunnskapsgrunnlag

I prosedyrer for konsultasjon mellom statlige myndigheter og Sametinget behandler paragraf 8 behov for utredninger og kunnskapsgrunnlag. Den sier følgende om kunnskapsgrunnlaget:

- Kommunal- og regionaldepartementet og Sametinget nedsetter i fellesskap en faglig analysegruppe som blant annet på bakgrunn av samisk statistikk årlig avlegger en rapport om situasjon og utviklingstrekk i det samiske samfunn. Rapporten legges til grunn for konsultasjoner i konkrete saker og for konsultasjoner om utviklingsbehov for samiske samfunn i ett av de halvårlige møtene mellom statsrådene for samiske saker og Sametingspresidenten.
- Når statlige myndigheter eller Sametinget mener det er behov for utredninger for å styrke faktagrunnlaget eller det formelle grunnlaget for vurderinger og beslutninger skal dette tilkjennevis så tidlig som mulig, og partene skal bringe spørsmål knyttet til mandat for eventuelle utredninger inne i konsultasjonsprosessen. Staten og Sametinget skal søke å oppnå enighet om både mandat, og hvem som skal stå for et eventuelt utredningsarbeid. Staten og Sametinget har plikt til å bistå med nødvendige opplysninger og materiale som det er behov for ved gjennomføringen av utredningsarbeidet.

Det nedsettes en analysegruppe til å komme med en årlig rapport.

1.4 Analysegruppa

Arbeids- og inkluderingsdepartementet og Sametinget er blitt enige om i fellesskap å oppnevne leder, nestleder og tre medlemmer til analysegruppa, dette med en funksjonstid på fire år. De oppnevnt er i perioden 2011- 2015:

Jon Todal, leder (Sámi allaskuvla-Samisk høgskole)

Magritt Brustad, nestleder (Institutt for samfunnsmedisin, UiT Norgga árkálaš universitehta- UiT Norges arktiske universitet)

Else Grete Broderstad (Senter for samiske studier, UiT Norgga árkálaš universitehta- UiT Norges arktiske universitet)

Paul Inge Severeide (Statistisk sentralbyrå)

Kevin Johansen (Nordlánda Universitehta-Universitetet i Nordland)

Prosjektleder er Yngve Johansen, som er ansatt i halv stilling.

2 Kvantitative endringar i den samiske språksituasjonen i Noreg

Jon Todal, professor dr.art., Sámi allaskuvla /Samisk høgskole, Guovdageaidnu

Ei kunnskapsoppsummering

Statistikk er ein nyttig reiskap i det politiske arbeidet for å styrke minoritetsspråk. For å få til ei god offentleg språkplanlegging er det viktig å vita kor mange som forstår språket, kor mange som snakkar det, kor mange som les og skriv det, kor gamle desse er og kvar dei bur, kor mange familiar som overfører språket på uformelt vis mellom generasjonane heime, kor mange som kjem i kontakt med språket i barnehagen og på skulen, kor mykje språket blir brukt i dei mest populære media, og i kor stor grad ein kan bruke språket i møte med offentleg forvaltning.

Å få tal for alt dette er likevel ikkje nok for å få til ei god språkplanlegging. For å kunna tolke tala, må vi òg ha samanliknbare tal som syner endringar *over tid*. Ein må helst vita i kva *retning* utviklinga går, før ein set inn eventuelle tiltak.

Det meste av forskning på samiske språk er gjort innanfor grammatikk og språkhistorie. Denne forskinga konsentrerer seg om sjølve språket, meir eller mindre uavhengig av samfunnstilhøve. I dei siste åra er det likevel gjort ein del forskingsarbeid som ser samisk språk i eit samtidig samfunnsperspektiv. Dei fleste av dei sistnemnde arbeida har teke opp spørsmål knytte til språkskifte, revitalisering og etnisk identitet, og faktagrunnlaget har då oftast vore djupintervju. Tal og statistikk er såleis heller uvanlege innslag i samisk språkforskning. Her skal vi sjå nærare på det som likevel finst av publiserte kvantitative kjelder og publisert kvantitativ forskning på samisk språk. Dei rapportane og artiklane som vi ser på, inneheld fleire statistikkar og kvantitative opplysningar enn dei som vi drøftar her. Prinsippet for utvalet er at vi har sett etter tal som kan fortelja oss noko om *endringar* i den samiske språksituasjonen. Vi ser på fem område: (1) kjelder for det totale talet på samisktalande, (2) kvantitativ forskning som seier noko om overføring av samisk språk i heimane, (3) statistikk for val av språk i grunnskulen etter 1990, (4) oppdragsforskning om bruk av samisk i offentleg forvaltning etter innføringa av forvaltningsområdet for samisk språk og (5) tal for situasjonen for samisk skriftspråk.

2.1 Talet på samisktalande i Noreg

2.1.1 UNESCO og Ethnologue

Faglitteraturen om truga språk presenterer som regel tal for kor mange som snakkar ulike minoritetsspråk, og kor stor del desse talarane utgjer av heile den aktuelle etniske gruppa. UNESCO si raubok for truga språk og nettstaden *Ethnologue. Languages of the World* er ofte kjelde for slike tal. Vi skal her sjå nærare på kva desse to viktige internasjonale kjeldene seier om talet på samisktalande.

Tal frå UNESCO

UNESCO si raubok for truga språk, som no er erstatta av nettstaden *UNESCO Atlas of the World's Languages in Danger*, blir rekna som ei påliteleg kjelde til kunnskap om truga språk. Styresmakter, medium og fagfolk brukar gjerne tal frå denne kjelda. Det er difor viktig kva opplysningar UNESCO gjev om dei samiske språka.

Tabell 2.1 nedanfor viser opplysningar som vi kan finne hos UNESCO om talet på talarar av seks samiske språk.

Tabell 2.1 Det totale talet på talarar av seks samiske språk ifølgje UNESCO¹

Samisk språk	Talet på talarar i alt
Skoltesamisk	300
Nordsamisk	30 000
Lulesamisk	2 000
Pitesamisk	50
Umesamisk	20
Sørsamisk	500

Tala i tabellen viser talarar til saman i dei landa der dei seks nemnde samiske språka blir brukte. Som kjelder for tala for nordsamisk og skoltesamisk viser UNESCO til Tapani Salminen (som er bidragsytar for UNESCO i nettstaden), utan at det står meir om kvar Salminen igjen har fått tala frå. Som kjelde for talet på lulesamiske og umesamiske talarar viser UNESCO til boka *The Saami Languages. An introduction* av Pekka Sammallahti (Sammallahti 1998). Som kjelde for talet på sørsamisktalande blir det vist til nettstaden *risten.no*, ein nettstad som blir driven av Sametinget i Noreg, og for pitesamisk blir det vist til

¹ Tala er lasta ned 31.01 2013 frå internettadressa <http://www.unesco.org/culture/languages-atlas/>

feltarbeid som vart gjort av Joshua Wilbur for *The Saami Documentation Project* i åra 2008–2011.

Vi kan gå vidare til dei kjeldene som UNESCO har brukt. Sammallahti (1998) blir oppgjeven som kjelde for at det er 20 talarar av umesamisk. Men hos Sammallahti (1998) finst ikkje noko slikt tal. Om talet på umesamisktalande seier han berre: «Ume, Pite, Akkala and Ter depend mainly on old speakers.» (Sammallahti 1998: 1).

Nettstaden *risten.no* er oppgjeven som UNESCO si kjelde for at talet på sørsamisktalande er 500. Når vi går til denne kjelda, ser vi at *risten.no* seier at talet på sørsamar i Noreg og Sverige til saman er på omlag 2000. Om talet på folk som *snakkar* sørsamisk, seier *risten.no* dette:

«Det er også vanskelig å angi eksakte tall på dem som snakker sørsamisk, men man antar at under halvparten av sørsamene behersker språket.»

UNESCO har rett i at 500 sørsamar er «under halvparten av» 2000 sørsamar, men det er likevel uklårt kvifor UNESCO med *risten.no* som kjelde kjem fram til akkurat talet 500.

UNESCO gjev opp at det er 2000 talarar av lulesamisk, med Sammallahti 1998 som kjelde. Her seier Sammallahti at «... the number of Lule Saami speakers is between 2000 and 3000» (Sammallahti 1998:1). Sammallahti er først og fremst lingvist, og den boka som det her er tale om, handlar om grammatikk. Han har ikkje gjort eigne undersøkingar av talet på talarar av lulesamisk, og det er det då heller ikkje noko poeng i å gjera for å skrive ei grammatikkbok. Sammallahti gjev ikkje opp kjelder for tala sine, eller forklarar på annan måte korleis han har komme fram til talet 2000–3000.

Av dei kjeldene som UNESCO gjev opp, er det berre Joshua Wilbur som har gjort eigne undersøkingar. Tala hans for talarar av pitesamisk er ferske (frå åra 2008–2011), og dei kan kontrollerast. Ut frå dette må vi slå fast at fleire av dei tala som UNESCO opererer med for talarar av samiske språk, er høgst usikre.

Tal frå Ethnologue

Nettstaden *Ethnologue. Languages of the World* presenterer tal for alle språk i verda, ikkje berre for truga språk. Men denne kjelda blir det òg ofte vist til når det er tale om truga minoritetsspråk.

Hos *Ethnologue* kan ein finne desse opplysningane om samiske språk i Noreg, slik som vist i tabell 2 nedanfor.

Tabell 2.2 Talet på talarar av fire samiske språk i Noreg ifølgje Ethnologue²

	Etnisk tilhøyrrighet	Talet på – talarar i alt
Sørsamisk	600	300
Pitesamisk	?	?
Lulesamisk	1000–2000	500
Nordsamisk	30 000– 40 000	15 000

Tala i tabell 2.2 frå *Ethnologue* gjeld berre for Noreg, og dei kan difor ikkje direkte samanliknast med tala i tabell 2.1 frå UNESCO, som gjeld alle dei fire landa til saman.

Ethnologue gjev opp den amerikanske lingvisten Michael Krauss som kjelde for tala sine. Krauss presenterte desse tala i artikkelen «The indigenous languages of the North: a report on their present state», som bygde på eit foredrag han heldt på eit symposium i Japan i 1994, og som seinare vart trykt i Shoji 1997. Krauss gjev i den trykte artikkelen opp kjelder etter kvart tal. For nordsamisk og lulesamisk er kjelda personleg kommunikasjon med Olavi Korhonen, og for sørsamisk personleg kommunikasjon med Olavi Korhonen og Knut Bergsland. Korhonen var professor i samisk ved Universitetet i Umeå og Bergsland professor i finsk-ugriske språk ved Universitetet i Oslo.

Vi kan slå fast at tala hos *Ethnologue* ikkje byggjer på teljingar, men på overslag. Men det er overslag gjorde av uvanleg kompetente personar. Vidare kan vi slå fast at overslag frå midten av 1990-talet enno i 2013 blir presenterte som gjeldande tal. Tal for talarar av ulike samiske språk i Noreg, slik dei kunne lastast ned frå nettstaden Ethnologue i januar 2013, er difor svært usikre.

2.1.2 Norske folketeljingar

I ein periode på meir enn hundre år hadde norske folketeljingsskjema med spørsmål som skulle skaffe fram opplysningar om bruken av samisk og kvensk språk. Den første folketeljinga med slike spørsmål vart gjennomført i 1845. Deretter vart det samla inn opplysningar om bruk av samisk og kvensk språk ved kvar folketeljing fram til og med teljinga i 1930. Folketeljingane vart stort sett arrangerte kvart tiande år, og det var Statistisk sentralbyrå som gjennomførte dei, og som utforma spørsmåla.

² Tala i tabellen er 31.01 2013 henta frå nettadressa http://www.ethnologue.com/show_country.asp?name=no

For kvar teljing frå og med 1891 til og med 1930 gav Statistisk sentralbyrå ut eit eige hefte med tal og analysar for alle grupper som dei meinte ikkje høvde inn i rammene for det normale. Samane utgjorde éi slik gruppe. Hefta med eigne statistikkar for desse gruppene, og med kommentarar til statistikkane, gav innsikt i korleis spørsmåla og kategoriseringane i folketeljingane var utforma, og korleis Statistisk sentralbyrå sjølv vurderte resultata. På grunnlag av desse hefta kunne ein i prinsippet studere endringar i dei aktuelle gruppene over tid. Men definisjonane av dei ulike kategoriane endra seg gjennom dette tidsrommet, og dette gjer det i praksis vanskeleg å samanlikne tala direkte frå teljing til teljing. Kwart enkelt hefte inneheld derimot mange interessante tal og opplysningar om samiske språkforhold. Dette utgjer eit kvantitativt kunnskapsgrunnlag som kan utnyttast langt meir enn det som har vore gjort til no.

I den første folketeljinga etter andre verdskrigen (i 1946) vart det ikkje spurt om tilknytning til samisk språk og etnisitet. Derimot var slike spørsmål med igjen i 1950-teljinga og i 1970-teljinga (men ikkje i 1960). Etter 1970 har ikkje folketeljingane spurt om samisk språk, eller samisk etnisitet.

Også etter folketeljingane i 1950 og 1970 gav Statistisk sentralbyrå ut eigne hefte med analyse av tala for samisk tilknytning og språk (NOS XI 1956 og Aubert 1978).

Tala for samisktalande i Noreg var ifølgje folketeljingane slik som vist i tabell 3 nedanfor.

Tabell 2.3³ Talet på samisktalande i Noreg ifølgje folketeljingane 1891–1970

År	Samisktalande	Folketalet i Noreg
1891	20 786	2 000 917
1900	19 677	2 240 032
1910	18 590	2 391 782
1920	20 735	2 649 775
1930	20 704	2 814 194
1950	8 778	3 156 950
1970	10 535	3 874 133

Vi ser at talet på samisktalande ifølgje folketeljingane heldt seg på rundt 20 000 i dei mesta førti åra frå 1891 til 1930, og at talet deretter brått vart meir enn halvert på dei tjue åra frå 1930 til 1950.

³ Tala for samisktalande i tabell 3 er henta frå NOU 1984: 18. *Om samenes rettsstilling*. Oslo: Universitetsforlaget s. 83–87. Tala i kolonnen som viser det totale folketalet i Noreg, har eg fått frå seksjonssjef Paul Inge Severeide i Statistisk sentralbyrå, april 2013.

Tala i tabell 3 reiser spørsmål om kvifor talet på samisktalande ikkje steig frå 1891 til 1930, når folketalet i Noreg elles steig frå 2 til 2,8 millionar i det same tidsrommet. Dette kan vera uttrykk for ei viss språkleg fornorsking i familiane allereie frå byrjinga av 1900-talet. Ei anna forklaring kan ligge i utforminga av spørsmåla og kategoriane i folketeljingane. Registreringane av samar bygde på eit svært komplisert sett av kriterium for avstamming og språk og på ulike kombinasjonar av desse. Og kriteria kunne, som før nemnt, variere frå teljing til teljing. Det kan difor vera at tala i tabellen ikkje er direkte samanliknbare, og at dette er grunnen til at dei ikkje følgjer trenden i folketalsutviklinga i Noreg elles. Vanskane som Statistisk sentralbyrå hadde med å operasjonalisere kriteria for «rase» og språk i denne tida, er grundig drøfta av Einar Lie og Hege Roll Hansen i boka *Faktisk talt. Statistikkens historie i Norge* (Lie og Hansen 2001:123–153).

Det *mest* påfallande i tabell 3 er at talet på samisktalande var så lågt i 1950-teljinga i høve til talet i 1930-teljinga. Her kan metodane for innsamlinga ha spela inn. Folketeljinga i 1930 var den siste som brukte «objektive» kriterium for språk og avstamming. I 1950 bygde ein på folk si eiga rapportering og eiga identifisering. Det geografiske området der desse spørsmåla vart stilte, var dessutan mindre i 1950 enn i 1930. Difor var det færre som fekk spørsmålet om bruk av samisk språk i 1950.

Kvifor skulle talet på samisktalande gå ned ved overgangen frå bruk av objektive kriterium til eiga rapportering i 1950? Det kunne skje viss det var stigmatiserande å vera samisktalande i 1950, og mange difor ikkje ville rapportere om seg sjølve at dei var samar eller snakka samisk. Dette var i gjenreisingstida etter andre verdskrigen, og norsk språk vart av mange knytt til den moderniseringa som gjenreisinga innebar, medan samisk språk høyrde fattigdomen og fortida til. Dette kom i tillegg til den nedvurderinga av samane som «rase» som var vanleg heilt fram til andre verdskrigen.

Statistisk sentralbyrå var sjølv i tvil om tala for samisktalande ved folketeljinga i 1950 kunne vera rette. I analysen av denne teljinga er byrået i 1956 inne på at mange kan ha valt å la vera å rapportere om bruk av samisk språk heime.

For flere kommuner er det god grunn til å sette et spørsmålstegn ved tallene for 1950, f. eks. i Kåfjord, Kvæangen og Kistrand, hvor tallet på samer ser ut til å være i laveste laget. Det er trolig at en del personer som egentlig burde vært ført opp som samisk, har oppgitt at de bruker norsk til daglig. (Norges offisielle statistikk XI 236 1956:22)

Ein stor del av folket i dei tradisjonelle samiske busetjingsområda var fleirspråklege. Dette kunne vera vanskeleg å handtere for dei som skulle telja kor mange som høyrde til den eine eller den andre språkgruppa. Statistisk sentralbyrå hadde eit sett med (kompliserte) reglar for korleis dei forskjellige tilfella skulle

kategoriserast, men korleis handterte teljarane *i praksis* denne fleirspråklegheita? Dette kan vi finne ut noko om ved å ta stikkprøver i teljingane.

Ei rekkje eldre norske folketeljingar er digitaliserte og lagde ut på internett (sjå *digitalarkivet.no*). Det gjer det mogleg å søkje i teljingane for å ta stikkprøver av opplysningane. Den nyaste folketeljinga som er tilgjengeleg på denne måten, er teljinga frå 1910. Eg har her sett på korleis dei to kjende samepolitikarane Daniel Mortensson og Isak Saba vart registrerte i 1910. Vidare har eg sett på korleis teljaren har registrert språk for borna ved skuleinternatet i Neiden i Finnmark. Neiden var eit distrikt med særleg mange språk, og der var det svært vanleg å vera fleirspråkleg (skoltesamisk, nordsamisk, kvensk, norsk og russisk).

Daniel Mortensson budde ikkje langt frå Elgå i det som no er Engerdal kommune i Hedmark. Morsmålet hans var sørsamisk. Han var lærarutdanna, og han var ein uvanleg skrive- og talefør mann på norsk. Mortensson var møteleiar på det første nordiske samepolitiske møtet i 1917. I folketeljinga er han ikkje ført opp som samisktalande. Det er i det heile ikkje merkt av noko på han under rubrikken for språk. Heller ikkje familien hans elles er ført oppsom samiskspråkleg i 1910, sjølv om vi ut frå lokalkunnskap veit at borna hans snakka samisk.

Medan Daniel Mortensson korkje var markert som samisktalande eller norsktalande i folketeljinga frå 1910, var ein annan kjend samepolitikar frå denne tida registrert med «n» for «norsktalande» (og berre som norsktalande) i teljinga. Det galdt stortingsrepresentanten Isak Saba, som i si tid skreiv den samiske nasjonalsongen *Sámi soga lávlla*. Sjølv om norsk her står oppført som det einaste språket hans, veit vi frå anna hald at førstespråket hans var nordsamisk.

Ei tredje stikkprøve i folketeljinga frå 1910 viser at dei borna som budde på skuleinternat i Neiden i Sør-Varanger i Finnmark, alle vart førte opp som norskspråklege. Det var fordi dei snakka norsk når dei oppheldt seg på internatet, står det i kommentarfeltet i teljinga. Heime kunne dei snakke andre språk. Men desse språka vart ikkje registrerte i teljinga⁴.

Desse stikkprøvene frå 1910 tyder på at talet på samisktalande var sett for lågt også i folketeljingane *før* 1950. Det kunne vera den utbreidde fleirspråklegheita som gjorde registreringane vanskelege. Statistisk sentralbyrå skreiv om dette i 1956:

Både gruppering etter språk og avstamming ble imidlertid vanskeligere etter hvert som tiden gikk. Den samiske og den kvenske befolkning blandet seg etter hvert med den norske, og samene og kvenene blandet seg

⁴ I artikkelen «Bodde det samer i Tromsø? Hva folketellingene forteller – og ikke forteller.» brukar Lars Ivar Hansen døme frå folketeljingane for Tromsø-området til å vise kor upålitelege dei eldre folketeljingane kan vera, viss vi brukar dei til å leite etter samar og samisktalande ut frå vår tids forståing av etnisitet og morsmål. (Hansen 2013).

innbyrdes. Samfunnsutviklingen har dessuten etter hvert ført med seg at stadig større grupper av den samiske og kvenske befolkning bruker norsk ved siden av sitt eget språk. (Norges offisielle statistikk XI 236 1956:20)

Den siste norske folketeljinga som hadde med spørsmål om språk, var teljinga i 1970. Statistisk sentralbyrå gav i 1978 ut ein analyse av spørsmål og svar om samisk tilknytning i denne folketeljinga. Denne analysen var utført av Vilhelm Aubert. Her argumenterte Aubert overbevisande for at det også i 1970 var ei (grov) underrapportering av samisk språk og etnisitet på grunn av at folk sjølve hadde rapportert norsk heller enn samisk tilknytning. Grunnen til «feilrapporteringa», slik han såg det, var stigmatiseringa av det å vera same i store delar av Nord-Noreg. Spørsmålet om samisk tilknytning vart i 1970 stilt berre i Nord-Noreg.

Aubert vurdererte ut frå tala i 1970-teljinga at det kunne vera rundt 40 000 personar i Noreg «... hvis livsvilkår på et eller annet vis er preget av at de har et innslag av det samiske i sin bakgrunn». Han gjorde nøye greie for korleis han kom fram til dette talet, men understreka òg kor usikkert talet var.

Tala frå 1970 er no så gamle at dei ikkje utan vidare kan brukast som grunnlag for offentleg samisk språkplanlegging. Men Aubert sitt tal-overslag er framleis aktuelt av ein annan grunn. Svært mange har seinare vist til akkurat talet 40 000 når dei skulle skrive om samar i Noreg, og dette talet kan framleis bli vist til som om det skulle vera gjeldande. Som ein kommentar til den seinare bruken av talet hjå Aubert, sjå Torunn Pettersen sin kritiske artikkel «Samene i Norge. 40 000 i 40 år?» i *Sámi logut muiitalit/ Samiske tall forteller* 5.

Etter 1970-teljinga har det ikkje vorte spurt om språk ved folketeljingane i Noreg. Og no vil det ikkje bli arrangert fleire norske folketeljingar. Teljingane blir heretter laga ut frå administrative og statistiske register. Dermed blir det i framtida umogleg å bruke folketeljingar for å få svar på spørsmål som kor mange som kan forstå, snakke, lesa og skrive samisk, kvar dei bur og kor gamle dei er.

2.1.3 Tal ifølgje andre undersøkingar

Det kan finnast andre måtar å berekne talet på samisktalande i Noreg på enn å bruke folketeljingar. Dåverande Samisk språkråd tinga rundt tusenårsskiftet ein forskingsrapport om bruken av samisk i Noreg. Her ville språkrådet mellom anna prøve å få fram eit tal for kor mange samiskspråklege det var på den tida. Rapporten som kom ut av dette (Ravna 2000), bygde på spørjeskjema og telefonintervju. Ein valde ut eit geografisk område som femnde om alle kommunane i Finnmark fylke i tillegg til Kvænangen, Nordreisa, Kåfjord, Lyngen, Storfjord, Sørreisa, Bardu, Salangen, Skånland og Lavangen kommunar i Troms fylke, Tjeldsund, Evenes, Tysfjord, Hamarøy, Hattfjelldal og Grane

kommunar i Nordland fylke, Røyrvik, Lierne og Snåsa kommunar i Nord-Trøndelag fylke, Røros kommune i Sør-Trøndelag og Engerdal kommune i Hedmark fylke.

Innanfor dette området valde ein ut 11 523 telefonnummer som vart oppringde. 1480 nummer greidde ein ikkje å få svar frå, trass i seks oppringingar. 4292 av resten ville ikkje svara på spørsmål om språk. Det vil seia at i alt 5751 personar var med og gav svar til undersøkinga.

Svara viste at 4797 av dei 5751 som svara, ikkje forstod samisk. Deretter vart det gjennomført djupare intervju om språkkunnskapar med dei bortimot 1000 samiskspråklege i undersøkinga. Blant dei som ikkje var samiskspråklege, vart eit tilfeldig utval på om lag 1000 intervjuar om språkhaldningar.

Ut frå dei opplysningane som denne undersøkinga skaffa fram, berekna Ravna (2000) at meir enn 16 000 menneske over 18 år forstod vanleg samisk daglegtale i det geografiske området som var med i undersøkinga. Ved å legge til eit estimert tal for samiskspråklege under 18 og plusse på med kor mange ein rekna med forstod samisk i andre område enn dei som var undersøkte, kom Ravna (2000) fram til eit tal på 25 000 personar i Noreg som kunne forstå vanleg samisk daglegtale. Av desse var det, ifølgje svara i undersøkinga, åtte prosent som berre *forstod* samisk, men som ikkje snakka språket. Ut frå det foreslo rapporten eit tal på 23 000 som kunne snakke samisk *på eitt eller anna nivå* i Noreg i 2000.

Det er metodiske problem med denne måten å undersøkje på. I eit eige hefte som kom som vedlegg til Ravna (2000), gjorde sosiolingvisten Tove Skutnabb-Kangas greie for ein del av desse problema (Skutnabb-Kangas 2000). Det galdt særleg problem omkring sjølve utvalet og i nokon grad omkring kategoriseringane. Trass i dei metodiske problema er Ravna 2000 den grundigaste gjennomgangen som finst frå vår tid, og Skutnabb-Kangas var gjennomgåande positiv til det arbeidet som var gjort.

Samisk språkråd skulle ifølgje sine eige statuttar arbeide ut ein statusrapport kvart fjerde år og levere han til Sametinget. Men Samisk språkråd vart nedlagt i 2002, og studien Ravna (2000) vart ikkje følgt opp med samanliknbare studiar seinare. Difor veit vi lite om endringar etter 2000.

Noreg har slutta seg til *Den europeiske pakta om minoritets- eller regionsspråk*, og Europarådet undersøker regelmessig korleis pakta blir etterlevd i dei ymse landa. Europarådet har i den samanheng peika på at den norske staten ikkje har *oppdaterte* oversikter over talet på samisktalande. Som eit svar til denne påpeikinga skreiv Fornyings-, administrasjons- og kyrkjedepartementet i 2011 at dei då i lag med Kunnskapsdepartementet hadde teke initiativ til ein ny rapport for å «kartlegge språksituasjonen på individnivå i den samiske befolkningen».

Departementet skreiv:

Formålet med undersøkelsen er å få en oversikt over hvor mange som behersker hvert av de samiske språkene muntlig og skriftlig, i hvilke sammenhenger de bruker språket, og i hvor stor grad samisk språk brukes som samhandlingsspråk i barnehage, skole, jobb, utdanning, fritid, lokalsamfunn og i frivillig eller politisk arbeid.

Resultatet av undersøkelsen er ment å være et grunnlag for språkplanleggingen på alle nivå i samfunnet, herunder på statlig, regionalt og kommunalt nivå. Resultatene skal brukes til å utforme og iverksette tiltak som fører til bevaring og utvikling av de samiske språkene. (Fornyings-, administrasjons- og kirkedepartementet 2011)

Denne planlagde undersøkinga vart gjennomført, og rapporten kom i 2012 (Solstad 2012). Kva endringar fann dei på dei tolv åra som var gått sidan rapporten Ravna 2000 kom ut?

Solstad (2012) viste på side 27 nettopp til Ravna (2000) og omtala ein del veikskapar med å gjera utval på den måten som vart brukt i den sistnemnde rapporten. Vidare heitte det i Solstad (2012) at dei ut frå desse veikskapane og «med de rammene som nærværende utredning må operere innenfor» finn det best å bruke ein annan måte å velja ut informantar på enn den som vart brukt i Ravna (2000). Denne andre måten var å sende ut spørreskjema til dei som var innskrivne i Sametingets valmanntal i 2012. Grunngevinga var at «Dette er samer som står fram som samer og som det kanskje også er sannsynlig vil finne det naturlig å svare på spørreskjema av den typen som det her er snakk om» (Solstad 2012:26)⁵.

Solstad gjorde eit utval på 5000 blant dei rundt 14 000 innskrivne i Sametingets valmanntal. *Alle* innskrivne i det lulesamiske og sørsamiske området fekk brev med spørsmål. I det nordsamiske området vart det gjort eit utval.

Svarprosenten var på nærare 40. Lågast var svarprosenten i dei sør- og lulesamiske områda (Solstad 2012:11).

Solstad (2012) gjorde mange interessante funn. Men av grunnar som alt er nemnde, knytte ikkje denne rapporten seg til det som var gjort før, og resultata i han kunne ikkje samanliknast med resultata i Ravna 2000. Rapporten Solstad 2012 vart då ein tilstandsrapport på eigne premissar om språktilhøve blant dei om lag 14 000 personane som i 2012 på frivillig basis hadde skrive seg inn i Sametingets valmanntal.

⁵ Metodane er langt meir grundig skildra og grunnjevne hos Solstad 2012 enn det som blir referert her.

For offentlig språkplanlegging er det viktig å kunna følgje endringar i talet på språkbrukarar over tid, slik Europarådet òg peika på i 2011. Men slike endringar er det umogleg å finne ved å samanlikne dei forskingsrapportane som er skrivne.

2.1.4 Konkluderande merknader om talet på samisktalande

Dei som arbeider med truga språk i UNESCO og hos *Ethnologue*, er til liks med alle andre avhengige av pålitelege kjelder for å laga statistikk. Når slike kjelder ikkje finst, må ein ty til best moglege overslag, og det er slik nettstadene *UNESCO Atlas of the World's Languages in Danger* og *Ethnologue* har skaffa fram opplysningar til statistikkane sine for samiske språk. Tala for samiske språk hos desse prestisjetunge kjeldene er difor korkje meir eller mindre pålitelege enn tal som ein kan finne i fleire andre kjelder. Problemet er at desse nettstadene har så høg prestisje at for lesaren står tala deira står fram som sikre tal, utan at dei er det.

Opplysningane om samisk språk i eldre folketeljingar må tolkast før dei kan presenterast. Men uansett korleis ein tolkar folketeljingane frå 1890 til 1970, viser dei at det i dette tidsrommet må ha gått føre seg eit språkskifte frå samisk til norsk i mange familiar og bygder i Noreg. Vilhelm Aubert, som analyserte 1970-teljinga, konkluderte òg med det. Heller ikkje seinare forskingsrapportar seier noko anna. Dette språkskiftet er då også i samsvar med det som lokalkjende kan fortelja om. Vi har likevel ingen sikre tal for kor omfattande dette språkskiftet frå samisk til norsk har vore. Vi veit heller ikkje heilt når det starta, anna enn at det sannsynlegvis må ha starta til ulik tid i ulike distrikt.

Den grundigaste undersøkinga av det totale talet på samiskspråklege i Noreg etter folketeljinga av 1970, er Ravna 2000. Denne rapporten konkluderte med at det ved tusenårsskiftet kunne vera om lag 23 000 personar i Noreg som kunne snakke eitt av dei samiske språka på eitt eller anna nivå. Etter 2000 er det ikkje gjort undersøkingar som dette talet kan samanliknast med. Vi kjenner difor ikkje endringane vidare.

Ein har ikkje alltid lagt dei same definisjonane til grunn for dei som har vore talde som samiskspråklege. Definisjonen hos Ravna 2000 er at ein er samiskspråkleg dersom ein kan følgje med i ein vanleg kvardagsleg samtale på samisk. Denne definisjonen omfattar ei langt større gruppe enn den som det tidlegare var vanleg å telja i folketeljingane.

Det er eit problem at det ikkje blir gjort regelmessige og samanliknbare undersøkingar som kan vise i kva retning talet på samisktalande endrar seg. Europarådet har overfor norske styresmakter peika på dette som ein mangel ved norsk minoritetspolitikk, og Noreg må finne ein måte å løyse dette på.

2.2 Samisk språkovertøring i heimane

Det er teikn på vitalitet for eit minoritetsspråk når det blir overført på uformell måte mellom generasjonane i heimane. Dersom eit språk ikkje blir overført i familiane, er det derimot sterkt truga, og styrkingstiltak vil ha mindre positiv verknad enn om språket faktisk var i dagleg bruk i familiane. Difor er spørsmålet om overføring i heimane svært viktig for all offentleg språkplanlegging.

I samband med analysen av folketeljinga frå 1970 (omtala ovanfor) skreiv Aubert dette om overføringa av samisk i heimane på den tida:

Av dette materialet er det nærliggende å slutte at to samisktalende foreldre stort sett er en nødvendig, men ikke tilstrekkelig betingelse for at barna skal vokse opp med samisk som morsmål. (Aubert 1978:53)

Med andre ord: I 1970 var det i Noreg slik at dersom berre den eine av foreldra var samisktalende, vart språket sjeldan overført til borna. Dersom begge foreldra var samisktalende, var sjansen større for at dei snakka samisk med borna, men ikkje eingong då var det sikkert at dei gjorde det.

Det er no gått lang tid sidan Aubert skreiv dette. Eit sentralt spørsmål er om mønsteret for overføring av samisk mellom generasjonane har endra seg i åra etterpå. Det finst ein del forskning som har teke opp dette spørsmålet.

2.2.1 Språkovertøring av nordsamisk i Finnmark 1967–1985

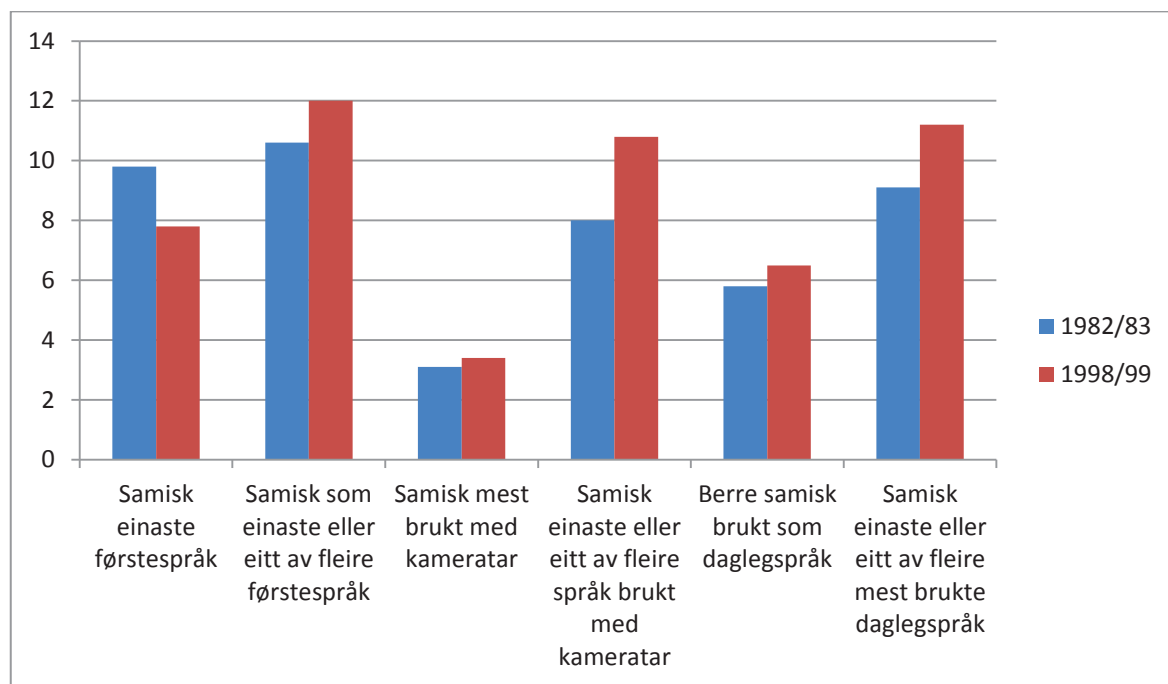
Yngve Johansen gjorde på 1980- og 1990-talet to større (og samanliknbare) spørjeundersøkingar blant ungdomsskuleelevar i Finnmark (Johansen 1986 og Johansen 1999). Undersøkingane handla om kroppssøving, skulemotivasjon og etnisitet. Språk var såleis ikkje *hovudtema* for nokon av dei to undersøkingane, men i det skjemaet som Johansen sende ut til 1572 ungdomsskuleelevar i Finnmark i 1983 og til 1491 ungdomsskuleelevar i fylket i 1999, var det også spurt om språkkunnskapar og faktisk bruk av språk med kameratar. I lag med Nils Dannemark offentleggjorde Johansen i 2001 ein artikkel der dei analyserte og samanlikna svara på språkspørsmåla i dei to undersøkingane. Artikkelen heitte «Ungdomsskuleelever og språkvalg i Finnmark i 1982/83 og 1998/99» (Dannemark og Johansen 2001).⁶

Svarprosenten låg på rundt 80 i begge undersøkingane, og tala burde gje grunnlag for å seia noko om moglege endringar i språktilhøva blant ungdom i Finnmark gjennom 1980- og 1990-talet.

⁶ Sjå òg Dannemark, Nils (2000). «Nuoraidskuvlaoahppit ja giellaválljen Finnmárkkus 1992/83 ja 1998/99». I *Sámegeiela dilli skuvllas ja lagasservodagas*. Kárašjohka: Sámediggi, s. 45–57.

Figur 1 nedanfor viser ei samanlikning av svara på spørsmåla om heimespråk og språkbruk med kameratar frå 1998/99 med svara på dei same spørsmåla i 1982/83.⁷

Figur 2.1 Nordsamisk som førstespråk og som daglegspråk blant ungdomsskuleelevar i Finnmark 1982/83 og 1998/99⁸

I 1982/83 gav 9,8 % av elevane opp at samisk var det einaste heimespråket deira. Denne prosenten gjekk ned til 7,8 i 1998/99. Slår vi derimot saman svara for «samisk som einaste førstespråk» og «samisk som eitt av fleire førstespråk», vil vi finne at førstespråksprosenten steig frå 10,6 i 1982/83 til 12 i 1998/99. Også den rapporterte bruken av samisk med kameratar steig tilsvarande frå 1982/83 til 1998/99, ifølgje tala hos Dannemark og Johansen (2001).

Språkkunnskapar og språkbruk blant ungdomsskuleelevane speglar av kva språk elevane lærte heime då dei var små. Dei som gjekk på ungdomsskulen skuleåret 1982/83, var fødde i tidsrommet 1967–1969, medan dei som gjekk på ungdomsskulen i skuleåret 1998/99, var fødde i tidsrommet 1983–1985. Figur 1 kan tyde på at nedgangen for bruk av samisk i heimane stoppa opp ein gong på 1980-talet. Tala hos Dannemark og Johansen (2001) viser ein prosentvis *auke* i rapportert bruk av samisk i tidsrommet. Forfattarane summerer sjølve opp bruken av samisk blant dei unge slik:

Tallmaterialet ser ut til å tyde på at det er en prosentvis framgang. Det ser ut til at flere barn lærer to språk i tospråklige familier nå enn i 1982/83. I

⁷ Figuren er attgjeven etter Dannemark og Johansen 2001:45.

⁸ Elevar ved Guovdageainnu nuoraidskuvla / Kautokeino barneskole er ikkje med i grunnlagsmaterialet her.

1982/83 ble som regel norsk valgt som enespråk i hjemmet i samisk-norske familier, mens informantene i den siste undersøkelsen i større grad oppgir at de er tospråklige. En større prosentdel av informantene i 1998/99 oppgir at de bruker samisk aktivt. (Dannemark og Johansen 2001:41)

At det var framgang i bruk av samisk blant dei som var i ungdomsskulealder, samtidig med at færre hadde samisk som einaste heimespråk, kan tyde på at ein viktig faktor hadde endra seg i tida etter folketeljinga av 1970. Aubert skreiv i 1978, som vi har sett, at det kunne sjå ut som om samisk som einaste heimespråk var «en nødvendig betingelse» for at språket skulle bli overført til borna. Tala hos Dannemark og Johansen (2001) kan tyde på at samisk på 1980-talet lettare kunne bli overført i tospråklege familiar enn på 1970-talet. På denne tida hadde det kanskje vorte meir aksept for at mor og far kunne snakke kvart sitt språk med borna?

Men dei prosentvise skilnadene hos Dannemark og Johansen (2001) er små. Auken i talet på elevar som snakka samisk på førstespråksnivå var på 1,4 % , og denne skilnaden er for liten til at vi kan slå fast at det faktisk var ein framgang. Vi skal difor her halde saman tala frå Dannemark og Johansen med fleire kvantitative undersøkingar som òg kan seia noko om samisk språkoverføring i familiane.

2.2.2 Haldningsendring til samisk språkoverføring

Det som då heitte «statens utdanningskontor» i Nordland, Troms og Finnmark, tok i 1996 saman med Samisk utdanningsråd initiativet til ei undersøking av vilkåra for å lære samisk som andrespråk i grunnskulen i Noreg. Rapporten frå undersøkinga kom i 1998 og inneheldt ei lang rekkje tabellar for språktilhøve blant elevar i den aktuelle gruppa (Todal 1998). Det vart her sendt ut spørjeskjema til *alle* elevar i samisk som andrespråk i Noreg frå og med 4. til og med 9. årskull (grunnskulen var på den tida niårig). Både elevar, foreldre og lærarar fekk tilsendt skjema. Blant elevar og foreldre var svarprosenten på 69, blant lærarane på 77.

I denne undersøkinga vart foreldra spurde om kor godt dei meistra samisk, og i kor stor grad dei overførte språket til borna sine heime. 48 % av mødrene og 43 % av fedrane til grunnskuleelevane i samisk som andrespråk gav då opp at dei sjølve snakka samisk anten «ganske godt» eller «svært godt». Men berre 5 % av dei same mødrene og 4 % av fedrane gav opp at dei snakka «mest samisk» eller «berre samisk» med borna sine heime (Todal 1998:62–66). Tala hos Todal (1998) gjeld nordsamisk, lulesamisk og sørsamisk samla på norsk side av grensa.

Rundt 40 % av andrespråkselevane i samisk i grunnskulen i Noreg i 1996 hadde altså ei mor eller ein far (eller begge delar) som etter eiga utsegn snakka samisk

godt, men som likevel ikkje snakka språket i særleg grad med borna. Men desse foreldra måtte likevel ha ønskt at borna skulle lære samisk, sidan dei friviljug hadde valt språket som fag for borna sine på skulen. Dette tilsynelatande inkonsekvente handlingsmønsteret kan forklarast med at fleirspråklege foreldre vel språk for borna når borna er heilt små. Den språkpraksisen som kom fram i undersøkinga av dei fem siste årskulla i grunnskulen i 1996, spegla difor av val som var tekne i heimane i åra frå 1981 til 1986. Etterpå kan haldningane til samisk språk ha endra seg blant foreldra.

Tala i Todal (1998) tyder såleis på at ein god del samiskspråklege foreldre på 1980-talet let vera å overføre samisk språk til borna sine, men at somme av desse foreldra på 1990-talet endra haldning og valde samisk som skulefag for borna slik at dei likevel skulle lære språket.

Ut ifrå tala i Todal (1998) er det umogleg å seia noko om kor *stor* del av dei samiskspråklege foreldra i Noreg dette galdt, sidan vi ikkje veit noko om kor mange samiskspråklege foreldre som fanst i alt. Tala seier noko berre om den gruppa som aktivt valde samisk andrespråk som skulefag i 1996, og i akkurat desse familiane skulle språkvalet i skulen tyde på at det hadde vore ei haldningsendring i favør av samisk i femtenårsperioden 1981 til 1996. Ei slik eventuell haldningsendring støttar opp om tendensen i tala hos Dannemark og Johansen 2001.

2.2.3 Samisk språkoverføring ved tusenårsskiftet

Det er ovanfor gjort greie for språkundersøkinga Ravna (2000) som Samisk språkråd initierte. Denne undersøkinga samla òg inn data om språkoverføringa i heimane. Ravna (2000) fann at av dei samiskspråklege informantane som hadde born, gav 34 % opp at borna deira ikkje kunne samisk. Dette galdt foreldre med «born i alle aldrar». Dette viser eit språkskifte frå samisk til norsk i ein god del heimar.

Eit interessant funn hos Ravna (2000) var at tilhøva såg ut til å ha vore i endring i tida fram mot tusenårsskiftet. Av samiskspråklege foreldre med born *under* 18 år gav 42 % opp at borna deira snakka samisksvært godt». For dei som berre hadde born *over* 18 år, gav 28 % opp at borna deira snakka samisk «svært godt» (Ravna 2000:33–36) . Desse tala må tolkast slik at det i 2000 var ein tendens blant samiskspråklege foreldra til å overføre språket i større grad enn tidlegare. Dei borna som i 2000 var under 18 år, var fødte mellom 1982 og 2000. Endringa må ha gått føre seg i denne tida.

Tolkinga av tala hos Ravna (2000) avheng av kor representativt utvalet i undersøkinga er, men tendensen i tala hos Ravna (2000) samsvarar, som vi ser, med tendensane i tala både hos Dannemark og Johansen (2001) og Todal (1998).

2.2.4 Nordsamisk språkoverføring blant innmelde i Sametingets valmanntal 2012

Forskarane bak rapporten Solstad (2012), som er nærare omtala ovanfor, spurde òg informantane sine om språkkunnskapar. Denne rapporten omhandla folk som i 2012 var innmelde i Sametingets valmanntal. Berre dei som har røysterett, står i manntalet, difor var det her ingen informantar under 18 år.

Tabell 2.4 nedanfor viser kor stor prosent av informantane hos Solstad 2012 som forstod nordsamisk i seks ulike aldersgrupper.

Tabell 2.4 Kor godt *forstår* du nordsamisk? I prosent og fordelt på alder i 2012⁹.

	18+	30+	40+	50+	60+	70+	Totalt
Ja, i alle situasjonar	41	35	34	43	44	61	41
Ja, mykje (når det handlar om kjende tema)	12	18	16	16	15	21	16
Berre litt i kjende situasjonar	22	23	22	20	22	10	20
Mesta ingen ting, kan kjenne att enkeltord	25	25	28	21	19	9	22
Sum %	100	100	100	100	100	100	100
Tal	115	198	258	304	255	106	1236

Tabellen speglar att eit språkskifte frå nordsamisk til norsk i familiane. Klårt høgast prosent som forstår nordsamisk «i alle situasjonar» finn vi hos dei som var over 70 år gamle i 2012 (61 %). Denne prosenten er tydeleg mindre i neste generasjon, særleg for dei som i 2012 var mellom 30 og 50 år gamle. Så er det igjen ein høgare prosent som forstår samisk «i alle situasjonar» blant dei som var mellom 18 og 30.

Tabell 2.4 har ei litt problematisk inndeling i kategoriar. Det kan vera vanskeleg å vita kva som er skilnaden mellom dei som har svara at dei forstår samisk «i alle situasjonar» og dei som har svara at dei forstår «mykje samisk». Og kva er skilnaden mellom dei som har svara at dei forstår «berre litt» og dei som forstår «mesta ingen ting»? For å gjera kategoriane tydelegare kan vi kan redusere talet på dei frå fire til to. I den eine kategorien set vi dei som seier om seg sjølve at dei kan samisk godt, og i den andre dei som seier at dei kan lite eller ingen ting. Då får vi eit resultat som vist i tabell 2.5 nedanfor:

⁹ Tabellen er her attgjeven etter Solstad 2012:130–132

Tabell 2.5 Kor godt *forstår* du nordsamisk? I prosent og fordelt på alder i 2012

	18+	30+	40+	50+	60+	70+
Godt eller ganske godt	53	53	50	59	59	82
Litt eller ingen ting	47	48	50	41	41	22
Sum %	100	101	100	100	100	100
Tal	115	198	258	304	255	106

Tabell 2.5 viser framleis eit tydeleg språkskifte. Dei som i størst grad forstår samisk, er dei over 70 år. Blant dei er det 82 % som gjev opp at dei forstår samisk «godt». Prosenten hos dei yngre er lågare, og lågast er han blant dei mellom 40 og 50 år, her er det 50 % som gjev opp at dei forstår nordsamisk godt. Dette er uttrykk for eit språkskifte.

Hos dei under 40 år er det ein litt høgre prosent som forstår nordsamisk godt enn blant dei mellom 40 og 50 år, men skilnaden er på berre 3 %. Dette tyder på at språkskiftet har stoppa.

Tabell 2.6 nedanfor viser den prosentvise fordelinga av dei som i 2012 svara at dei kunne *snakke* nordsamisk.

Tabell 2.6 Kor godt *snakkar* du nordsamisk? I prosent og fordelt på alder i 2012.¹⁰

	18+	30+	40+	50+	60+	70+	Totalt
Ja, det fell heilt naturleg	36	32	28	40	43	63	39
Ja, det går for det meste greitt	7	6	9	10	13	15	10
Berre litt i nokre situasjonar	23	29	20	21	20	9	21
Nei, kanskje einskilde ord	34	33	43	29	24	12	30
Sum %	100	100	100	100	100	100	100
Tal	115	198	258	304	255	106	1236

Tala i tabell 6 viser same tendensane for meistringa av det å snakke nordsamisk som tabell 4 viste for det å forstå språket. Dei informantane som var over 70 år gamle, var dei som i klårt størst grad gav opp at dei snakka språket. Denne prosenten gjekk så ned for dei neste aldersgruppene i tabellen, og lågast var prosenten blant informantane mellom 40 og 50 år. Så var det litt fleire som snakka samisk blant dei som var mellom 18 og 40 år gamle.

Dersom vi reduserer dei fire svarkategoriane i tabell 2.6 til to kategoriar og kallar dei «snakkar nordsamisk godt eller ganske godt» og «snakkar nordsamisk lite

¹⁰ Tabellen er her attgjeven etter Solstad 2012:130–132

eller ingen ting», vil den prosentvise fordelinga mellom kategoriane bli som i tabell 2.7 under.

Tabell 2.7 Kor godt *snakkar* du nordsamisk? I prosent og fordelt på alder i 2012

	18+	30+	40+	50+	60+	70+
Godt eller ganske godt	43	38	37	50	56	79
Lite eller ingen ting	57	62	63	50	44	31
Sum %	100	100	100	100	100	100
Sum tal	115	198	258	304	255	106

Ei samanlikning av tabell 6 og 7 viser at tendensen blir den same også med færre og meir eintydige kategoriar. Tala viser eit språkskifte frå den eldste generasjonen til mellomgenerasjonen, og så ein tendens til revitalisering av språket i generasjonen mellom 18 og 30 år.

Dei som i 2012 var mellom 40 og 50 år, var fødde i tida 1962–72, medan dei som var mellom 18 og 30 år gamle, var fødde i tida 1982–1994. Tendensen i tala hos Solstad (2012), slik vi her har vist dei i tabellane 2.4, 2.5, 2.6 og 2.7, er at språkoverføringa i familiane styrkte seg på 1980- og på byrjinga av 1990-talet.

Dette samsvarar godt med dei tendensane som vi ovanfor har sett på i Todal (1998), Ravna (2000) og Dannemark og Johansen (2001).

2.2.5 Konkluderande merknader

Tala i dette kapittelet tyder på eit språkskifte frå samisk til norsk fram til 1970-talet. Det vil i praksis seia at ei viss mengd tidlegare samisktalande familiar då gjekk over frå å snakke samisk til å snakke norsk med borna sine heime. Vi har likevel ikkje tal for kor mange familiar dette galdt.

Når vi ser tala frå Todal (1998), Ravna (2000), Dannemark og Johansen (2001) og Solstad (2012) i samanheng, tyder dei på at det skjedde ei viss endring i språksituasjonen i heimane på 1980-talet, slik at samisktalande foreldre i større grad enn før begynte å snakke samisk med borna sine. Dette er ein trend som har styrkt både *kunnskapen i og bruken av* samisk språk.

Sjølv om talet på born som kan snakke samisk, har stige sidan byrjinga av 1980-talet, betyr ikkje det nødvendigvis at det totale talet på samisktalande vart høgare i denne perioden. I fleire bygder der språkskiftet var komme langt rundt 1980, var det sannsynlegvis fleire samisktalande eldre som døydde enn det var samisktalande unge som voks til. Slik sett har det i perioden etter 1980 vore tale om to motsette tendensar samtidig. Vi kan snakke om eit kappløp mellom desse

to tendensane. Utfallet av dette kappløpet bestemmer talet på folk med samisk som aktivt daglegspråk.

2.3 Tal for val av samisk som fag i grunnskulen 1990–2012

Skulen er ein viktig institusjon både i språkformidling, språkutvikling og i arbeidet med å gje språk prestisje. Dei fleste språklege minoritetar legg difor stor vekt på arbeidet med å fremja bruken av språket sitt i skulen.

Både på 1700- og 1800-talet vart samisk brukt som skulespråk. Men fornorskingspolitikken i siste halvdel av 1800-talet fekk gradvis slutt på slik opplæring. Ikkje før i 1967 kom det i gang igjen, då som første lese- og skriveopplæring på nordsamisk for nokre få born der foreldra friviljug valde det i Indre Finnmark. Frå 1968 vart det gjeve opplæring i sørsamisk ved sameskulen i Snåsa, som kom i gang det året.

Med mønsterplanen av 1987 kjem samiskopplæringa i Noreg inn i fastare former med fagplanar for både eit første- og andrespråkløp og med funksjonell tospråklegheit som eit uttalt mål for begge løpa (Kyrkje- og utdanningsdepartementet 1987:148–180, Girko- ja oahpahusdepartementa 1988: 7–8).

2.3.1 Kjelder til språkstatistikk for grunnskulen

Frå 1990 og fram til i dag er det mogleg å finne pålitelege tal for kor mange som har valt samisk som første- og andrespråk i grunnskulen i Noreg. I doktoravhandlinga *Jos fal gáhttet gollegielat* sette Jon Todal opp ei detaljert oversikt over val av samisk i grunnskulen for kvart skuleår på 1990-talet. Tala i denne avhandlinga var henta frå årsmeldingane frå dåverande Samisk utdanningsråd og frå brev frå kommunane. Opplysningane vart dessutan delvis korrigerte ved hjelp av lokalkunnskap. Oversikta i avhandlinga viste tala ned på kommunenivå, og viste dessutan kva fagplan (førstespråk, andrespråk, samisk språk og kultur) som elevane hadde valt i dei ulike kommunane (Todal 2002:87–101).

Statistikken frå 1990-talet har seinare vorte ført vidare, rett nok i mindre detaljert form. I 2008 kom første utgåva av rapporten *Sámi logut muitalit / Samiske tall forteller*, og frå då av vart skulestatistikken årleg oppdatert og kommentert i artiklar der. Tala som er brukte i artiklane om språket i skulen i *Sámi logut muitalit / Samiske tall forteller*, er skaffa fram av Utdanningsdirektoratet, som no tek mot rapportar frå kommunane.

På grunnlag av tala hos Todal (2002) og tal i *Sámi logut muitalit / Samiske tall forteller1–5* kan ein setja opp ei oversikt som vist i tabell 6 under. Tala i kolonnen lengst til høgre (det totale talet på grunnskuleelevar i Noreg) er henta frå personleg kommunikasjon med seksjonssjef Paul Inge Severeide ved avdeling for befolkningsstatistikk i Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.8 Talet på elevar i samisk i grunnskulen i Noreg 1990/91–2011/2012

Skuleår	Første-språk	Andre-språk	Elevar med samisk i alt	Elevar i Noreg i alt
1990/91	593	621	1214	473 078
1991/92	626	736	1362	467 501
1992/93	695	800	1495	462 360
1993/94	743	937	1680	468 061
1994/95	789	909	1698	471 846
1995/96	791	964	1755	478 540
1997/98	897	1218	2115	560 849*
1999/00	971	1376	2347	570 803
2005/06	998	2057	3055	622 031
2006/07	1020	1652	2672	621 013
2007/08	1027	1515	2542	618 589
2008/09	1043	1474	2517	616 139
2009/10	1010	1336	2346	615 927
2010/11	971	1274	2245	615 973
2011/12	940	1213	2153	614 413

*Ved skulereforma av 1997 vart skulen gjord tiårig, mot før niårig. Dette gjer at tala etter 1997 omfattar eitt årskull meir enn tala for tida før 1997.

Tala for elevar som følgde den tidlegare fagplanen «samisk språk og kultur», er i tabellen rekna inn i talet for «samisk som andrespråk» fram til det førstnemnde faget vart teke bort i 2006.

For skuleåra 1996/97 og 1998/99 manglar det heilt tal, og for skuleåra 2000/01–2004/05 manglar det tal som er samanliknbare med dei andre tala i tabellen. Dette er grunnen til at tabell 6 ikkje inneheld tal for akkurat desse skuleåra.

Ikkje alle tala for samisk som andrespråk for tida før 2000 stemmer med tala for samisk som andrespråk hos Todal (2002). Grunnen er at Todal (2002) handsamar kvar for seg alle dei fagplanane som har vore i bruk, og som ikkje var «samisk som førstespråk». I tabell 2.6 ovanfor er alt som i tida 1990/91 til 1999/00 ikkje var «samisk som førstespråk», slått saman og kalla «samisk som andrespråk».

Det hadde hatt stor interesse å studere endringar i elevtalet i samisk i høve til talet på potensielle samiskelevar. Men dette er det ikkje mogleg å gjera fordi vi ikkje veit kor mange som har rett på samiskopplæring i Noreg.

2.3.2 Endringar i elevtala

Det samla talet på samiskelevar

Samanliknar vi det første året i tabellen (1990/91) med det siste (2011/12) i tabellen, ser vi ein total auke på 912 elevar i samisk i den norske grunnskulen. Det vil seia ein auke på 75 %.

No er det ikkje slik at denne auken på 75 % har vore jamn. Fram til 2005/06 steig talet kvart år, og det året var talet på elevar 1843 meir enn i 1990/01 (det vil seia +151 % på 15 år). Etter 2005/06 gjekk talet på samiskelevar kvart år nedover, og havparten av den nyvunne elevmassen var borte i 2011/12. Talet hadde då gått ned til om lag same nivået som det var på i 1997/98.

Tabellen viser òg at talet på førstespråkselevar og andrespråkselevar har endra seg ulikt.

Talet på elevar med samisk som førstespråk

Talet på elevar med samisk som førstespråk var 58 % høgre i 2011/12 enn i 1990/01. Her har stiginga vore mykje meir jamn enn stiginga i det samla talet på samiskelevar. Vi ser av tabellen at talet på førstespråkselevar steig jamt og nådde ein topp med 1043 elevar i skuleåret 2008/09, og gjekk så litt ned i åra etterpå.

Stiginga i talet på elevar med samisk som førstespråk gjennom heile 1990-talet og fram til 2008/09 kan kanskje delvis forklarast med at det faktisk *var* fleire skuleborn med førstespråkskompetanse i samisk i 2008/09 enn det som var tilfelle atten år før. Resultata frå Todal (1998), Ravna (2000), Dannemark og Johansen (2001) og Solstad (2012), som alle er omtala ovanfor, støttar opp under ein slik hypotese.

Men det var nok òg slik at ein del elevar som på 1990-talet hadde reell førstespråkskompetanse i samisk, likevel valde norsk som førstespråk på skulen. Dette kan ha vorte mindre vanleg seinare, og denne endringa kan ha ført til auke i talet på førstespråkselevar i samisk utover på 2000-talet, utan at born med reell førstespråkskompetanse i språket difor har auka.

Talet på elevar med samisk som andrespråk

Av tabellen ser vi at talet på andrespråkselevar i samisk vart mesta fordobla frå 1990/91 til 2011/12. Her er likevel stor svinging innanfor perioden, frå ein topp på 2057 elevar i skuleåret 2005/06 og ned til 1213 elevar i skuleåret 2011/12.

Moglege årsaker til den store nedgangen i åra etter 2005/06 er handsama i artikkelen Todal (2011). Denne artikkelen drøftar årsaker som generell nedgang i

barnetalet i dei tradisjonelle samiske områda i det tidsrommet som det her er tale om, bortfall av fagplanen *Samisk språk og kultur* ved skulereforma av 2006, vanskar med å innpasse faget samisk som andrespråk i skulekvardagen utanfor forvaltningsområdet og bruk av feil tospråkleg opplæringsmodell i skulane som gjev opplæring i faget samisk som andrespråk både innanfor og utanfor forvaltningsområdet.

2.3.3 Konkluderande merknader om elevtalet i samisk

Val av språk i skulen er ein viktig indikator på kva stilling samisk språk har i samfunnet. I motsetnad til andre samfunnsområde finst det her pålitelege tal for samisk språk. Desse tala viser at det etter 1990 har vore ein stor auke i talet på elevar som får samiskopplæring i grunnskulen i Noreg. Dette gjeld samisk både som første- og andrespråk, men talet på elevar i samisk som andrespråk begynte brått å gå nedover i 2006. Her var nedgangen stor i åra etterpå, sjølv om talet i 2011 framleis var mykje høgare enn i 1990.

Den jamne stinginga, og seinare stabiliteten, i elevtala i samisk som førstespråk kan ha fleire årsaker. Ei slik årsak kan vera at den uformelle samiske språkoverføring i heimane er styrkt dei siste tjuefem åra. Fleire forskingsarbeid støttar opp om at denne språkoverføringa faktisk *er* styrkt (sjå òg kap. 2 ovanfor).

2.4 Nokre tal for nordsamisk skriftspråk i dag

Svært få samisktalande over femti år har fått opplæring i skriftleg samisk på skulen (om dette, sjå innleiinga til kap. 2.3 ovanfor). Folk kan lære seg å lesa og skrive samisk utan at dei har lært det i barneskulen, og mange har sannsynlegvis gjort dette. Det er lettare å lære seg å lesa eit språk enn å lære å skrive det.

For dei som har fått lære skriftspråket i skulen, har det vore lettare. Vi skal her sjå på lese- og skrivedugleik i nordsamisk på norsk side av grensa i 2012.

2.4.1 Lesa og skrive nordsamisk

Rapporten Solstad (2012) har ein tabell som syner lese- og skrivedugleik på nordsamisk hos seks aldersgrupper. Utvalet av informantar her er henta frå innskrivne i Sametingets valmanntal.

Tabell 2.9 nedanfor viser kor godt dei ulike aldersgruppene etter eiga utsegn las nordsamisk i 2012.

Tabell 2.9¹¹ Kor godt les nordsamar samisk? I prosent og fordelt på alder

	18+	30+	40+	50+	60+	70+	Totalt
Ja, det går greitt å lesa alle slags tekstar	34	31	26	27	20	21	26
Ja, så lenge teksten handlar om vanlege tema	14	16	16	18	18	25	17
Ja, når teksten er veldig enkel	23	24	17	21	22	23	21
Nei, eg kan ikkje lesa samisk	30	30	41	33	40	32	35
Sum %	100	100	100	100	100	100	100
Tal	115	198	258	304	255	106	1236

Tabellen viser at fleire blant dei yngste i 2012 las «alle slags tekstar» lett, enn blant dei eldste. Av tabellen ser vi at 21 % av dei over 70 år sa at dei las alle slags tekstar lett, medan 34 % av dei under 30 sa det same. Men ei slik tolking av tabellen gjev eit misvisande inntrykk av dei reelle skilnadene mellom dei yngste og dei eldste. Sidan det i utgangspunktet var det ein mykje høgre prosent som i 2012 *snakka* samisk blant dei over 70 år enn blant dei under 30 år (sjå tabell 2.5 ovanfor), blir det ein langt større prosentvis andel blant dei yngste *samisktalande* som les samisk lett, enn blant dei eldste *samisktalande*. 36 prosent av dei yngste snakka samisk lett i dette utvalet (tabell 2.5), og 34 % las det lett (tabell 2.7). Det vil seia at mesta alle nordsamisktalande under 30 år las samisk lett. Av dei over 70 år var det 63 % som snakka språket lett (tabell 2.5), medan berre 21 % las det lett (tabell 2.7). Det viser ein stor skilnad i samisk lesedugleik mellom *samisktalande* i den eldste og den yngste aldersgruppa. Tabell 2.10 nedanfor viser kor godt dei ulike aldersgruppene etter eiga utsegn *skreiv* nordsamisk i 2012.

Tabell 2.10¹² Kor godt skriv nordsamar samisk? I prosent og fordelt på alder

	18+	30+	40+	50+	60+	70+	Totalt
Ja, det fell heilt naturleg	25	23	15	16	11	8	16
Ja, men eg må tenkje meg litt ekstra om	15	16	18	17	13	15	16
Berre litt, som enkle beskjedar og uttrykk	24	25	16	20	20	24	21
Nei, eg kan ikkje skrive samisk	36	36	51	47	47	53	47
Sum %	100	100	100	100	100	100	100
Tal	115	198	258	304	255	106	1236

Denne tabellen viser endå større skilnad på den eldste aldersgruppa og den yngste enn det som var tilfellet med lesing. Medan 63 % av dei eldste snakka samisk lett (tabell 2.5), var det berre 8 % som skreiv språket lett (tabell 2.8). 36 % av dei yngste snakka samisk lett (tabell 2.5), og 25 % skreiv det lett (tabell 2.8).

¹¹ Tabellen er her attgjeven etter Solstad 2012:132

¹² Tabellen er her attgjeven etter Solstad 2012:132

Tendensane som vi ser når vi les tabellane 2.5, 2.6, 2.7 og 2.8 samla, kan ikkje tolkast annleis enn som svært positive resultat av undervisninga i og på samisk i grunnskulen. Dei eldste fekk aldri undervisning i skriftleg samisk på skulen, medan dei yngste hadde slik undervisning heile skuletida si.

2.4.2 Nordsamiskspråklege aviser

Det er ein samanheng mellom kor mange som les samisk lett, og kor stort opplaget på ei samiskspråkleg avis kan bli. I *Sámi logut muitalit / Samiske tall forteller 3* hadde Johan Ailo Kalstad ein artikkel kalla «Samiske medier – oppslutning, omfang og rammebetingelser» (Kalstad 2010). Kalstad definerte her «samiske medium» vidare enn «samiskspråklege medium». Men han sette òg opp ein tabell som viste utviklinga i tingartalet for aviser på nordsamisk spesielt.

Dei to samiskspråklege avisene *Áššu* og *Min Áigi* vart i 2008 slått saman til éi avis, *Ávvir*, som så begynte å komma ut fem dagar i veka.

Tabell 2.11 nedanfor viser endringar i opplagstalet for desse avisene i åra frå 2000 til 2009.

Tabell 2.11 Opplagstal for nordsamiskspråklege aviser 2000–2012¹³

År	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2010	2011	2012
Áššu	969	1003	1129	1117	1084	1021	975	1008	-	-	-	-
Min áigi	964	1142	1197	1072	1211	1179	1177	1104	-	-	-	-
Ávvir									1204	1271	1088	1047
I alt	1933	2145	2326	2189	2295	2200	2152	2112	1204	1271	1088	1047

Her ser vi at *Min Áigi* åleine hadde større opplagstal i 2004 enn den samanslåtte avisa *Ávvir* hadde i 2009.

Kalstad har fleire sannsynlege hypotesar om kvifor det gjekk slik med opplagstalet, men ingen av hypotesane hans har noko med språk å gjera. Det er då òg vanskeleg å tolke inn nokon språklege grunnar til endringane her. Tvert imot har vi ovanfor sett at den samiske lesedugleiken blant nordsamisktalande blir betre.

Men tala reiser spørsmål om kor mange potensielle tingarar det kan vera av ei nordsamiskspråkleg avis. Kva er maksimumstalet? Vi veit at talet på lesarar av ei avis alltid er høgre enn talet på tingarar. Og i dette tilfellet veit vi i tillegg at ein stor del av dei *potensielle* samisktalande tingarane og lesarane ikkje synest det er «greitt å lesa alle slags tekstar på samisk». Det gjeld særleg mange som i 2012 var

¹³ Tabellen er attgjeven etter Kalstad 2011:36 + opplysningar gitt av Tor Sara, Ávvir

over 50 år, og som aldri fekk lære det samiske skriftspråket på skulen. Samiskspråklege radiosendingar når difor fram til mange fleire enn det eit skriftleg samiskspråkleg medium vil gjera.

Det manglar forskning på korleis dei samiske skriftspråka i dag fungerer i lokalsamfunna. Vi veit òg lite om bruk av samisk i dei sosiale media. Eit interessant spørsmål er om terskelen for å lesa og skrive samisk er lågare der enn i «dei gamle media»?

2.4.3 Konkluderande merknader

Statistikkar hos Solstad 2012 tyder på stor positiv effekt av samiskopplæringa i grunnskulen. Styrking av lese- og skriveugeleik i morsmålet blant dei samisktalande er heilt klart ei styrking av samisk språk generelt.

Det trengst meir forskning på faktisk bruk av samisk som lese- og skrivespråk blant dei unge. Ei slik forskning høyrer ikkje berre inn under språkfaga; både pedagogikk og mediefag vil kunna ha interessante tilnærmingar her.

2.5 Samisk i offentleg forvaltning

Ingen kommunar eller andre forvaltningsorgan var pålagde å bruke samisk før språkreglane i samelova tok til å gjelde i 1992. Det betyr ikkje at samisk ikkje var nytta i forvaltninga før, men ein systematisk og lovpålagd bruk var noko heilt nytt.

I forlenginga av innføringa av språkreglane i samelova vart det i 1992 etablert eit eige geografisk forvaltningsområde for samisk språk. Her skulle samisk og norsk vera likestilte språk i forvaltninga, og samisk skulle elles ha eit særleg sterkt rettsvern. Forvaltningsområdet for samisk språk (heretter kalla forvaltningsområdet) femner i 2013 om dei ti kommunane Kautokeino, Karasjok, Tana, Nesseby og Porsanger i Finnmark fylke, Kåfjord og Lavangen i Troms fylke, Tysfjord i Nordland og Snåsa og Røyrvik i Nord-Trøndelag fylke. Opphavleg var forvaltningsområdet samansett av berre dei seks første kommunane i opprekninga ovanfor. Dei fire kommunane Lavangen, Tysfjord, Snåsa og Røyrvik er etter eige ønske komne til seinare. Det vil i praksis seia at kommunestyra der har gjort vedtak om å søkje staten om å få vera med.

I tillegg til dei ti nemnde primærkommunane har dei fire nordlegaste fylkeskommunane særlege samiskspråklege plikter, og blir gjerne rekna med til forvaltningsområdet. Også *statlege* organ har særlege plikter når dei vender seg til forvaltningsområdet spesielt.

I forvaltningsområdet skal folk kunna bruke samisk i kontakt med offentlege etatar og institusjonar. Også opplæringslova, barnehagelova og stadnamnlova stiller spesielle krav til kommunane i forvaltningsområdet. Mellom anna har alle som er i grunnskulealder og bur i forvaltningsområdet, automatisk rett til samiskopplæring – uavhengig av heimespråk eller etnisitet.

Forvaltningsområdet er ein reiskap som gjer det enklare for styresmaktene å oppfylle dei pliktene som Noreg etter nasjonale lover og internasjonal rett har overfor samisk språk. Denne ordninga gjer at offentlege tiltak blir meir treffsikre enn dei elles ville ha vore, fordi ein svært stor del av dei samisktalande i landet sannsynlegvis bur innanfor dette geografiske området.

Sametinget og departementet har i tida etter at forvaltningsområdet vart etablert i 1992, hatt behov for å følgje med på korleis innføringa av samisk som forvaltningsspråk gjekk. For å kunna studere dette har dei opp gjennom åra bestilt oppdragsforskning med kvantitativ tilnærming til spørsmålet. Vi skal her sjå på resultata av denne forskinga.

2.5.1 Undersøkingar av samisk i forvaltninga på 1990-talet

I 1996 fekk Samisk språkråd utarbeidd ein rapport som vart kalla: *Språkrevitalisering og samisk-norsk tospråklegheit i offentlige etater. En studie av bruken av samisk som forvaltningsspråk i kommuner i forvaltningssområdet for samisk språk* (Øzerk og Eira 1996). Dei samla inn opplysningar om språkkunnskapar blant tilsette i kommuneadministrasjonane i forvaltningsområdet og opplysningar om faktisk bruk av samisk og norsk i dei same administrasjonane. På den tida var berre seks kommunar med i forvaltningsområdet.

Øzerk og Eira (1996) delte dei kommunalt tilsette inn i fire kategoriar, der kategori 1 var den sterkaste med tanke på tospråklegheit. I denne kategorien plasserte dei folk som både kunne forstå, lesa, snakke og skrive samisk og norsk. Folk i kategori 1 kunne saksbehandle på begge språk på alle nivå. Kategori 4 var den svakaste med tanke på tospråkleg forvaltning. I denne kategorien plasserte dei folk som var einspråkleg norsktalande, og som var fullstendig avhengige av tolk og omsetjarar i situasjonar der samisk vart brukt, det vere seg munnleg eller skriftleg. Den største delen av dei kommunetilsette innanfor forvaltningsområdet tilhørde kategoriane 2 og 3, som låg på ein skala mellom dei to ytterpunkta som er skildra ovanfor. Det var likevel store skilnader kommunane imellom.

Høgast prosent tilsette i kategori 1 hadde kommuneadministrasjonen i Nesseby. Her var 31 % av dei tilsette i den sterkaste tospråklege kategorien. Kåfjord kommune hadde lågast andel med berre 5 % i denne kategorien. Berre 13 % av dei tilsette i kommuneadministrasjonen i Karasjok tilhørde kategori 4, som var

den svakaste (einspråklege) kategorien, medan heile 78 % tilhørde denne kategorien i Kåfjord.

Rapporten målte òg den faktiske bruken av samisk i administrasjonane. Her kom Kautokeino kommune best ut med mest bruk av samisk på møte, i skriv, i referat osv. I det heile gjekk det att i tala hos Øzerk og Eira at det var store skilnader på språkkunnskapane og språkpraksisen frå kommune til kommune. Desse skilnadene spegla av tilhøva utanfor kommuneadministrasjonen, sidan det var stor skilnad frå kommune til kommune på kor sterkt samisk stod som dagleg bruksspråk blant folk.

Øzerk og Eira (1996) rådde kommunane til å satse på å løfte dei tilsette som tilhørde kategoriane 2, 3 og 4, éin kategori opp. Enklast ville det vera å løfte folk i kategori 2 opp i kategori 1. Dette kunne òg få ein stor positiv effekt på *skriftleg* bruk av samisk i kommunane.

Systemet hos Øzerk og Eira (1996) med inndeling av tilsette i fire grupper etter passive språkkunnskapar og aktiv språkdugleik var enkelt, og det skulle vera eit godt grunnlag for å arbeide vidare med styrking av samisk språk i kommunane. Systemet gav Samisk språkråd og Sametinget ein reiskap til kvantitativt å *måle* framtidig framgang eller tilbakegang for samisk i dei ulike kommuneadministrasjonane.

Samisk språkråd brukte denne reiskapen vidare og offentleggjorde tal for utviklinga i årsmeldingane sine fram til rådet vart lagt inn under Sametinget i 2002 og omgjort til Sametingets språkstyre.

2.5.2 Undersøkingar av samisk i forvaltninga etter 2000

Fire år etter rapporten frå Øzerk og Eira (1996) kom det to nye rapportar som handla om bruk av samisk i forvaltninga: *Undersøkelse av bruken av samisk språk*, bestilt av Samisk språkråd (Ravna 2000) og *Tospråklig tjenesteyting. Brukerundersøkelse i forvaltningsområdet for Samelovens språkregler* (Skålnes og Gaski 2000).

Ravna (2000) går ikkje vidare på systemet og kategoriane hos Øzerk og Eira (1996), og har ikkje ei geografisk inndeling som gjer det mogleg for lesarane å samanlikne med denne rapporten. Men den nyare rapporten inneheldt mange nyttige opplysningar om tilstanden i kommunane akkurat rundt 2000.

Skålnes og Gaski (2000) brukte aktivt både Øzerk og Eira (1996) og årsmeldingane frå Samisk språkråd for å skildre situasjonen. Men Skålnes og Gaski (2000) hadde eit anna oppdrag enn dei to andre forskingsarbeida som er nemnde. Skålnes og Gaski skulle sjå på forvaltningsområdet frå *brukarsida* og kartlegge korleis dei samiskspråklege brukarane var fornøgde med den

tospråklege tenesteytinga. Dei fann variasjonar innanfor forvaltningsområdet, men dei summerte opp at innføringa av språkreglane i Samelova hadde verka, og at brukarane jamt over var fornøgde med å ha fått betre høve til å bruke morsmålet i møte med det offentlege. Brukarane var meir misfornøgde med andre ting enn språket, som til dømes lange ventetider. Det var elles påfallande at høvet til å bruke samisk i møte med det offentlege i 2000 var minst der brukarane tykte at det var viktigast å bli møtt på morsmålet, nemleg hos legen og på sosialkontoret.

Rapporten frå Skålnes og Gaski (2000) er ikkje seinare vorten følgd opp av andre for å sjå i kva retning utviklinga går, sett frå brukarsynspunkt.

I åra etter nedlegginga av Samisk språkråd laga det nyoppretta Sametingets språkstyre iallfall to korte rapportar der dei mellom anna drøfta bruken av samisk i offentlig forvaltning (Sametingets språkstyre 2004 og 2008). Her er også ein god del vesentlege opplysningar, men rapportane såg ikkje på trendane i tala over tid.

Fornyings-, administrasjons- og kyrkjedepartementet finansierte i 2012 ein rapport kalla *Kartlegging av samisk perspektiv i kommunesektoren* (Angell ofl. 2012), og Sametinget finansierte same året rapporten *Samisk språkundersøkelse* (Solstad ofl. 2012). Begge desse rapportane frå 2012 tok opp bruk av samisk i kommuneadministrasjonane, og kom med ny og viktig kunnskap om situasjonen. Men dei knytte seg ikkje til tidlegare arbeid på ein slik måte at det er mogleg å studere tendensar over tid.

Det kan av dette sjå ut som om Samisk språkråd var meir systematisk og målretta i tenkinga si omkring samisk statusplanlegging enn det Sametinget og departementet har vore etter at språkrådet vart nedlagt i 2002. Innhaldet i bestillingane av forskingsrapportar etter 2002 har sprikt, og sentrale tema i statusplanlegginga er ikkje følgt opp.

2.5.3 Konkluderande merknader

Konklusjonen på denne gjennomgangen av utgreiingar og forskingsrapportar om samisk i forvaltninga frå 1996 til 2012 blir at dei ikkje kan brukast til å sjå kva som har vore tendensane i bruken av samisk i kommuneadministrasjonane innanfor forvaltningsområdet i denne perioden. Sjølv om rapportane både er interessante og gode som forskning isolert sett, går dei inn i empirien på eit visst tidspunkt, med kvar sine overordna tilnærmingsmåtar, kvar sine spørsmål, kvar sine termar, kvar sine kategori-inndelingar og kvar sine metodar for utval av informantar. Slik blir det umogleg å samanlikne resultata, og dermed umogleg å sjå kva veg utviklinga har gått.

Ut frå rapportane som vi har gått gjennom her, kan det sjå ut som om det tidlegare Samisk språkråd var meir systematisk og målretta i tenkinga si omkring denne delen av samisk statusplanlegging enn det Sametinget og departementet har vore etter at språkrådet vart nedlagt i 2002. Innhaldet i bestillingane av forskingsrapportar etter 2002 har sprikt, og sentrale tema i statusplanlegginga er ikkje følgde opp.

2.6 Oppsummering og forslag til tiltak

2.6.1 Oppsummering

Det er ei stor, vanskeleg og dyr oppgåve å kartlegge kor mange samiskspråklege som finst. Denne oppgåva er ikkje gjort. Dermed kan vi heller ikkje vita noko sikkert om eventuelle endringar i talet på samisktalande.

Vi veit likevel at det i ein lang periode må ha vore eit språkskifte frå samisk til norsk i mange familiar og bygder, kanskje særleg dei første tretti åra etter andre verdskrigen. Men mykje kan tyde på at både haldningar og praksis snudde til fordel for samisk ein gong på 1980-talet. Dette er ein trend vi skulle ha visst meir om.

Vi har pålitelege tal for val av samisk språk i grunnskulen, og vi har difor sikker kunnskap om at det største problemet der i dag er fråfallet frå opplæringa i samisk som andrespråk. *Sámi logut muitalit / Samiske tall forteller* peika på dette tilhøvet allereie i første rapporten i 2008 i ein artikkel kalla «Samisk språk i grunnskolen – jevn vekst og brått fall». I artikkelen «Alvorleg nedgang for faget samisk som andrespråk» i *Sámi logut muitalit / Samiske tall forteller 4* peika vi i 2011 på at ein kanskje ikkje først og fremst mangla kunnskap om situasjonen eller om kva tiltak som *kunne* setjast i verk. Det er handling meir enn nye utgreiingar som trengst.

Det er gjort lite kvantitativ forskning på samisk skriftspråk si rolle i det moderne samiske samfunnet. Her treng vi å vita meir. For dei unge er særleg språket i sosiale medium viktig. Men bruk av samisk i sosiale medium har vi i dag ingen kvantitativ kunnskap om.

Bruken av dei samiske språka i offentleg forvaltning er dårleg kartlagd – trass i at det finst fleire forskingsrapportar om emnet. Dette betyr ikkje at forskingsrapportane kvar for seg er dårlege, men det betyr at den eine rapporten ikkje heng saman med den andre. Her bør departement og Sameting gå gjennom dei rapportane dei har fått, for så å bestille vidare forskning som følgjer opp viktige moment på ein slik måte at ein kan skaffe seg kunnskap om eventuelle *endringar* over tid. Berre då kan ein laga målretta tiltak.

2.6.2 Forslag til tiltak

1. Det må arbeidast vidare for å få best mogleg oppdaterte tal for kor mange som kan forstå, snakke, lesa og skrive samisk. Endringar i situasjonen må overvakast.
2. Det må sørgjast for at oppdaterte tal for samisk språk blir formidla også internasjonalt.
3. Det må arbeidast for å få best mogleg oversikt over samisk språkoverføring i heimane. Endringar i situasjonen bør overvakast og overføringa stimulerast.
4. Vilååra for, og faktisk bruk av, samisk språk i sosiale medium bør undersøkjast.
5. Det må lagast eit system som kan måle og overvake framgang eller tilbakegang i bruken av samisk i offentleg forvaltning.
6. På grunnlag av det som offentleg skulestatistikk allereie lenge har synt, må det setjast i gang konkrete tiltak for å stoppe elevnedgangen for faget samisk som andrespråk i grunnskulen, og rekruttere nye elevar (sjå elles artiklar i *Samiske tall forteller* 1, 2, 3, 4 og 5 med påpeiking av akkurat dette).

Litteratur

Angell, Elisabeth, Áila Márge Varsi Balto, Eva Josefsen, Paul Pedersen og Vigdis Nygaard (2012). *Kartlegging av samisk perspektiv i kommunesektoren*. Alta: NORUT.

Aubert, Vilhelm (1978). *Den samiske befolkning i Nord-Norge*. Oslo: Statistisk sentralbyrå.

Bore, Ragnhild Rein (2012). «Mannen er så vaskeekte lapp som i våre dager kan presteres». Artikkel lasta ned 13.03 2013 frå Statistisk sentralbyrå sine heimesider, internettadresse <http://www.ssb.no/a/histstat/artikler/art-2006-02-06-01.html>

Dannemark, Nils, og Yngve Johansen (2001). Ungdomsskoleelever og språkvalg i Finnmark i 1982/83 og 1998/99. I *Maal og Minne* 1, s. 41–63.

Dannemark, Nils (2000). ”Nuoraidskuvlaoahppit ja giellaválljen Finnmárkkus 1982/83 ja 1998/99». I *Sámegiela dilli skuvllas ja lagasservodagas*. Kárášjohka: Sámediggi, s. 45–57.

Digitalarkivet. Internettadresse: <http://www.arkivverket.no/digitalarkivet>

Eira, Inger Marie Gaup (2001). *Samisk språk i Norden – Status og domeneutredning*. Utredning nr. 3. Kautokeino: Sámi Instituhtta/Nordisk Samisk Institutt.

Etnologue. *Languages of the World*: Internettadresse: http://www.ethnologue.com/show_country.asp?name=no

Europarådet (1992). *Europeisk pakt for regions- eller minoritetsspråk*. Strasbourg, 5.XI. internettadresse: http://www.coe.int/t/dg4/education/minlang/textcharter/Charter/Charter_no.pdf

Fishman, Joshua (1991). *Reversing Language Shift*. Clevedon: Multilingual Matters.

Girko- ja oahpahusdepartementa (1988). *Minstarplána vuodđoskuvlii. 2. oassi: Sámi fágaplánat*. Oslo: Aschehoug.

Grunnskolenes info-system på Internett, internettadresse: <http://www.wis.no/gsi>

Hansen, Lars Ivar (2013). «Bodde det samer i Tromsø? Hva folketellingene forteller – og ikke forteller.» I *Ottar* nr. 295, s. 25 –33.

Johansen, Yngve (1986). *Kroppsovingsfaget på ungdomsskoletrinnet og elever med samisk miljøtilhørighet i Finnmark fylke*. Hovedoppgåve. Levanger: Levanger lærerhøgskole.

Johansen, Yngve (1999). *Etnisitet og skolemotivasjon blant ungdom i samiske områder*. Kautokeino: Sámi allaskuvla.

Kleven, Ole-Magne, Trygg Jakola, Lone Hegg og Jan Aslaksen (2009). *Evalueringsbruk av tospråklighetsmidlene*. Finnnot.

Kommunal- og regionaldepartementet (2002). *Utgifter knyttet til tospråklighet i kommunene og fylkeskommunene*. Rapport fra arbeidsgruppe. Oslo.

Krauss, Michael (1997). "The indigenous languages of the North: a report on their present state" I Shoji, Hiroshi, og Juha Janhunen (red.). *Northern Minority Languages. Problems of Survival*. Osaka: National Museum of Ethnology, s. 1–34.

Kyrkje- og utdanningsdepartementet (1987). *Mønsterplan for grunnskolen*. Oslo: Aschehoug.

Lie, Einar (2001): *Faktisk talt. Statistikkens historie i Norge*. Universitetsforlaget.

Michalsen, Rune (2007). *Utvidelsen av forvaltningsområdet for samisk språk gjennom endringa av sameloven § 3-1. Rettslige virkninger og vern av samisk språk*. Masteroppgave i rettsvitenskap. Tromsø: Universitetet i Tromsø.

NOU 1984: 18. *Om samenes rettsstilling*. Oslo: Universitetsforlaget.

Norges offisielle statistikk V. 182 (1912). *Folketællingen i Norge. 1. december 1910. Finner og lapper. Hjemvendte norskamerikanere. Dissentere. Blinde, døde og sindssyke*. Kristiania: Det statistiske centralbyrå/ Aschehoug & Co.

Norges offisielle statistikk IX. 17 (1933). *Folketellingen i Norge. 1. desember 1930. Samer og kvener. Andre lands statsborgere. Blinde, døvstumme, åndssvake og sinnssyke*. Oslo: Det statistiske centralbyrå / Aschehoug & Co.

Norges offisielle statistikk XI 236 (1956): *Folketellingen 1. desember 1950. Åttende hefte. Personer født i utlandet – Fremmede statsborgere – Bruken av samisk og kvensk*. Oslo: Statistisk sentralbyrå.

Nygaard, Vigdis, Áila Márge Varsi Balto, Marit Solstad og Karl Jan Solstad (2012). *Evaluerings av samiske språksentre*. Rapport 6. Alta: NORUT.

Pettersen, Torunn, og Johanne Gaup (2001). *Kartlegging og utredning av offentlige samiske informasjonstjenester*. Utredning nr. 1. Guovdageaidnu: Sámi Instituhtta.

Pettersen, Torunn (2006). "Etnisk identitet i offisiell statistikk – noen variasjoner og utfordringer generelt og i en samisk kontekst spesielt". I Stordal, Vigdis (red.): *Samisk identitet. Kontinuitet og endring*. Guovdageaidnu/Kautokeino: Sámi Instituhtta/Nordisk Samisk Institutt, s. 53–84.

Pettersen, Torunn (2012). «Samene i Norge. 40 000 i 40 år?» I: *Samiske tall forteller 5. Kommentert samisk statistikk 2008–2012*. Guovdageaidnu: Sámi allaskuvla, s. 18–21.

Pettersen, Torunn (2012). «Sápmelaččat Norggas. 40 jagi 40 000?» *Sámi logut muitalit 5 Čielggaduvvon sámi statistihkka*. 2008–2012. Guovdageaidnu: Sámi allaskuvla, s. 18–21.

Rasmussen, Torkel (2005). *Jávohuvvá ja ealáška. Davvisámegielaide demografija ja buolvaidgaskasaš sirdaseapmi Norggas ja Suomas*. Romsa: Romssa universitehtta.

Ravna, Ellen (2000). *Undersøkelse av bruken av samisk språk. Om bruken av samisk språk blant privatpersoner i samiske områder, offentlige institusjoner, samiske organisasjoner og samiske bedrifter*. Rapport. Tana: Samisk Nærings- og Utredningssenter.

Ravna, Ellen (2000b). *Tabellhefte. Undersøkelse av bruken av samisk språk blant privatpersoner i samiske områder*. Tana-Oslo: Opinion og SEG.

Risten.no. Internettadresse:

http://www.risten.no/bakgrunn/hist/info_sorsamisk_no.htm

Sametingets språkstyre (2004). *Bruken av samiske språk*. Undersøkelse. Guovdageaidnu : Sametinget.

Sametingets språkstyre (2008). *Bruken av samiske språk*. Undersøkelse. Guovdageaidnu : Sametinget.

Sámi logut mitalit 1–5 Čielggaduvvon sámi statistihkka. 2008–2012 Guovdageaidnu: Sámi allaskuvla.

Sammallahti, Pekka (1998). *The Saami languages: An introduction*. Kárášjohka: Davvi Girji.

Torp, Eivind (1986). «Registrering av etnisitet i folketellinger.» I: *Heimen* nr. 2, 198, s. 67–77.

Shoji, Hiroshi, og Juha Janhunen (red.) (1997). *Northern Minority Languages. Problems of Survival*. Osaka: National Museum of Ethnology.

Skutnabb-Kangas, Tove (2000). *Kommentárat raportii Iskkadeapmi sámegiela geavaheami birra*. Deatnu: SEG/Sámi giellaráddi.

Skålnes, Sigrid, og Margrete Gaski (2000). *Tospråklig tjenesteyting. Brukerundersøkelse i forvaltnings-området for Samelovens språkregler*. Prosjektrapport 2000:17. Oslo: NIBR.

Solstad, Karl Johan, Áila Márge Varsi Balto, Vigdis Nygaard, Eva Josefsen og, Marit Solstad (2012). *Samisk språkundersøkelse*. Bodø: Nordlandsforskning / Nordlánda dutkam.

Statens utdanningskontor i Finnmark / Stáhta oahppokantuvra Finnmárkkus (1999). *Opplæring i samisk i grunnskolen i Finnmark skoleåret 1999/2000*. Vadsø.

Statistisk sentralbyrå: *Samisk statistikk 2006 / Sámi statistihkka 2006*. Oslo/Kongsvinger.

Statistisk sentralbyrå: *Samisk statistikk 2008 / Sámi statistihkka 2008*. Oslo/Kongsvinger.

Statistisk sentralbyrå: *Samisk statistikk 2010 / Sámi statistihkka 2010*. Oslo/Kongsvinger.

Sørli, Kjetil, og Ann Ragnhild Broderstad (2011). *Flytting til byer fra distriktsområder med samisk bosetting*. Tromsø/Oslo: UNIT/ NIBR.

Todal, Jon (1998). *Opplæringa i samisk som andrespråk. Ei undersøking av vilkåra for å lære samisk i grunnskulen*. Guovdageaidnu: Sámi allaskuvla.

Todal, Jon (2000). "Sámegielaat mánáid lohku 1990-jagiin.» I: *Sámegiela dilli skuvllas ja lagasservodagas*. Kárášjohka: Sámediggi, s. 29–34.

Todal, Jon (2002). *Jos fal gáhttet gollegielat. Vitalisering av samisk i Noreg i 1990-åra*. Tromsø: Humanistisk fakultet. Universitetet i Tromsø.

Todal, Jon (2003). "The Impact of Norwegian language policy at the micro-level: Saami language maintenance and school-based revitalization. I: Huss, Leena ofl. (red.): *Transcending Monolingualism. Linguistic Revitalisation in Education*. Swets & Zeitlinger Publishers, s. 117–129.

Todal, Jon (2008). Samisk språk i grunnskolen – jevn vekst og brått fall. I: *Sámi logut muitalit/ Samiske tall forteller 1*. Guovdageaidnu: Sámi allaskuvla, s. 60–71.

Todal, Jon (2011). Alvorleg nedgang for faget samisk som andrespråk. I: *Sámi logut muitalit/ Samiske tall forteller 4*. Guovdageaidnu: Sámi allaskuvla, s. 19–42.

UNESCO: *Atlas of the World's Languages in Danger*. Internettadresse:
<http://www.unesco.org/culture/languages-atlas/>

Øzerk, Kamil, og Inger Marie G. Eira (1996). *Giellaodasmahttin ja sámegiela-darogiel guovttegielalaš-vuohta almmolaš ásašusain. Guorahallan movt sámegiella geavahuvvo hálddahušgiellan gielddain mat gullet Samegiela hálddašanguvlui*. Guovdageaidnu: Sámi giellaráđđi.

Øzerk, Kamil, og Inger Marie G. Eira (1996). *Språkrevitalisering og samisk-norsk tospråklighet i offentlige etater. En studie av bruken av samisk som forvaltningsspråk i kommuner i forvaltningsområdet for samisk språk*. Kautokeino: Samisk språkråd.

3 Sametingets midler til samiske språk

Torkel Rasmussen, lektor i samisk språk og journalistikk, Sámi allaskuvla / Samisk høgskole, Guovdageaidnu

Sammendrag

Det er en klar tendens i statistikkene som legges fram, at bevilgningene til tospråklighet i kommuner og fylkeskommuner ikke har kommet opp på et nivå der de dekker utgiftene kommunene og fylkeskommunene mener de har på grunn av tospråklighet. Bevilgningene til den enkelte kommune og fylkeskommune har stort sett vært de samme siden 2005. Det vil si at det er en reell nedgang i bevilgningene til tospråklighet når man tar hensyn til konsumprisindeksen.

Bevilgningene til søkerbaserte språkprosjekter viser stor variasjon fra år til år. Bevilgningene går noe ned i årene 2001–2006. De øker med 296,9 prosent i perioden 2007–2009, mens de minker med 24,0 prosent i årene fram til 2013. Bevilgningen av driftsstøtte til samiske språksentre øker kraftig i perioden 2001 til 2013 fra 1,6 til 10,8 millioner kroner. Økningen skyldes både en stor økning i antall språksentre og en reell økning til det enkelte senter.

3.1 Innledning

Sametinget bevilget i overkant av 70 millioner kroner i 2013 over fire budsjettposter der formålet helt eller delvis er å styrke og fremme samiske språk. I denne artikkelen behandles disse fire budsjettpostene. Det gjelder midlene til tospråklighet i kommuner og fylkeskommuner samt Sametingets tilskuddsordning til samiske språksentre, og det gjelder de søkerbasert tilskuddsordningene for samiske språk, bevilgningene til all-samisk språksamarbeid og til prosjekter i Sametingets egen regi. Artikkelen gir en oversikt over hvordan disse støtteordningene har kommet i stand, og hvordan Sametinget har fordelt disse midlene. Det legges spesielt vekt på å vise den økonomiske utviklingen for disse støtteordningene.

Det finnes også andre støtteordninger som har som mål å fremme samisk språk, enn dem som er nevnt ovenfor. For eksempel bevilger Sametinget tilskudd til samiske barnehager, samiske organisasjoner og samisk litteratur og kunst- og kulturuttrykk. Staten bevilger pressestøtte til samiske aviser, og Fylkesmannen i Finnmark bevilger midler til undervisning i og på samisk i grunnskolen. Slike støtteordninger faller utenfor formålet med denne artikkelen.

Materialet til artikkelen er først og fremst hentet fra Sametingets budsjetter og Sametingets årsmeldinger for perioden 1993 til 2013. En del informasjon er hentet fra rapporten til ei arbeidsgruppe som utredet utgifter knyttet til tospråklighet i kommunene og fylkeskommunene, etter oppdrag fra Kommunal- og regionaldepartementet (Kommunal- og regionaldepartementet 2002). Artikkelen bygger også på informasjon fra Finnuts evaluering av bruken av tospråklighetsmidlene (Kleven et al. 2009), Noruts evaluering av samiske språksentre (Nygaard et al. 2012:6), Noruts *kartlegging av samisk perspektiv i kommunesektoren* (Angell et al. 2012) og Noruts evaluering av Sametingets søkerbaserte tilskuddsordning for samiske språk (Josefsen et al. 2013:1). Lovtekster og forskrifter som det vises til, er hentet fra www.lovdata.no.

Bevilgninger til tospråklighet i kommuner og fylkeskommuner er den største budsjettposten som omhandles i denne artikkelen, og det er naturlig å bruke størst plass på nettopp denne. I artikkelen veksler jeg mellom å skrive «samisk språk» og «samiske språk» i henholdsvis entall og flertall. For de fleste støtteordningene er det snakk om samiske språk, men jeg har valgt å holde meg til språkdrakten i originalkildene.

3.2 Tospråklighetstilskudd til kommunene og fylkeskommunene

3.2.1 Lovverket

Sametinget har siden 1993 forvaltet en tilskuddsordning til samisk tolketjeneste og tospråklighet i kommunene og fylkeskommunene innenfor forvaltningsområdet for samisk språk. Ordningen ble etablert i 1985, og var da et tilskudd til samisk tolketjeneste. Kommunaldepartementet forvaltet ordningen til den i 1993 ble overført til Sametinget, som også er delegert myndighet til å fastsette retningslinjene. Da ordningen ble overført til Sametinget, var meningen at den skulle kompensere for merutgifter kommunene og fylkeskommunene hadde til tolketjenester, oversetting, språkkontorer, språksentre og økt saksbehandling pga. tospråklig forvaltning og tospråklig tjenesteyting (Kommunal- og regionaldepartementet 2002:4; 14).

Status for samiske språk og bruk av språkene er regulert i *lov om Sametinget og andre samiske rettsforhold* (Sameloven 1987:56), som ble satt i kraft i 1989. I 1990 ble et nytt kapittel 3 Samisk språk (Sameloven 1990:78) lagt til sameloven, og dette kapitlet, som ofte omtales som språkloven eller samisk språklov, ble satt i kraft i 1992. Bruk av samisk språk i offentlig sammenheng er også regulert i blant andre opplæringsloven, det samiske læreplanverket, barnehageloven, lov om sosiale tjenester, lov om pasientrettigheter, lov om helsepersonell, kirkeloven og stadnamnlova.

Disse lovbestemmelsene, og spesielt samelovens kapittel 3 Samisk språk, har aktualisert støtteordninger til tospråklighet. Sameloven slår fast at norsk og samisk er likeverdige språk (§ 1.5), og at befolkningen har rett til å bruke samisk i kontakt med offentlige organ og møte samisk språk i offentlig sammenheng i et forvaltningsområde som til å begynne med utgjorde de seks kommunene Nesseby, Tana, Karasjok, Porsanger, Kautokeino og Kåfjord. De første fem ligger i Finnmark fylke, og den sistnevnte kommunen i Troms fylke. Forvaltningsområdet for samisk språk har senere blitt utvidet med kommunene Tysfjord i Nordland fra 2005, Snåsa i Nord-Trøndelag fra 2008, Lavangen i Troms fra 2009 og Røyrvik i Nord-Trøndelag fra 2013. De fire nordligste fylkeskommunene, Finnmark, Troms, Nordland og Nord-Trøndelag, er også omfattet av forvaltningsområdet (Fornyings-, administrasjons- og kirkedepartementet 2013; Forskrift om forvaltningsområdet for samisk språk 2005: 657).

I forvaltningsområdet for samisk språk gjelder følgende krav for offentlige virksomheter (Sameloven; se også Fornyings-, administrasjons- og kirkedepartementet 2013):

- Kunngjøringer fra offentlige organ som særlig retter seg mot hele eller deler av befolkningen i forvaltningsområdet, skal skje både på samisk og norsk. Skjema til bruk overfor et lokalt eller regionalt offentlig organ i forvaltningsområdet, skal foreligge både på samisk og norsk (§ 3-2).
- Den som henvender seg på samisk til et lokalt offentlig organ i forvaltningsområdet, har rett til svar på samisk (§ 3-3).
- Den som ønsker å bruke samisk for å ivareta egne interesser overfor lokale og regionale offentlige helse- og sosialinstitusjoner i forvaltningsområdet, har rett til å bli betjent på samisk (§ 3-5).
- Tilsatte i et lokalt eller regionalt offentlig organ i forvaltningsområdet har rett til permisjon med lønn for å skaffe seg kunnskap i samisk når organet har behov for slik kunnskap (§ 3-7).
- Kommunestyret kan bestemme at samisk skal være likestilt med norsk i hele eller deler av den kommunale forvaltningen (§ 3-9).

Opplæringsloven, barnehageloven og stadnamnlova stiller også særlige krav til kommunene i forvaltningsområdet: Kommunen har ansvar for at barnehagetilbudet til samiske barn bygger på samisk språk og kultur (barnehageloven § 8). Den samiske læreplanen – Kunnskapsløftet Samisk – skal brukes i grunnskolene i kommunen (forskrifter til opplæringsloven, § 1-1). Ved vegskilting der flerspråklige stedsnavn benyttes, skal det samiske navnet stå først (forskrifter til stadnamnlova, § 7)

3.2.2 Historikk

Sametinget har siden 1993 forvaltet en tilskuddsordning til samisk tolketjeneste og tospråklighet i kommunene og fylkeskommunene innenfor forvaltningsområdet for samisk språk. Ordningen ble etablert i 1985, og var da et tilskudd til samisk tolketjeneste med en bevilgning på 0,6 mill. kroner. Bevilgningen ble gradvis økt, og tilskuddet ble utvidet til også å omfatte tospråklig forvaltning. Ved innføringen av samelovens språkregler i 1992 var det satt av 16,35 mill. kroner for tilskudd til tolketjeneste og tospråklighet i kommunene og fylkeskommunene innenfor forvaltningsområdet for samisk språk.

Tabell 3.1 Støtteordninger til tospråklighet i kommuner og fylkeskommuner

Støtteordning	Organ	Tidsrom	Merknader
Tilskuddsordning til samisk tolketjeneste og tospråklig forvaltning	Kommunal - departementet	1985–92	Retningslinjene for tilskuddet er ikke undersøkt.
Tilskudd til tolketjenester og tospråklighet i kommuner og fylkeskommuner	Sametinget	1993–2001	Bevilgning gitt som et grunntilskudd og resten bevilget på grunnlag av folketall og antall elever med samisk i grunnskolen. Fra 1999 også registrerte i Sametingets valgmanntall.
Skjønnsmidler til dekking av utgifter i forbindelse med tospråklighet i grunnskolen	Fylkesmannen i Finnmark	1995–2001	Fordelt etter søknad fra kommunene i forvaltningsområdet for samisk språk
Tospråklighets-tilskudd til kommuner og fylkeskommuner	Sametinget	2001–11	Slått sammen med skjønnsmidlene til tospråklighet i grunnskolen. Fordelt til kommunene etter folketall, Sametingets valgmanntall og antallet elever med samisk i grunnskolen
Tospråklighets-tilskudd til kommuner og fylkeskommuner	Sametinget	2012–	Gis som en basisdel, en betjeningsdel og en utviklingsdel. 2012–14 er en innkjøringsperiode. Retningslinjene tas fullstendig i bruk fra 2014.

Kommunaldepartementet forvaltet tilskuddsordningen til samisk tolketjeneste og tospråklighet til den i 1993 ble overført til Sametinget, som også er delegert myndighet til å fastsette retningslinjene. Som det kommer fram av tabell 1, har retningslinjene for tospråklighetsmidlene variert en del over tid. Formålet med tilskuddsordningene har kort fortalt vært å kompensere for merutgifter kommunene og fylkeskommunene har til tolketjenester, oversetting, språkkontorer, språksentre og økt saksbehandling på grunn av tospråklig forvaltning og tospråklig tjenesteyting (Kommunal- og regionaldepartementet 2002: 4; 14; Arbeids- og inkluderingsdepartementet 2008).

Undersøkelser på 1990-tallet viste derimot at kommunene ikke fikk dekket de merutgiftene de hadde til tospråklighet, og det ble opprettet en ny ordning med skjønnsmidler som skulle dekke merutgifter til tospråklighet i grunnskolen. Denne ordningen kom i tillegg til støtteordningen til tospråklighet i kommunene og fylkeskommunene. Fylkesmannen i Finnmark forvaltet fra 1995 til 2001 dette skjønnstilskuddet. Tilskuddet ble økt fra 1,9 millioner kroner i 2000 til 10,2 millioner kroner i 2001. Sametinget overtok forvaltningen av disse midlene fra 2002, og fra da av er tildeling av skjønnsmidler for merutgifter til tospråklighet i grunnskolen innbakt i tilskuddsbeløpet til tospråklighet for kommuner og fylkeskommuner (Kommunal- og regionaldepartementet 2002: 15).

Retningslinjene for tospråklighetsmidlene til kommuner og fylkeskommuner har blitt forandret flere ganger. Fram til 1999 ble et grunnbeløp på 3,5 prosent av den totale bevilgningen fordelt på de seks kommunene. Største del av bevilgningen (57 prosent) ble fordelt mellom kommunene på grunnlag av folketallet og antallet elever som har undervisning på eller i samisk i grunnskolen. Kommunene kunne også søke om midler til prosjekter med formål å fremme samisk språk. Denne ordningen ble justert i 1999, og retningslinjene tok fra da av også hensyn til antall registrerte i Samemanttallet ved fordeling av tilskuddet. Sametinget vedtok i 2001 nye retningslinjer for fordeling av tospråklighetstilskuddet. Det skulle heretter bli gitt et rammetilskudd til kommunene og fylkeskommunene i forvaltningsområdet for samisk språk. Tilskuddet innbefattet de midlene som tidligere ble gitt til kommunene, samt bevilgning til prosjekter i forvaltningsområdet for samisk språk (Sametingets årsmelding 1996, kapittel 3; Kommunal- og regionaldepartementet 2002:18–19).

I praksis fortsatte man likevel å bruke de tidligere tildelingskriteriene fra 2001 i alle fall fram til 2009. Sametinget har i en e-post datert 30.01.2009 opplyst at: «Sametinget (har) i sin årlige budsjettbehandling bestemt størrelsen på beløpet som hver kommune og fylkeskommune har fått. Det har Sametinget gjort på bakgrunn av rådets (Sametingsrådet, forf. bem.) forslag til Sametinget. I praksis har man brukt fordelingsnøkkelen som var i retningslinjene frem til 2001 når man har laget forslaget.» (Kleven et al. 2009: 12) Dette betyr at man fordelte tospråklighetstilskuddet etter folketall, Sametingets valgmanntall og antallet elever som hadde undervisning på eller i samisk i grunnskolen. Når man ser på støttebeløpene til kommunene og fylkeskommunene i perioden 2007–13, ser man at beløpene er identiske fra år til år for de fleste kommunene. Samtidig viser tall fra Statistisk sentralbyrå, Grunnskolenes informasjonssystem på Internett og Sametinget variasjoner i både folketall, antall personer i Sametingets valgmanntall og antall elever som leser samisk som 1. eller 2. språk i grunnskolen.

Sametinget forklarer i en e-post 27.9.2013 at det ikke har fått økning fra sentrale myndigheter til tospråklighetstilskuddet. Dermed har man ikke hatt rom for å øke tilskuddet: «I 2009 satte Sametinget i gang arbeidet med revidering av retningslinjene. Etter 2009 ønsket derfor ikke Sametinget å gjøre store endringer i tildelingene før de nye retningslinjene trådte i kraft så lenge Sametinget ikke fikk økninger fra sentrale myndigheter til tospråklighetstilskuddet.» (Sametinget 2013)

Finnut kommer i rapporten *Evaluerings Bruken av tospråklighetsmidlene* (Kleven et al. 2009) med en god del tilrådinger for hvordan tospråklighetsmidlene kan fordeles, og hvordan rapportene og regnskapene kan forbedres. Sametinget har da også tatt hensyn til disse tilrådingene da de vedtok å innføre nye tildelingskriterier for tildeling av tospråklighetsmidlene (Sametinget sak 011/11).

Ifølge de nye tildelingskriteriene går tospråklighetstilskuddet over fra å være kostnadsstyrt til å bli en målstyrt modell fra 2012. De nye beregningsreglene er delt i tre deler:

1. Basisdel. Basistilskuddet utgjør 35 prosent av den totale tospråklighetsrammen til kommunene og fordeles likt mellom forvaltningskommunene.
2. Betjeningsdel: Betjeningsdelen utgjør 40 prosent av den totale tospråklighetsrammen til kommunene og fordeles til forvaltningskommunene basert på følgende måleenheter: Antall elever med samisk som førstespråk i grunnskolen vektlegges 44 prosent. Antall elever med samisk som andrespråk i grunnskolen vektlegges 25 prosent, og antall innmeldte i Sametingets valgmanntall i kommunen vektlegges 31 prosent.
3. Utviklingsdel: Utviklingsdelen utgjør 25 prosent av den totale tospråklighetsrammen til kommunene. Den reguleres i henhold til aktivitet og gjennomførte tiltak fra år til år og i henhold til samarbeidsavtaler mellom den enkelte kommune og Sametinget. Størrelsen på utviklingstilskuddet for den enkelte kommune fastsettes av sametingsrådet.

De nye retningslinjene blir gradvis innført i perioden 2012–14. Da budsjettet for 2012 ble vedtatt, var ikke samarbeidsavtalene med kommunene og fylkeskommunene underskrevet. Dette gjorde at Sametinget ikke hadde grunnlag for å fastslå størrelsen på utviklingstilskuddet til den enkelte kommune og fylkeskommune i budsjettet for 2012. I 2013 er tilskuddet fordelt etter de nye retningslinjene bortsett fra for utviklingsdelen av tilskuddet. Det skal fordeles etter forrige års aktivitet, og fordi Sametinget ikke hadde fått inn rapporter i

forhold til de nye retningslinjene, hadde de ikke noe grunnlag å vurdere utviklingstilskuddet ut fra. Derfor valgte Sametingets plenum å fordele utviklingstilskuddet slik at summen totalt ble den samme som tidligere år. Kommunene sender nå rapportene for 2012 til Sametinget. Dette er de første rapportene Sametinget får i henhold til samarbeidsavtalene som trådte i kraft 1.1.2012. Disse rapportene danner grunnlag for beregning av utviklingstilskuddet for 2014. Med andre ord blir 2014-budsjettet det første budsjettet hvor utviklingstilskuddet beregnes etter aktivitet og utførte tiltak, slik beregningsreglene tilsier (Sametinget 2013).

3.2.3 Bevilgninger til kommunene og fylkeskommunene i perioden 1993–2005

Framstillingen under gir en oversikt over størrelsen på de bevilgede tospråklighetsmidlene til kommunene og fylkeskommunene fra 1993 til 2013. For 1996 og 1999 er fylkesmannens skjønnstilskudd til kommuner som ikke får dekket sine utgifter, lagt inn i tabellen.

Tabell 3.2 Tospråklighetsmidler kommuner 1993–2005

Kommune	1993	1996	1999	2002	2005
Nesseby	1 748	1 991	1 835	2 234	2 864
Tana	2 340	2 848	2 816	4 089	4 957
Porsanger	2 054	2 822	3 214	3 610	5 225
Karasjok	3 268	3 670	4 413	5 052	7 141
Kautokeino	3 963	4 045	4 472	5 421	7 601
Kåfjord	1 173	1 947	1 787	2 479	3 472
Sum:	14 546	17 323	18 537	22 885	31 260

Kilde: Kommunal- og regionaldepartementet 2002:19; 21; Kleven et al. 2009:12

Tabell 3.3 Tospråklighetsmidler fylkeskommuner 1993–2005

Fylkeskommune	1993	1996	1999	2002	2005
Finnmark	1 760	1 016	416	1 057	1 400
Troms	0	483	533	808	1 190
Sum	1 760	1499	949	1 865	2 590

Kilde: Kommunal- og regionaldepartementet 2002: 19–21; Kleven et al. 2009:12

Tabell 3.2 og tabell 3.3 viser utviklinga for de seks kommunene og de to fylkeskommunene som var innlemmet i forvaltningsområdet for samisk språk fra starten i 1993. Framstillingen er med tre års intervall og ender i 2005. Fra 2006 er forvaltningsområdet utvidet med en kommune, Tysfjord i Nordland, og ei ny framstilling begynner etter dette.

Tabell 3.2 og tabell 3.3 viser også at de totale bevilgningene til tospråklighet i kommunene øker en del på 1990-tallet, mens bevilgningene til fylkeskommunene går ned. Noen kommuner opplever også en nedgang fra 1996 til 1999. Dette har sammenheng med forandringer av kriteriene for fordeling av midlene mellom kommunene og mellom fylkeskommunene.

En markant økning både i kommunenes og fylkeskommunenes tilskudd til tospråklighet kommer mellom 2002 og 2005, da tospråklighetsmidlene til kommunene øker med 8,375 millioner kroner eller 36,6 prosent, og tospråklighetsmidlene til fylkeskommunene øker med 725 000 kroner eller 38,9 prosent. Økningen kommer etter at en arbeidsgruppe nedsatt av Kommunal- og regionaldepartementet konkluderte med at kommunene ikke fikk dekket sine faktiske utgifter til tospråklighet i kommuneforvaltningen og til økt administrasjon og drift innen grunnskolen. Selv etter utdeling av skjønnsmidler til kommunene i 2002 mente arbeidsgruppen at bare Nesseby fikk dekket sine faktiske utgifter til tospråklighet, mens det var et gap mellom de fem andre kommunenes utgifter og det de oppnår i tilskudd, på 12,334 millioner kroner (Kommunal- og regionaldepartementet 2002: 35). Mens tospråklighetsmidlene til kommunene utgjorde 22,885 millioner i 2002, økte dette beløpet til 31,260 millioner kroner i 2005. Fortsatt var dette 3,24 millioner kroner mindre enn det Kommunal- og regionaldepartementets arbeidsgruppe hadde konkludert med var full kompensasjon for utgiftene til tospråklighet i 2002.

3.2.4 Bevilgninger til kommunene og fylkeskommunene i perioden 2007–2013

I perioden 2001 til 2011 benytter Sametinget de samme retningslinjer for tospråklighetsmidler til kommunene og fylkeskommunene. Ifølge Sametingets vedtak i sak 011/11 «Nye tildelingskriterier for tildeling av tospråklighetsmidlene» går tospråklighetstilskuddet fra å være kostnadsstyrt til å bli en målstyrt modell fra 2012. Disse nye tildelingskriteriene blir innført i perioden 2012–14.

Tabell 3.4 Tospråklighetsmidler kommuner 2007–2013

Kommune	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Nesseby	2 850	2 863	2 863	2 863	3 021	3 021	3 021
Tana	5 069	5 082	5 082	5 082	5 082	5 082	5 082
Porsanger	5 299	5 313	5 313	5 313	5 313	5 313	5 313
Karasjok	7 307	7 320	7 320	7 320	7 320	7 320	7 320
Kautokeino	7 541	7 554	7 544	7 544	7 544	7 544	7 544
Kåfjord	3 463	3 476	3 476	3 476	3 476	3 476	3 476
Tysfjord	3 008	3 021	3 021	3 021	3 021	3 021	3 021
Snåsa		3 021	3 021	3 021	3 021	3 021	3 021
Lavangen				3 021	3 021	3 021	3 021
Røyrvik							2 500
Sum	34 537	37 650	37 650	40 671	40 829	40 829	43 329

Kilder: Sametingets budsjetter 2007–2013

Tabell 3.4 viser at tospråklighetsmidlene til kommunene totalt sett øker med 25,5 prosent i perioden 2007 til 2013. I samme periode utvides forvaltningsområdet for samisk språk med tre kommuner: Snåsa i 2008, Lavangen i 2010 og Røyrvik i 2013. Tilskuddet til den enkelte kommune øker med 13 000 kroner fra 2007 til 2008. Deretter er det bevilgede beløpet konstant mellom 2008 og 2013. Unntaket er Nesseby, som også får en økning på 158 000 kroner eller 5,5 prosent fra 2010 til 2011.

Tabell 3.5 Tospråklighetsmidler fylkeskommuner 2007–2013

Fylkeskommune	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Finnmark	1 411	1 400	1 400	1 400	1 400	1 400	1 400
Troms	1 201	1 200	1 200	1 200	1 200	1 200	1 200
Nordland	1 201	1 300	1 300	1 300	1 300	1 300	1 300
Nord-Trøndelag		1 200	1 200	1 200	1 200	1 200	1 200
Sum	3 813	5 100	5 100	5 100	5 100	5 100	5 100

Kilder: Sametingets budsjetter 2007–2013

Tabell 3.4 og 3.5 viser at tospråklighetsmidlene til fylkeskommunene totalt sett øker med 1,223 millioner kroner eller 47,2 prosent fra 2005 til 2007. Nesten hele økningen kommer av at Nordland fylkeskommune mottar 1,201 millioner kroner i 2007. Dette skjer da Nordland fylkeskommune får forpliktelser i forhold til samelovens språkregler som en følge av at Tysfjord kommune blir innlemmet i forvaltningsområdet for samisk språk i 2006. Tabell 3.5 viser at tospråklighetsmidlene til fylkeskommunene totalt sett øker med 1,287 millioner

kroner eller 33,8 prosent i perioden 2007 til 2013. Hele økningen kommer fra 2007 til 2008. Det skjer da Nord-Trøndelag fylkeskommune får forpliktelser i forhold til samelovens språkregler som en følge av at Snåsa kommune blir innlemmet i forvaltningsområdet for samisk språk. Forøvrig har tospråklighetstilskuddet til fylkeskommunene vært konstant i perioden 2007–2013, med et unntak av en liten nedgang til de tre nordligste fylkeskommunene mellom 2007 og 2008.

Tabell 3.6 Tospråklighetsmidler kommuner 2005–2012 indeksregulert

Kommune	2005	2012	2005–12 regulert	2005–12 Sum
Nesseby	2 864	3 021	3 270	-249
Tana	4 957	5 082	5 659	-577
Porsanger	5 225	5 313	5 965	-652
Karassjok	7 141	7 320	8 152	-832
Kautokeino	7 601	7 544	8 677	-1 133
Kåfjord	3 472	3 476	3 964	-488
Sum	31 260	31 756	35 687	-3 931

Kilde: Sametingets budsjetter 2005; 2012; SSB 2013

Tabell 3.6 viser tospråklighetsmidlene som ble mottatt av de seks opprinnelige kommunene i forvaltningsområdet for samisk språk for 2005 og 2012. Det vises også hva summen skulle vært dersom den hadde vært indeksregulert i henhold til konsumprisindeksen for perioden 2005–12. Beregningen er utført med Statistisk sentralbyrås konsumprisindekskalkulator (SSB 2013). Beregningen viser at de seks kommunene reelt mottar totalt 3,9 millioner mindre i tospråklighetstilskudd i 2012 i forhold til 2005 når man tar hensyn til konsumprisindeksen. Alle kommunene mottar reelt mindre i tilskudd. Kautokeino kommune kommer dårligst ut ettersom kommunens reelle tilskudd er 1,1 millioner kroner mindre enn i 2005. Nesseby kommune kommer best ut med en reell nedgang på 249 000 kroner.

3.2.5 Evalueringer

Finnut har vurdert Sametingets formål med tilskuddsordningen slik det kommer fram i tildelingsbrevene til kommuner og fylkeskommunene i perioden 2003–2007. Formålet her er å bevare, styrke og fremme bruken av samisk språk i offentlig forvaltning. Den overordnede målsetningen er at kommuneforvaltningen fullt ut skal bli tospråklig slik at samisk og norsktalende får en likeverdig kommunal tjenesteyting. Det er også et formål at tilskuddet skal sikre enkeltpersoners rettigheter i henhold til samelovens språkregler. Det siste året

Finnut evaluerer ordningen, er 2007. Da er formålet kun knyttet opp til kravene i sameloven om en tospråklig lokal og fylkeskommunal forvaltning (Kleven et al. 2009:4; 46).

I praksis har formålet til Sametingets tospråklighetsmidler utviklet seg til noe mer enn kun å oppfylle kravene til tospråklig forvaltning og oppfyllelse av samelovens språkregler. Rapportene fra mottakerne og deres dialog med Sametinget viser en rekke eksempler på at man ønsker at midlene skal bidra til en generell styrking av samisk språk og kultur. Kommunene og fylkeskommunene har da også brukt midlene til en rekke tiltak som ikke nødvendigvis er forankret i samelovens språkregler, men som kan kalles kulturelle tiltak, identitetsskapende og holdningsskapende tiltak (Kleven et al. 2009: 46–47).

Finnuts rapport levner ingen tvil om at en rekke av de gjennomførte tiltakene definitivt har bidratt til å fremme samisk språk. Mange av tiltakene har også bidratt til å fremme og synliggjøre samisk kultur. Uten tospråklighetsmidlene ville vesentlig færre tiltak vært gjennomført. Enkelte kommuner har svart at de ikke ville brukt midler på samiske språktiltak i det hele tatt om ikke tospråklighetsmidlene hadde vært der (Kleven et al. 2009:47–48).

Da kommunene ble bedt om å vurdere i hvilken grad tilskuddet har bidratt til å fremme bruken av samisk språk, var gjennomsnittsverdien 4,4 på en skala fra 1 til 5 (Kleven et al. 2009:47). Her må en huske på at dette er mottakernes egen vurdering av effekten av et tilskudd de mottar. Det er uansett interessant å registrere at de mener oppnåelsen av et delmål er høy. Finnut konkluderer likevel med at bare kommunene Karasjok, Kautokeino og Troms fylkeskommune oppfyller kravene i samelovens språkregler fullt ut (Kleven et al. 2009:48).

Fram til 2007 ble det ikke stilt krav om regnskap i forbindelse med rapportering av bruken av språkmidlene, og Finnut har ikke kunnet gjøre noen grundige analyser av pengebruken. Det har heller ikke vært mulig innenfor rammene av denne artikkelen. For 2007 ble det levert regnskap, men kvaliteten på regnskapene varierte i så stor grad at det ikke var mulig å vurdere hva pengene var brukt til. Kun Porsanger kommune har avgitt et oversiktlig regnskap som også viser hva de har brukt tospråklighetsmidlene til (Kleven et al. 2009: 51). Finnut kommer i rapporten med en god del tilrådinger for hvordan tospråklighetsmidlene kan fordeles, og hvordan rapportene med regnskap kan forbedres. Sametinget har da også tatt hensyn til disse tilrådingene da de vedtok nye tildelingskriterier for tildeling av tospråklighetsmidlene (Sametinget sak 011/11).

3.3 Språksentrene

3.3.1 Historikk

Samisk språk- og kultursenter i Porsanger ble som det første samiske språksenter opprettet i 1994 (Nygaard et al. 2012:4). Deretter fulgte Kåfjord kommune opp samme år med *Sámi giellaguovddáš*. Språksentrene *Várdobáiki sámi guovddáš* i Evenes kommune og *Árran julevsáme guovdásj* i Tysfjord kommune ble etablert i 1999. I løpet av 2000-tallet er det etablert samiske språksentre i ni andre kommuner, og 13 samiske språksentre får i 2013 tilskudd til drifta fra Sametinget. De andre språksentrene nevnes fortløpende med oppstartsår i parentes eller for de tre sistnevnte, med første år de får direkte tilskudd fra Sametinget til drifta, i parentes: *Isak Saba guovddáš* i Nesseby kommune (2002), *Deanu giellagáddi* i Tana kommune (2002), *Gáisi Giellaguovddáš* i Tromsø kommune (2004), *Aajege – Saemien gieles jih maahtoejarnge* i Røros kommune (2005), *Álttá Sámi Giellaguovddáš* i Alta kommune (2006), *Ástávuona giellagoahtie* i Lavangen kommune (2009), *Gielem nastedh* i Snåsa kommune (2011), *Gieleaernie* i Røyrvik kommune (2013) og *Storfjord språksenter* i Storfjord kommune (2013) (Nygaard et al. 2012:4; Sametingets budsjett 2013, kapittel 4.4.1).

I de første årene bidro Samisk språkråd med prosjektmidler som sentrene søkte på årlig (Nygaard et al. 2012: 5). Sametinget opprettet i 2001 en ny ordning med direkte grunntilskudd til de samiske språksentrene som da fantes i Porsanger, Kåfjord, Tysfjord og Evenes. Fra 2002 ble det også gitt tilskudd til språksentret i Nesseby. Tilskuddet både i 2001 og 2002 var på 400 000 kroner til hvert språksenter. Formålet med støtteordningen var å skape mer forutsigbarhet for sentrenes drift og sikre den nødvendige driften. Språksentrene må selv sørge for finansiering til den øvrige virksomheten (Kommunal- og regionaldepartementet 2002:20).

3.3.2 Bevilgninger til språksentrene

Sametinget bevilget i 2013 10,826 millioner kroner i driftsstøtte til 13 språksentre.

Tabell 3.7 Bevilgninger til samiske språksentre i perioden 2001–2013

	2001	2003	2005	2007	2009	2011	2013
Antall språksentre	4	6	8	9	10	11	13
Tilskudd pr. språksenter	400	400	450	464	520	567	602
Sum	1 600	2400	3 600	4 176	5 200	5 670	10 826

Kilder: Kommunal- og regionaldepartementet 2002; Sametingets budsjett 2007–2013, Nygaard et al. 2012:7

Tabell 3.7 viser at bevilgningen til språksentre har hatt en relativt stor økning fra 1,6 millioner kroner i 2001 til 10,826 i 2013. Dette må sees i sammenheng med at antall språksentre også har økt betydelig fra fire til tretten i perioden. Grunntilskuddet til det enkelte språksenter har derimot ikke hatt en så dramatisk økning, men det har økt fra 400 000 kroner til 602 000 kroner i perioden 2001 til 2013. Dette er en økning på 50,5 prosent når man ikke tar hensyn til den generelle lønns- og prisveksten. Når en tar hensyn til konsumprisindeksen, er økningen på 23,3 prosent (SSB 2013). I 2013 er det også satt av en pott på tre millioner kroner til utviklingsprosjekter som språksentrene kan søke om midler fra (Sametingets budsjett 2013).

3.3.3 Språksentrenes aktivitet

Noruts evaluering av de samiske språksentrenes drift tar for seg de ti språksentrene som i 2010 mottok grunntilskudd fra Sametinget. Den viser at for alle språksentrene ligger språkkurs i bunnen for drifta. I tillegg driver mange av sentrene med forskjellige typer dokumentasjonsarbeid og utgivelse av samiskspråklig materiale. Språksentrene skaper ofte språkarenaer for barn og unge, de driver med voksenopplæring i samisk og holdningsskapende arbeid. Voksenopplæring har grovt sett vært todelt der en del er snakke-, lese- og skrivekurs for folk som kan en del samisk, eventuelt kan snakke, men ikke lese og skrive samisk. Den andre delen har vært forskjellige typer begynnerkurs for folk som ikke kan samisk. En del av språksentrene har også fjernundervisning til grunn- og videregående skoler som en viktig komponent i sitt arbeid. Noen av sentrene har vært tidlig ute med å tilby kompetansegivende kurs i samarbeid med universitet og høyskoler. Andre har ikke prioritert det, men mange av språksentrene har etter 2010 vært engasjert i Sametingets 5-årige voksenopplæringsprogram der de har gjennomført to typer kurs, enten skrivekurs i samisk for dem som har samisk som morsmål og/eller SAAL-kurs som begynneropplæring for ikke-samisktalende. SAAL-kursene er kompetansegivende. Kursdeltakerne må ha studiekompetanse og melde seg opp

som studenter ved Samisk høyskole og får etter avlagt eksamen studiepoeng (Nygård et al. 2012).

Språksentrene topper listen over antall søknader om midler til språkprosjekter fra Sametinget. Dette er behandlet nedenfor i kapitlet Sametingets søkerbaserte språktilskudd, og nevnes ikke grundigere her. Det som er verdt å merke seg, er at ifølge Noruts rapport *Evalueringsrapport av Sametingets søkerbaserte tilskuddsordninger for samisk språk* (Josefsen et al. 2013: 56) bruker språksentrene uforholdsmessig mye tid til søknadsskriving, rapportering og administrasjon. Siden språkkurs er en hovedoppgave for alle språksentrene, kom det fram forslag om at Sametinget heller burde gi språksentrene et oppdragsdokument der disse og eventuelt andre tiltak lå innbakt. En kunne da også frigjøre ressurser til utviklingsarbeid som kunne bidra til at en kan nå flere og få bedre tilpassede kurs og andre tiltak på sikt. Norut foreslår å innføre samarbeidsavtaler mellom språksentrene og Sametinget samt øke grunntilskuddet til språksentrene eller gi dem annen langsiktig finansiering. Det siste har Sametinget allerede fulgt opp i budsjettet for 2013 når de har økt grunntilskuddet til språksentrene (Sametingets budsjett 2013: se også tabell 7 ovenfor).

3.4 Sametingets søkerbaserte språktilskudd

3.4.1 Historikk

Sametinget har opp gjennom tiden hatt forskjellige søkerbaserte støtteordninger der ulike aktører har kunnet søke om tilskudd for språkprosjekter innenfor eller utenfor forvaltningsområdet for samisk språk (Josefsen et al. 2013:8). Grunnlaget for tilskuddsordningen utenfor forvaltningsområdet for samisk språk var på 1990- og begynnelsen av 2000-tallet fire ulike språkplaner som Sametinget hadde vedtatt. I 2001 var det avsatt 2,4 millioner kroner til dette (Kommunal- og regionaldepartementet 2002:20). Samtidig kunne kommunene søke om prosjektstøtte fra midlene til tospråklighet i kommunene og fylkeskommunene. Fra 2003 ble det også mulig for andre aktører å søke om støtte til prosjekter innenfor forvaltningsområdet (Sametingets årsmelding 2004. Kapittel 2.5.7 kommuner).

Sametinget har også øremerket midler fra avsetningen fra Samefolkets fond til språkprosjekter etter 2007. Samefolkets fond ble opprettet av Stortinget i juni 2000 som en kollektiv erstatning til det samiske folket for tidligere tiders fornorskningsspolitikk. Det ble avsatt 75 millioner kroner i fondet. Årlig utgjør avkastningen fra fondet 4,5 millioner kroner. Sametinget vedtok å begynne å bruke av midlene i 2007, og et av de tre satsningsområdene der midlene kan

brukes, er språkprogrammer med målsetningen «Flere aktive språkbrukere». Sametingets prosjektmidler til språk ble forvaltet av Samisk språkråd fram til 2002. Frå 2002 til 2011 hadde Sametingets tilskuddsstyre forvaltningsansvaret for alle søkerbaserte tilskudd. 1. januar 2011 ble tilskuddsstyret nedlagt, og sametingsrådet overtok forvaltninga av alle Sametingets tilskuddsmidler, inkludert søkerbaserte tilskudd til språkprosjekter (Josefsen et al. 2013: 8).

3.4.2 Bevilgninger av søkerbaserte språktilskudd

Det har ikke blitt prioritert å skaffe data for tildelinger til språkprosjekter før 2001, da dette viste seg å være svært tidkrevende. Tabell 3.8 viser bevilgninger til språkprosjekter innenfor forvaltningsområdet for samisk språk, utenfor forvaltningsområdet for samisk språk og avsetninger fra Samefolkets fond til språkprosjekter. Det kan nevnes at 2001 og 2002 bevilget Sametinget henholdsvis 2,406 og 2,450 millioner kroner til språkprosjekter utenfor forvaltningsområdet for samiske språk. I denne perioden var ikke språkprosjekter innenfor forvaltningsområdet for samiske språk søknadsberettiget. Av plasshensyn er tallene for 2001 og 2002 utelatt fra tabell 3.8. Fra 2012 er et nytt reglement for fordeling av søkerbasert språktilskudd på plass, og man skiller ikke i budsjettet mellom språkprosjekter innenfor og utenfor forvaltningsområdet for samisk språk. Man har heller ikke en egen post for avsetning fra Samefolkets fond i budsjettet i 2012 og 2013, men for 2012 og 2013 er det i merknader til budsjettet nevnt at det brukes henholdsvis 1,2 og 1,7 millioner kroner fra avsetning fra Samefolkets fond til språkprosjekter (Sametingets budsjett 2012; 2013).

Tabell 3.8 Bevilgninger til språkprosjekter i perioden 2003–2013

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Innenfor forvaltningsområdet	1600	2000	1160	1160	1360	1360	2200	2450	3450	7610	5910
Utenfor forvaltningsområdet	2450	2450	2550	2330	2850	2850	3810	4160	4160		
Samefolkets fond	-	-	-	-	-	2000	4000	1500	1200	1200	1700
Sum uten Samefolkets fond	4050	4450	3710	3490	4210	4210	6010	6610	7610	7610	5910
Sum	4050	4450	3710	3490	4210	6210	10010	8110	8810	8810	7610

Kilder: Sametingets årsmelding 2004; Josefsen et al. 2013:8; Sametingets regnskap 2005; Sametingets budsjett 2007 til 2013

Av tabell 3.8 kommer det fram at bevilgningene til samiske språkprosjekter øker fra 4,05 millioner kroner til 7,61 millioner kroner i perioden 2003 til 2013. Dette

er en økning på 3,56 millioner kroner eller 87,9 prosent. Når man tar hensyn til konsumprisindeksen i perioden, er økningen på 60,4 prosent.

I perioden 2004 til 2006 er det en reell nedgang i bevilgningen fra 4,45 millioner til 3,49 millioner kroner eller 21,6 prosent. Fra 2008 blir avsatte midler fra Samefolkets fond brukt til språkprosjekter, og det gir en merkbar oppgang i de totale bevilgningene til språkprosjekter. I 2010 når dette en topp. Da brukes fire millioner kroner av de avsatte midlene fra Samefolkets fond, og det totale beløpet til samiske språkprosjekter kommer opp i 10,01 millioner kroner.

I femårsperioden 2008 til 2013 bruker Sametinget i overkant av 40 millioner kroner til søkerbaserte språkprosjekter. Av disse 40 millionene kom 11,6 millioner fra avkastningene til Samefolkets fond. Dersom midlene fra Samefolkets fond holdes utenfor beregningene, er det likevel en økning i bevilgningene til samiske språkprosjekter i perioden 2008 til 2011 både innenfor og utenfor forvaltningsområdet for samisk språk. Fra 2012 skiller man ikke mellom språkprosjekter innenfor og utenfor forvaltningsområdet for samisk språk, og fra 2011 til 2013 går summen til søkerbaserte språkprosjekter ned fra 7,61 til 5,91 millioner kroner når man holder midlene fra Samefolkets fond utenfor. Dette er en nedgang på 22,3 prosent og en reell nedgang på 24,3 prosent når man tar hensyn til konsumprisindeksen (SSB 2013).

Fordelingen av bevilgninger til prosjekter innenfor og utenfor forvaltningsområdet for samisk språk viser at det bevilges mer penger til prosjekter utenfor forvaltningsområdet for samisk språk enn til prosjekter innenfor forvaltningsområdet for samisk språk fram til 2011. Etter 2011 er det ikke tall å vise til for denne fordelingen. For 2011 nærmet størrelsen for budsjettet for de to ordningene seg hverandre, noe Sametinget har begrunnet med at forvaltningsområdet for samisk språk har blitt utvidet med flere kommuner de siste åra, og Sametinget har opplevd en økt søknadsmengde innenfor forvaltningsområdet (Josefsen et al. 2013:9; Sametingets budsjett 2011). I 2012 var det budsjettet med like mye midler til språkprosjekter som i 2011, totalt 8,81 millioner kroner. Denne summen er inkludert avkastninger fra Samefolkets fond. Fra 2012 til 2013 går det bevilgede beløpet ned til 7,61 millioner inkludert avkastningen fra Samefolkets fond. Dette er en tilbakegang på 13,6 prosent.

3.4.3 Bruk av språktilskudd

Reglementet for hvilke typer språkprosjekter det kan søkes tilskudd til, har vært revidert flere ganger. I 2013 kan man søke om tilskudd til: språkkurs for voksne, språkkurs som arrangeres i samarbeid mellom institusjoner/organisasjoner over landegrensene, språkarenaer som styrker muntlig språkoverføring mellom

generasjoner, språkleir for barn og unge, terminologiprojekter, stedsnavnsprosjekter og til utvikling, oversetting eller tilpasning av applikasjoner til samisk.

En undersøkelse om bruken av språkprosjektmidler de siste seks årene har stilt spørsmålene om språkprosjektmidlene styrker samisk språk, om de øker bruken av samisk, og om tilskuddsordningen når ut til den samiske befolkningen. Undersøkelsen slår fast at tilskuddsbeløpene i seg selv er små, men de bidrar til et mangfold av språkprosjekter i mange lokalsamfunn (Josefsen et al. 2013:6).

70 prosent av søkerne får tilslag på støtte. Det store flertallet av gjennomførte språkprosjekter retter seg mot nordsamisk. Av 238 tilsagn gikk 173 til nordsamiske prosjekter, 49 til sørsamiske prosjekter, 15 til lulesamiske prosjekter og ett til et pitesamisk prosjekt. Ingenting ble brukt til østsamiske prosjekter. Til tross for det høy antallet tilsagn til nordsamiske prosjekter kan man ikke si at nordsamisk har blitt prioritert – snarere tvert imot. En gjennomgang av prosjekter som ikke fikk støtte, viser at i prosent fikk flere av de lulesamiske og sørsamiske prosjektene støtte enn nordsamiske prosjekter (Josefsen et al. 2013:15; 18).

Den største aktøren i språktilskuddsmarkedet er språksentrene. De mottok i femårsperioden 2007–11 støtte til 107 språkprosjekter. Kommunene følger på andreplass med 39 prosjekter. Grunnskoler og skolefritidsordninger har hatt 21 språkprosjekter og barnehager åtte. Ikke offentlige samiske institusjoner som stiftelser og aksjeselskaper har fått tilsagn til 16 prosjekter, mens samiske interesseorganisasjoner har hatt 14 prosjekter. Norske offentlige institusjoner har fått midler til 13 samiske språkprosjekt, mens ti enkeltpersoner har fått tilsagn om slik støtte. For øvrig har forlag fått bevilget støtte til seks prosjekter og et museum til ett prosjekt. Det må sees på som overraskende at samiske organisasjoner og enkeltpersoner har fått tilsagn om støtte til henholdsvis 14 og 10 prosjekter. Dette har kanskje en sammenheng med at gjennomføringen av prosjektene krever så mye av arrangøren at bare større organisasjoner som en kommune eller et språksenter har tilstrekkelig kompetanse (Josefsen et al. 2013:20; 46–50).

De forskjellige aktørene har fått støtte til 238 prosjekter som er spredt over et vidt spekter av tiltak. De kan kort klassifiseres i opplæring i samisk, dokumentasjon av språk og stedsnavn, produksjon av samiskspråklig materiale, utvikling av ny terminologi og tilrettelegging for bruk av samisk. 30 språkkurs har fått støtte, mens 22 språkbad-/språkreirprosjekter og seks kurs der samisk har vært undervisningsspråket, har fått støtte. 26 tildelinger har gått til generelle språktiltak. Kategorien er en restkategori for prosjekter som ikke passet inn under andre kategorier eller ikke kunne identifiseres uten å ta et dypdykk i søknadene. Tilrettelegging av samiskspråklige arenaer har hatt 21 prosjekter, elleve prosjekter har lagt vekt på synliggjøring av samisk språk, og ti prosjekter har hatt

aktiviteter for barn og unge som hovedmål. Andre prosjekter har vært utgivelser på samisk (ni prosjekter), seminarer/arrangementer/festivaler (ni prosjekter), utarbeidelse av kursmateriale (ni prosjekter), oversetting til samisk (åtte prosjekter), teater og film (syv prosjekter). Faglige aktiviteter, temakvelder, litteraturkvelder, ordlek og lignende er representert med fem prosjekter. Tradisjonelle samiske aktiviteter og kompetanseheving som kursing og utdanning av ansatte har begge hatt fem prosjekter. Tre prosjekter har finansiert samisklærernes lønn ved samisk undervisning på grunnskolenivå, reiser og ekskursjoner har hatt to prosjekter, og aktiviteter for eldre har hatt ett prosjekt (Josefsen et al. 2013:22–23).

3.5 Sametingets eget språkarbeid

3.5.1 Historikk

Sametingets post for bevaring og utvikling av samisk språk er en samlepost for Nordisk samisk språksamarbeid og prosjekter i Sametingets egen regi. I 2013 bevilget Sametinget 3,5 millioner kroner til disse formålene. Målet er at samisk språk brukes og er synlig på alle samfunnsområder. Strategiene for å oppnå målet er å skape gode rammevilkår for samisk språk gjennom dialog med lokale, regionale og sentrale myndigheter og andre aktører. Dette skal bidra til økt muntlig og skriftlig bruk av samisk språk, bedre status for språket, økt bevissthet om bruken av samisk språk og bedre grunnlag for videreutvikling av samisk språk (Sametingets budsjett 2013).

3.5.2 Bevilgninger til bevaring og utvikling av samisk språk

Tabell 3.9 viser at det i 2013 er satt av 3,5 millioner kroner til bevaring og utvikling av samisk språk. Dette er en nedgang på 4,4 millioner fra 2012. I praksis er det en økning på 500 000 kroner til 4,9 millioner fordi prosjektet «Samisk språkkampanje» er flyttet fra «Bevaring og utvikling av samisk språk» til underkapittel 4.3 Bruken av samiske språk (Sametingets budsjett 2013).

Budsjettposten «Bevaring og utvikling av samisk språk» er ny fra 2012, og det har vært vanskelig å gi et helt korrekt bilde av Sametingets innsats for å bevare og utvikle samiske språk i samarbeid med andre aktører som gjennom nordisk samarbeid og ved hjelp av prosjekter i egen regi. Disse tiltakene befinner seg på forskjellige poster i budsjettene for de tidligere årene. Det er først i 2012 at prosjekter i egen regi kommer inn som en egen post i budsjettet. Fra 2012 er Samisk språknemnd overført til posten Nordisk samisk språksamarbeid, og i

budsjettet for 2013 er prosjekter i egen regi og nordisk samisk språksamarbeid behandlet under samme underkapittel «Bevilgninger til bevaring og utvikling av samisk språk» (Sametingets budsjett 2012:17; 20; Sametingets budsjett 2013:32). Det nordiske samiske språksamarbeidet har foregått i Samisk språknemnd siden 1997 som et samarbeid mellom Sametingene i Norge, Sverige og Finland (Sametingets årsmelding 1996, kapittel 5.2.9), og en gjennomgang av budsjetter og årsmeldinger fra perioden viser at Sametinget har brukt midler til allsamisk språksamarbeid i denne perioden, men det har ikke vært praktisk mulig å gi en fullstendig oversikt over bruken.

Tabell 3.9 Bevilgninger til bevaring og utvikling av samisk språk 2011–2013

	2011	2012	2013
Nordisk samisk språksamarbeid	941	1 000	1 500
Talesyntese	0	1 000	1 000
Samisk orddatabase	0	500	500
Terminologi og stedsnavn	0	500	500
Oppfølging av regjeringens handlingsplan for samiske språk	0	1 400	0
Sum	941	4 400	3 500

Kilde: Sametingets budsjett 2013

Sametinget har også støttet andre prosjekter i egen regi eller i samarbeid med andre, for eksempel ble opprettelsen av en samisk læremiddelsentral støttet med 3,5 millioner av budsjettmidler fra budsjettkapitlet Samisk språk i 2011. Dette ble da overført fra post 801 spesiell prosjekter i tidligere budsjett (Sametingets budsjett 2011). Sametinget har også brukt språkmidler til forskjellige kortere eller lengre prosjekter som utvikling av elektronisk ordbok og til et datateknologiprojekt som nå er overtatt av universitetet i Tromsø.

Talesyntesen som Sametinget støtter med en million kroner, er et dataprogram som simulerer menneskelig tale. Samisk talesyntese vil blant annet være et tilleggshjelpemiddel til korrekturprogram for samiske språk, og et skrivestøtteverktøy for dyslektikere og andre med større eller mindre skrive- og talevansker. Prosjektet ble igangsatt i 2012 og skal ferdigstilles i 2013. Samisk orddatabase som støttes med 500 000 kroner i 2013, er en ny nettjeneste med prosjektnavn «Risten 2». Den skal være et ord- og termsøkeverktøy for hele den samiske befolkningen og andre interesserte brukere med utgangspunkt i eksisterende ressurser. Målet er at den nye tjenesten skal bidra til å gjøre eksisterende samiskspråklig terminologi lett tilgjengelig for allmennheten. I tillegg har Sametinget bevilget 500 000 kroner til et terminologi- og stedsnavnprosjekt i egen regi der fagmiljøer inviteres til et samarbeid med Sametinget for å sette i gang terminologi- og stedsnavnprosjekter. Dette skal

bidra til utvikling av nødvendig terminologi samt registrering av samiske stedsnavn (Sametingets budsjett 2013:32–34).

3.6 Forslag til forbedring

Det har vært en utfordring å få fram sammenlignbare tall til denne artikkelen. Formål skifter, og regelverket endres. Dette er resultat av politiske prosesser og en naturlig del av politiske organers arbeid, men det skaper også en uoversiktligheit som ethvert offentlig organ bør forsøke å unngå.

Når det gjelder bevilgningene til tospråklighet i kommuner og fylkeskommuner, har det vært vanskelig å vise hva pengene brukes til. Grunnen til det er at det ikke kommer fram hverken i Sametingets budsjett eller i Sametingets årsmeldinger. Finnut kommer i rapporten *Evaluerings Bruken av tospråklighetsmidlene* (Kleven et al. 2009) med en god del tilrådinger for hvordan tospråklighetsmidlene kan fordeles og hvordan rapportene og regnskapene kan forbedres. Sametinget har da også tatt hensyn til disse tilrådingene da de vedtok å innføre nye tildelingskriterier for tildeling av tospråklighetsmidlene (Sametinget sak 011/11). Disse retningslinjene blir nå tatt i bruk, og det vil sannsynligvis gjøre det lettere å analysere bruken av midlene.

Når det gjelder Sametingets søkerbaserte støtteordning til språkprosjekter, vises det til den kritikken som kommer fram i Noruts rapport *Evaluerings Sametingets søkerbaserte tilskuddsordninger for samisk språk* (Josefsen et al. 2013:59). Sametinget bevilger millioner hvert år til en hel rekke prosjekter, men har ikke kunnskap om hvilket bidrag det enkelte prosjektet har i det samiske språkarbeidet. Sametinget bør av denne grunnen vurdere å stille krav til egevaluering fra prosjekteiere av måloppnåelse og gjennomføring, og Sametinget bør stille krav om at resultater fra prosjektene publiseres på nettstedet for læremidler www.ovttas.no eller andre egnede nettsteder. Sametinget bør også foreta en systematisk bearbeiding av de skriftlige sluttrapportene samt forbeholde seg retten til å bearbeide sluttrapportene på en slik måte at andre kan dra nytte av erfaringene. Sametinget bør utarbeide en meny over hva en sluttrapport fra tilskuddsmottaker bør inneholde.

Sametinget har allerede delvis tatt til seg den kritikken som har kommet fra de samiske språksentrene. De har fått økt sitt driftstilskudd og fått en mer forutsigbar drift. De er dermed blitt bedre rustet til å gjennomføre sine primære oppgaver. Det ligger fortsatt et forbedringspotensial i at Sametinget kan inngå driftsavtaler med språksentrene der de forplikter seg til å gjennomføre visse kursoppgaver mot at de mottar et større driftstilskudd.

3.7 Oppsummering

Det er i denne artikkelen vist utviklingen for Sametingets bevilgninger til tospråklighet i kommuner og fylkeskommuner for perioden 1993–2013, for Sametingets bevilgninger til språksentrene i perioden 2001–2013, for Sametingets bevilgninger til søkerbaserte språkprosjekter for perioden 2001–2013 og for Sametingets bevilgninger til bevaring og utvikling av samisk språk for perioden 2011–2013. Totalt bevilget Sametinget 70 millioner og 365 000 kroner over disse budsjettpostene som først og fremst har som formål å styrke og fremme samiske språk.

Sametingets bevilgninger til tospråklighetsmidler for kommuner og fylkeskommuner øker gjennom hele perioden, og i 2013 bevilget Sametinget 48,429 millioner kroner til kommuner og fylkeskommuner. 43,329 millioner ble fordelt mellom ti kommuner og 5,1 millioner kroner mellom fire fylkeskommuner. Økningen på begynnelsen av 2000-tallet kommer for å dekke de reelle utgiftene kommunene og fylkeskommunene har til tospråklighet. Fra 2007 øker ikke bevilgningene til de enkelte kommunene, men økningen går til å dekke kostnadene ved at flere kommuner blir innlemmet i forvaltningsområdet til samisk språk. Når en tar hensyn til konsumprisindeksen, har de enkelte kommunene og fylkeskommunene en reell nedgang i bevilgningene til tospråklighet.

Sametingets bevilgning til drift av språksentre øker fra 1,6 millioner til 10,826 millioner kroner i perioden 2001–2013. Antallet språksentre som får driftsstøtte, øker fra fire til tretten. Driftstøtten øker for det enkelte språksenter øker fra 400 000 kroner i 2001 til 602 000 i 2013.

Sametingets bevilgning til søkerbaserte tilskudd var i 2001 på 2,406 millioner kroner. Midlene kunne da bare fordeles til språkprosjekter utenfor forvaltningsområdet for samisk språk. I perioden 2001–2006 ligger bevilgningens størrelse mellom 2,4 og 4,4 millioner kroner. I 2007 tas midler fra avkastningen av Samefolkets fond i bruk til prosjekter, og de søkerbaserte tilskuddene til språkprosjekter når en topp på 10,01 millioner i 2009. Etter dette har det vært en nedgang i bevilgningene til søkerbaserte språkprosjekter, og i 2013 bevilget Sametinget 7,61 millioner til slike prosjekter.

Sametingets bevilgning til bevaring og utvikling av samisk språk er en samlepost for nordisk samisk språksamarbeid og prosjekter i egen regi. Denne posten er ny fra 2012, og det er vanskelig å sammenligne tallene for 2012 og 2013 med tall fra tidligere år. Sametinget bevilget 3,5 millioner kroner over denne budsjettposten i 2013.

Kilder

Angell, Elisabeth, Áila Márge Varsi Balto, Eva Josefsen, Paul Pedersen & Vigdis Nygaard (2012). *Kartlegging av samisk perspektiv i kommunesektoren*. Norut Northern Research Institute. Norut rapport 2012:5. Oppdragsgiver: Fornyings-, administrasjons- og kirkedepartementet. Oslo.

Arbeids- og inkluderingsdepartementet (2008). Stortingsmelding nr. 28 (2007–2008) Samepolitikken. Kapittel 5.2 Samisk språk- og kulturkompetanse i offentlig sektor. <http://www.regjeringen.no/nb/dep/ad/dok/regpubl/stmeld/2007-2008/stmeld-nr-28-2007-2008-6/2.html?id=512875> Lest 21.05. 2013

Fornyings-, administrasjons- og kirkedepartementet (2013). «Samelovens språkregler og forvaltningsområdet for samisk språk». http://www.regjeringen.no/nb/dep/fad/tema/samepolitikk/samiske_sprak/samelovens-sprakregler-og-forvaltningsom.html?id=633281#2 Lest 21.05. 2013

Forskrift om forvaltningsområdet for samisk språk (2005:657). Lovdata: <http://www.lovdata.no/for/sf/fa/xa-20050617-0657.html> Lest 21.05. 2013

Josefsen, Eva, Áila Márge Varsi Balto & Marit Solstad (2013). *Evaluering av Sametingets søkerbaserte tilskuddsordninger for samisk språk*. Norut rapport 2013: 1. Oppdragsgiver: Sametinget. Karasjok

Kleven Ole-Magne, Trygg Jakola, Lone Hegg & Jan Aslaksen (2009). Rapport mars 2009. Evaluering. Bruken av tospråklighetsmidlene. Finnut Consult A/S. Oppdragsgiver Sametinget. Karasjok.

Kommunal- og regionaldepartementet (2002). Rapport fra arbeidsgruppe. Utgifter knyttet til tospråklighet i kommunene og fylkeskommunene. Kommunal- og regionaldepartementet. Oslo.

Nygaard, Vigdis, Áila Márge Varsi Balto, Marit Solstad & Karl Jan Solstad (2012). *Evaluering av samiske språksentre*. Norut rapport 2012:16. Oppdragsgiver: Sametinget. Karasjok.

Sametinget sak 011/11: *Nye tildelingskriterier for tildeling av tospråklighetsmidlene*: Sametingets plenum 8.–11. mars 2011. Møtebok 01/11. Sametinget Karasjok, s. 244–46.

Sametingets budsjett 2007–2013: Sametingets budsjettvedtak om bevilgninger til samisk språk. Oversendt fra Sametingets administrasjon 21. og 22. februar 2013.

Sametingets regnskap 2005: Stortingsmelding nr. 7 (2006–2007). Om Sametingets virksomhet i 2005. Arbeids- og inkluderingsdepartementet.

<http://www.regjeringen.no/nb/dep/ad/dok/regpubl/stmeld/20062007/stmeld-nr-7-2006-2007-.html?id=408425> Lest: 22.05. 2013

Sametingets årsmelding 1996: *Samisk språkarbeid*.

<http://www.regjeringen.no/nb/dep/ad/dok/regpubl/stmeld/19961997/stmeld-nr-41-1996-97-/25.html?id=191272> Lest: 23.05. 2013

Sametingets årsmelding 2004.

<http://www.regjeringen.no/nb/dep/krd/dok/regpubl/stmeld/20042005/stmeld-nr-44-2004-2005-/2/5/7.html?id=408008> Lest 16.05. 2013.

Sametinget 2013: E-post fra Sametingets avdelingsdirektør Anne Britt K. Hætta 27.09. 2013.

SSB 2013: Statistisk sentralbyrås konsumprisindekskalkulator på Internett.

<http://www.ssb.no/kpi> Brukt 05.06. og 20.09. 2013

4 Studiepoengproduksjon i samisk i høgere utdanning

Kevin Johansen, Cand.polit. fra Universitetet i Tromsø / Universidad de Granada. Seniorrådgiver Fylkesmannen i Nordland

Sammendrag:

Fagpersoner med kompetanse i samisk på høgere nivå er nødvendig for å sikre at samfunnets behov for samisk kompetanse blir dekket. I ei tid der behov for høgere samisk kompetanse er økende, er det viktig å få et bilde av om studiepoengproduksjonen i samisk, basert på avlagte eksamener i språket ved høgere utdanningsinstitusjoner, er økende eller går ned.

Studieprogrammer i samisk på høgere nivå vil være med på å styrke samiske språks status både i samiske samfunn, og i storsamfunnet. Artikkelen ser på tendensen i høgere utdanning i samisk de siste fem årene, både for sørsamisk, lulesamisk og nordsamisk. Eksamener i samisk språk er i denne perioden avlagt ved Samisk høgskole, Universitetet i Tromsø, Universitetet i Nordland og Høgskolen i Nord-Trøndelag.

4.1 Innledning

Det har i en årrekke vært mye oppmerksomhet rundt samiske elevtall i skolen og i hvilken grad disse går opp eller ned. Høgere samisk språkutdanning har det derimot vært mindre interesse for.

Høgere utdanning i samiske språk er av stor betydning for at samisk skal være et språk som brukes på alle arenaer i samfunnet. En av verdens fremste lingvister, amerikansk-jødiske Joshua Fishman, opererer med åtte stadier for språkbruk ut fra hvor og på hvilket nivå språket brukes:

1. *Rekonstruere språket*
2. *Besteforeldre og noen barnebarn snakker det*
3. *Brukes i familien, heim og nabolag*
4. *Brukes under uformell utdanning*
5. *Skolespråk*
6. *Arbeidsspråk*

7. *Benyttes av massemedier og i offentlige etater*
8. *Brukes overalt og på et høgt nivå*

Som vi ser av kategoriseringen, er det øverste nivået av språkbruk at språket brukes *overalt og på et høgt nivå*. Jo nærmere et språk befinner seg kategori 8, jo sterkere vil språket stå. For at samiske språk skal være levende samfunnsspråk og ikke bare nettverksspråk, må de altså helst brukes på de fleste domener i samfunnet, og samisktalende må være i stand til å bruke språket på disse arenaene. Terminologiutvikling og bruk av samisk i høyere utdanning og forskning er sentrale momenter for å sikre at samisk kan brukes overalt og på et høgt nivå.

Derfor er det betydningsfullt å ha kunnskap om studiepoengproduksjonen i samisk og se utviklinga av den over tid. Dette kan bidra til at myndighetene treffer beslutninger om målrettede tiltak for å styrke bruken av samisk på høgt nivå, og for å vurdere hvor behovet for differensierte virkemidler er nødvendige.

Artikkelen omhandler studieproduksjonen ved høyere utdanningsinstitusjoner i Norge som tilbyr studier i samisk språk i høyere utdanning. Tidsperspektivet vil være de fem foregående studieårene. Avlagte doktorgrader tas ikke med i denne framstillinga. Her vises det til *Samiske tall forteller 4*.

4.2 Samisk høyere utdanning i et historisk perspektiv

Universitetet i Oslo var den første institusjonen som tilbydde samisk høyere utdanning i Norge. Der var det et professorat i samisk så langt tilbake som på 1870-tallet. Etter hvert ble det også utvikla samiske kurs ved Universitetet i Tromsø. I en periode var det dessuten samiske kurs ved blant annet lærerutdanninga i Alta. Samisk høyskole ble oppretta i 1989. Formålet var å dekke det samiske samfunnets behov og styrke samisk kompetanse.

Under opprettinga av Universitetet i Tromsø i 1972 ble det påpekt at institusjonen hadde en rekke oppgaver å ivareta i Nord-Norge når det gjaldt å tjene landsdelens behov innenfor samfunnslivet i vid forstand. Særlig ble behovene til den samiske befolkning understreket¹⁴, og utdanning i samisk språk har vært gitt ved UiT siden starten av.¹⁵ Som en følge av Stortingets behandling av St.meld. 34 (2001–2002) *Kvalitetsreformen om høyere samisk utdanning og forskning* ble universitetet tillagt et nasjonalt ansvar for samisk og urfolksrelatert forskning, utdanning og formidling. Styrking av samisk språk ble videre et av de viktigste tiltakene i realiseringen av universitetets egen samiske strategiplan.

¹⁴ *Samisk forskning og undervisning ved Universitetet i Tromsø*, rapport juni 1989, NOU 2000:3

¹⁵ For nærmere beskrivelse av den tidlige utdanningen i samisk ved UiT, se vedlegg til *Samisk forskning og høyere utdanning ved UiT*, 1989

Samisk høgskole og Universitetet i Tromsø tilbød i hovedsak kurs i nordsamisk.¹⁶ Studenter som ønsket høyere utdanning i lulesamisk og sørsamisk, reiste ofte til svenske universiteter for å gjennomføre språkstudiene der.

I 1980 tok Lærerutdanningsrådet kontakt med Levanger lærerhøgskole (som ble en del av Høgskolen i Nord-Trøndelag etter høgskolereformen i 1994), med ønske om at Levanger lærerhøgskole skulle ta ansvar for å opprette en halvårsenhet i sørsamisk. Studiet starta opp høsten 1981, og i 1988 ble det tilsatt en stipendiat i sørsamisk.

Bodø lærerhøgskole (som seinere ble Høgskolen i Bodø og så Universitetet i Nordland) oppretta et artiumkurs i lulesamisk tidlig på åttitallet. I 1985 starta lulesamisk 1 på 30 studiepoeng¹⁷. En stipendiat i lulesamisk ble tilsatt i 1985, og i 1999 ble det tilsatt høgskolelektor. Høgskolelektoren var et konkret resultat av stipendiatstillingen ved at den første hovedfagseksamenen i lulesamisk ble avlagt i 1999.

I 2000 ble en professor II i lulesamisk tilsatt. I 2012 ble det første kullet på bachelor i lulesamisk tatt opp ved Universitetet i Nordland med hele 21 studenter.

4.3 Betydningen av samisk språk ved universiteter og høyskoler

For at samiske språk skal være levende samfunnsspråk, er det viktig at de kan brukes på de fleste domener i samfunnet, slik Fishman påpeker. Derfor er det nødvendig at enkelte innehar høyere formalkompetanse i samiske språk. Høyere utdanningstilbud i samisk er med på å øke samiske språks status både hos samer og i storsamfunnet. En rekke studier har vist at å *ta tilbake* språket er en viktig del av selvbestemmelsen for urfolk og minoriteter.

I samfunnet er det en stadig økende etterspørsel etter kandidater med høy samiskspråklig kompetanse, både innenfor utdanning, i byråkratiet, som språkarbeidere og i medier, for å nevne enkelte institusjoner. Høyere utdanningstilbud i samisk er også avgjørende for at samisk skal kunne brukes som *forskningsspråk*.

4.4 Ansvarsfordeling for samisk i høyere utdanning

Samisk høgskole er i en helt spesiell posisjon ved at den har samisk som både undervisnings-, forsknings- og administrasjonsspråk og også har et overordna

¹⁶ Begge institusjonene har vært eller er involvert i sørsamisk høyere utdanning, som det framkommer seinere i artikkelen. Med kurs menes her emner og studier ved en høyere utdanningsinstitusjon som gir studiepoeng, og ikke det mer generelle begrepet *kurs* som omfatter alle slags former for kompetanseheving.

¹⁷ På denne tida het det vektall, ett vektall tilsvarer tre studiepoeng.

ansvar for all samisk høgere utdanning i Norge. Sammen med universitetet i Tromsø står skolen for den største studiepoengproduksjonen i samisk, og det er i hovedsak i nordsamisk.

Høgskolen i Nord-Trøndelag (som på det aktuelle tidspunktet het Levanger lærerhøgskole) fikk det formelle ansvaret for sørsamisk høgere utdanning i 1986. Universitetet i Nordland (som på det aktuelle tidspunktet het Høgskolen i Bodø) ble av Utdannings- og forskningsdepartementet tildelt ansvaret for lulesamisk høgere utdanning i 1989. Som jeg har vist ovenfor, var det imidlertid høgere språkstudier i Nordland og Nord-Trøndelag også før de nevnte institusjonene fikk det formelle ansvaret fra departementet.

I noen tilfeller har kursene blitt utvikla i samarbeid mellom flere høgere utdanningsinstitusjoner, for eksempel tilbys sørsamisk 3 som et samarbeid mellom Høgskolen i Nord-Trøndelag og Universitetet i Tromsø¹⁸. Sametingets voksenopplæringsprogram i samisk har gitt resultat. Samisk høgskole tilbyr i 2012–2013 kurs gjennom voksenopplæringsprogrammet i flere samiske språk. I sørsamisk tilbys kursene i samarbeid med Aajege – sørsamisk språk- og kompetansesenter i Røros.

4.5 Studiepoengproduksjon i sørsamisk

Som nevnt i innledningen har Høgskolen i Nord-Trøndelag ansvaret for sørsamisk i høgere utdanning, men det tilbys også kurs i samarbeid med Universitetet i Tromsø, og Samisk høgskole tilbyr kurs i samarbeid med Aajege.

Tabell 4.1¹⁹ Studiepoengproduksjon ved Høgskolen i Nord-Trøndelag

	2008	2009	2010	2011	2012
Sørsamisk 1	102				
Sørsamisk begynneropplæring					90
Sørsamisk 2		180	60		150
Sørsamisk litteratur og kultur				42	6
Sørsamisk språkkunnskap				102	60
Med joik som utgangspunkt			138		120
Totalt	102	180	198	144	426

¹⁸ Sørsamisk 3 er et kurs på 2000-nivå som kvalifiserer for opptak til master. Studiepoengene for dette kurset tilfaller Universitetet i Tromsø.

¹⁹ Et fulltidsstudium over ett år tilsvarer 60 studiepoeng.

Den totale studiepoengproduksjonen i sørsamisk viser her en prosentvis svært klar framgang, 418 prosent på fem år! Samtidig var det en sped begynnelse med bare 102 studiepoeng totalt i 2008. Deretter øker antall avlagte studiepoeng sterkt i 2009 og øker litt for 2010. I 2011 får vi en nedgang før 2012 blir et rekordår med hele 426 studiepoeng.

Noe av forklaringa på den klare framgangen i studiepoengproduksjonen i sørsamisk språk er at det har blitt en økende bevissthet og interesse for sørsamisk høgere utdanning. En annen forklaring er at det er et økende studietilbud i sørsamisk. Tidligere studerte mange sørsamisk på svensk side, men nå har man mer å velge i ved norske læresteder.

I 2012 ble det avlagt eksamener i fem ulike sørsamiske fag, mens det i 2008 bare ble avlagt eksamen i ett kurs. Det ser derfor ut til at et større mangfold i studieporteføljen øker interessen for å studere samisk. Tabellen viser også at det er varierende kontinuitet i kurstilbud. Mens det har vært produsert studiepoeng i sørsamisk 2 i tre av fem år, har det bare vært avlagt eksamen i sørsamisk 1 ved ett tilfelle.

Noe overraskende er det at det bare er produsert totalt 90 studiepoeng i sørsamisk begynneropplæring. Dette kurset krever ikke forkunnskaper i samisk språk på samme måte som sørsamisk 1 og sørsamisk 2. Fra andre steder har man observert en betydelig interesse for samiskkurs for nybegynnere, ikke minst ved Universitetet i Tromsø med bachelor og master i samisk som fremmedspråk.

Trolig vil en noe større kontinuitet kunne sikre større studentkull for sørsamisk. Samtidig tilsier både få lærekrefter og et begrenset rekrutteringsgrunnlag at det neppe vil være hensiktsmessig å tilby alle kurs hvert år, selv om det hadde vært praktisk mulig. 426 studiepoeng i toppåret 2012 tilsvarer 7,1 ekvivalenter eller studentenheter, slik at det fortsatt er relativt få studenter det er snakk om. Uansett er det positivt at studiepoengproduksjonen i sørsamisk øker. Hvis dette er en tendens som vedvarer, vil det ha stor betydning for språklig kompetanseoppbygging i sørsamisk.

Tabell 4.2 Studiepoengproduksjon ved Samisk høgskole

	2008	2009	2010	2011	2012
Duodji og sørsamisk språkteori			180		

Tabellen viser et kurs det har vært avlagt studiepoeng i ved en anledning. Samisk høgskole har et allsamisk perspektiv og slik sett et ansvar for alle samiske språk i hele Sápmi. Som vi så i tabell 1.1, har Høgskolen i Nord-Trøndelag hoveddelen av sørsamiske språkstudenter, i og med at de har et særskilt ansvar for sørsamisk.

Tabell 4.3 Studiepoengproduksjon i sørsamisk totalt

	2008	2009	2010	2011	2012
Høgskolen i Nord-Trøndelag	102	180	198	144	426
Samisk høgskole			180		
Totalt	102	180	378	144	426

Når vi her ser på sørsamisk studiepoengproduksjon totalt, bidrar produksjonen ved Samisk høgskole i 2010 til at den totale studiepoengproduksjonen i sørsamisk i 2010 ligger nær toppåret i 2012. I og med at Samisk høgskole kun produserte studiepoeng i sørsamisk dette ene året, er det vanskelig å trekke slutninger omkring temaet, men det er likevel nærliggende å anta at hvis flere institusjoner tilbyr kurs i samiske språk, vil den totale studiepoengproduksjonen i samisk øke. Årsakene til dette kan være mange. Nærhet til lærestedet vet vi har en effekt når det gjelder søkningen til ulike kurs, også samisk. I tillegg kan flere tilbydere bidra til et kompletterende samisk studietilbud ved at de har ulik vinkling og faglig tilnærming til kursene.

4.6 Studiepoengproduksjon i lulesamisk

Universitetet i Nordland har ansvar for lulesamisk høyere utdanning i Norge. Kursene tilbys i stor grad som fleksible forelesninger med studiesamlinger ved Árran lulesamisk senter på Drag og ved campus i Bodø.

Tabell 4.4 Studiepoengproduksjon i lulesamisk

	2008	2009	2010	2011	2012
Lulesamisk 1		138	288	18	
Lulesamisk 2			150	258	
Bachelor i lulesamisk					306
Totalt		138	438	276	306

Også i lulesamisk ser vi en positiv framgang i studiepoengproduksjonen. I 2008 ble det ikke produsert et eneste studiepoeng i lulesamisk. I 2009 kom man i gang med 138 studiepoeng. På de fire årene fra 2009 til 2012 har økningen vært på 222 prosent! For lulesamisk ser vi at 2010 er toppåret. Vi ser at for 2010 var det lulesamisk 1 som hadde en betydelig produksjon, 288 studiepoeng, mens lulesamisk 2 hadde en nesten like stor produksjon året etter. Dette kan tyde på at

det har vært samla opp en relativt stor gruppe studenter som har fulgt disse to kursene og så starta på bachelor i lulesamisk da det studietilbudet ble oppretta.

På den ene siden kan man frykte at lulesamisk dermed har brukt mye av potensialet, ved at det vil være få nye studenter å rekruttere når denne gruppa er ferdig med bachelor. At det ikke har vært studiepoengproduksjon i lulesamisk 1 og lulesamisk 2 i 2012, betyr imidlertid ikke at ingen studenter har vært interessert i disse kursene, men at de ikke ble tilbudt dette året. Når kurs avvikles med jevne mellomrom i stedet for årlig, kan man ikke alltid si noe sikkert om etterspørselen øker eller minker. Men med hele 21 studenter på bachelorprogrammet i lulesamisk ved Universitetet i Nordland kan man vente stor studiepoengproduksjon i lulesamisk i flere år framover.

4.7 Studiepoengproduksjon i nordsamisk

Ved Samisk høgskole er praktisk talt alle kurs på samisk. I denne tabellen er det kun valgt ut kurs i samisk språk og ikke kurs på samisk eller kurs med samisk innhold.²⁰ Når det gjelder kurstilbud på samisk, er Samisk høgskole i ei særstilling ved at de tilbyr nesten 100 kurs på samisk.²¹ Dette utgjør omtrent tre firedeler av alle kurs som tilbys på samisk ved høyere læresteder i Norge.

Tabell 4.5 Studiepoengproduksjon ved Samisk høgskole

	2008	2009	2010	2011	2012
Nordsamisk semesteremne	270	252	300	300	30
Nordsamisk innføringskurs 1	72				
Nordsamisk morfologi og syntaks				78	
Samisk språk og litteratur 1			210	12	
Samisk språk og samisk litteratur 2		480	168	18	
Samisk språk og samisk litteratur 3	330	42			
Bachelor i samisk språk og litteratur		18		372	402
Samisk i praktisk læringssituasjon, innføringsstudium del 1		408		180	270
Samisk i praktisk læringssituasjon, innføringsstudium, del 2			180	210	150
Totalt	672	1200	858	1170	852

Tabell 4.5 viser at Samisk høgskole er den institusjonen som har produsert flest studiepoeng i samisk språk i perioden, med totalt 4752. I og med at Samisk

²⁰ Ved Samisk høgskole gjennomføres som nevnt stort sett alle kurs på samisk. På lærerutdanningene har de også egne emner i samisk. Disse er ikke medregnet her.

²¹ *Langs lange spor – om samisk forskning og høyere utdanning* (Butenschøn-utvalgets rapport 2012).

høgskole også har flest studietilbud, ser vi en klar sammenheng mellom studietilbud og studiepoengproduksjon ved at jo flere studietilbud et lærested tilbyr i samisk, jo større blir studiepoengproduksjonen. Innføringskurs i samisk har ikke like stor andel av studiepoengproduksjonen ved Samisk høgskole som ved andre læresteder, fordi en større andel av studentene her er morsmålbrukere i samisk. Tabellen viser også at 2009 var toppåret for studiepoengproduksjonen ved Samisk høgskole i denne perioden, og at tallene har gått opp og ned i perioden. Dette skiller seg fra de andre lærestedene som tilbyr kurs i samisk på høyere nivå, ved at de har hatt økning stort sett hele tida. Det kan være ulike årsaker til denne forskjellen. I andre artikler ses det på elevtallet som har samisk i grunnskolen og i videregående opplæring. Her kan man se at i byer og større tettsteder velger elever i større grad samisk nå, mens elevtallet ikke har økt i tradisjonelle samiske områder. Det kan tyde på at elevtallet i samisk til en viss grad har maksimalisert potensialet i samiske områder, men at det har vært et ubenyttet potensial i byer. Når den totale studiepoengproduksjonen i samisk øker, medfører det likevel at det samiske samfunnet er vinneren, uavhengig av ved hvilken institusjon studiepoengene produseres. Det er en styrke for samiske samfunn og for samiske studenter at de kan velge å studere samisk ved flere institusjoner, og det må også antas å være en kvalitativ styrke at flere institusjoner tilbyr kurs i samisk.

Tabell 4.6 Studiepoengproduksjon ved Universitetet i Tromsø²²

	2009	2010	2011	2012
Samisk som fremmedspråk, innføringskurs I		420	160	680
Nordsamisk som fremmedspråk, Praktisk nordsamisk II	50		70	
Nordsamisk som fremmedspråk, grammatikk I			250	
Nordsamisk som fremmedspråk, grammatikk II	120	20	160	60
Nordsamisk som fremmedspråk, grammatikk III		45		15
Samisk språkvitenskap, samisk språkhistorie og komparativ dialektologi	50	30		50
Samisk språkvitenskap, språkstrukturen i nordsamisk II	30			
Samisk språkvitenskap, introduksjon til samisk lingvistikk		20		50
Samisk språkvitenskap, språk i samfunnet og tospråklighet		20		50
Samisk språkvitenskap, fordypning i samisk syntaks		10	20	
Samisk språkvitenskap, teori og metode	10		10	10
Samisk språkvitenskap, morfosyntaks og syntaks			30	
Samisk språkvitenskap, skrivekurs			30	
Spesialemne i samisk språkvitenskap		60	10	
Samisk litteraturvitenskap, nordsamisk urfolklitteratur	30	10	40	
Samisk litteraturkunnskap, eldre samisk diktning i et kulturhistorisk perspektiv		20		50
Samisk litteraturvitenskap, moderne samisk diktning		10		30
Samisk litteraturvitenskap, moderne prosa		10		10
Spesialemne i samisk litteraturvitenskap		10		
Moderne samisk lyrikk		20		10
Samisk teksttolkningshistorie og urfolkskritikk	30			
Samiske språkpraksiser		10		40
Nordsamisk som fremmedspråk, nordsamisk litteratur/kulturkunnskap		30		30
Mastergradsoppgave i samisk språk			120	
Totalt	320	745	900	1085

²² Tall for 2008 er ikke tilgjengelige.

Som vi ser av tabellen, står Universitetet i Tromsø for den største studiepoengproduksjonen i samisk siste år, og institusjonen har også veldig mange ulike kurs å tilby. Universitetet i Tromsø har økning i studiepoengproduksjonen hvert år. Fra 2009 til 2010 mer enn dobler de studiepoengproduksjonen. Økningen avtar noe etter det, men det er hele tida ei økning i produksjonen.

Hvis vi ser nærmere på hvilke kurs i samisk det avlegges flest studiepoeng i ved Universitetet i Tromsø, er nordsamisk som fremmedspråk klart størst. De ulike kursene i nordsamisk som fremmedspråk står for over halvparten av den totale studiepoengproduksjonen de tre siste årene. Denne produksjonen øker også for hvert år fra 2010 til 2012. Gjennom hele 2000-tallet har det vært ei bevisst strategisk satsing ved Universitetet i Tromsø på samisk begynneropplæring. Og nå starter UiT et nytt masterfag på lærerutdanningen som skal utdanne flere lærere til elever som ønsker samisk som andrespråk.²³

Tabellen viser en betydelig interesse for å lære samisk blant dem som ikke har samisk som morsmål og blant ikke-samer. Det må kunne sies å være positivt, og det bidrar til å bygge tverrkulturell forståelse, et poeng som ble påpekt av FNs spesialutsending for urfolks rettigheter, James Anaya, i diskusjonen i etterkant av hans framlegging av FN-rapporten om samenes situasjon i Norden.²⁴ Det finnes flere eksempler fra andre minoritetsspråkområder på at det har hatt en positiv effekt for språket at andre også lærer og bruker det. For at samisk skal kunne brukes på høyere nivå, er det viktig at det ikke bare avlegges studiepoeng i samisk som fremmedspråk, men at også morsmålbrukere tar høyere utdanning i samisk. Hvis vi ser bort fra samisk som fremmedspråk, får man denne tabellen for nordsamisk studiepoengproduksjon ved Universitetet i Tromsø:

Tabell 4.7 Studiepoengproduksjon eksklusiv begynnerkurs ved Universitetet i Tromsø

	2008	2009	2010	2011	2012
Avlagte studiepoeng eksklusiv samisk som fremmedspråk		150	230	260	300

Tabell 4.7 viser at det er ei jevn stigning i avlagte studiepoeng i samiskspråklige kurs som ikke kan defineres som fremmedspråk/begynneropplæring. Det betyr at interessen for å ta høyere utdanning i samisk øker omtrent like mye for morsmålbrukere som for andre, og viser at UiT har en sentral posisjon når det gjelder å sikre samisk språkutdanning i Norge og Norden.

²³ Se nyhetsoppslag: http://uit.no/nyheter/artikkel?p_document_id=331963&p_dim=88205

²⁴ Presentasjon 13. januar 2011: For mer info se vevadressen:

<http://webtv.uit.no/Mediasite/Play/ad3ef1b61b20436aaff268e20e3ccdef1d>

Tabell 4.8 Studiepoengproduksjon i nordsamisk totalt:

	2008	2009	2010	2011	2012
Samisk høgskole	672	1200	858	1170	852
Universitetet i Tromsø		320	745	900	1085
Totalt	672	1520	1603	2070	1937

Som vi ser av tabell 4.8, har det vært en markant økning i studiepoengproduksjonen i nordsamisk fra 2008 til 2011, mens det er en nedgang for 2012. Slik Jon Todal har vist i *Samiske tall forteller 4*, har det de siste årene vært en nedgang i elevtallet i samisk som andrespråk i grunnskolen, etter at det i en periode var en markant oppgang i det samme elevtallet.²⁵ Kanskje kan dette gi utslag videre i utdanningsløpet ved at det er færre som er motivert for høyere utdanning i samisk, eller at det er strømminger i samfunnet som påvirker samisk både i grunnskolen, i videregående opplæring og i høyere utdanning som gjør at elevtallene øker eller minker på alle nivåer samtidig?

Vi vet at språkfag generelt har hatt en alvorlig nedgang i flere år både innenfor videregående opplæring og innen høyere utdanning der flere språkretninger har vært lagt ned de siste årene. Dette viser at ungdom i mindre grad velger språk som studievalg. Også dette kan ha mange årsaker, men da regjeringa fjernet kravet om obligatorisk opplæring i andrespråk i videregående opplæring, ga de kanskje samtidig signaler om at språk ikke var veldig *viktig*? Likevel, hvis for eksempel spansk i mindre grad studeres ved norske læresteder, kan det være en ulempe for Norge, men spansk er fortsatt ikke et truet språk. Hvis færre velger å studere samisk, kan det få store konsekvenser for samiske språk, som faktisk *er* truet.

Tabell 4.9 Total studiepoengproduksjon i samisk

	2008	2009	2010	2011	2012
Sørsamisk	102	180	378	144	426
Lulesamisk		138	438	276	306
Nordsamisk	672	1520	1603	2070	1937
Totalt	774	1838	2419	2290	2669

Tabell 4.9 viser økning i studiepoengproduksjonen i samisk fra 2008 til i dag. 2012 er toppåret, men 2010 har også en høy produksjon. Det betyr at stadig flere studerer samisk, og stadig flere avlegger eksamen i samiskspråklige studier. Dette er svært positivt og har vært et uttalt ønske både fra Sametinget og fra statlige

²⁵ Jon Todal i *Samiske tall forteller 4*.

myndigheter. Ikke overraskende er studiepoengproduksjonen signifikant større for nordsamisk enn for lule- og sørsamisk, men sett i forhold til hvor mange språkbrukere de ulike samiske språkene har, er ikke studiepoengproduksjonen i lule- og sørsamisk mindre.

4.8 Tilrådinger

Denne artikkelen har sett på studiepoengproduksjonen i samisk språk ved høyere utdanningsinstitusjoner i Norge. Fire institusjoner tilbyr i dag slike kurs:²⁶ Samisk høyskole, Høgskolen i Nord-Trøndelag, Universitetet i Nordland og Universitetet i Tromsø. Som statistikken viser, har det vært økning i studiepoengproduksjonen i samisk, mens mange andre språkfag har lavere søkertall og lavere studiepoengproduksjon enn for fem år siden. Slik sett må man kunne si at studiepoengproduksjonen i samisk bidrar til å oppnå høyere nivåer i Fishman sine stadier for språkbruk.

For å dekke et økende behov for høy kompetanse i samisk er det nødvendig å opprettholde studiepoengproduksjonen i alle samiske språk. Butenschøn-utvalget påpeker at rekrutteringen til høyere utdanning i samisk starter allerede i barnehagen. Det må altså jobbes med rekruttering til samiskspråklige tilbud både i barnehagen, grunnskolen, videregående opplæring og til universitet og høyskole.

Det er viktig at ulike institusjoner har et hovedansvar for kurs i ulike samiske språk, men det bør ikke medføre at andre institusjoner ikke også skal kunne bidra til studiepoengproduksjon i faget. Samarbeid mellom institusjonene er i denne sammenhengen viktig. SAK 7-samarbeidet bør derfor styrkes ytterligere.

Sjøl om studiepoengproduksjonen i alle tre samiske språk må sies å være god, er tallene sammenliknet med andre språk fortsatt relativt små. Dette betyr at flere av kursene kan være i fare for å bli nedlagt fordi de ikke bidrar til inntjening for lærestedet. Fordi samiske språk er definert som *definitivt* truet og *alvorlig* truet av UNESCO, må disse ses i ei særstilling. Praksis ved Universitetet i Tromsø bør derfor framstå som et eksempel til etterfølgelse for andre høyere utdanningsinstitusjoner som Universitetet i Nordland og Høgskolen i Nord-Trøndelag. Til tross for lavere rekruttering og studiepoengproduksjon sammenlignet med andre fag, opprettholdes og satses det videre på de samiskspråklige studieretningene ved UiT. Statistikken påviser også at det er klar sammenheng mellom antall samiske kurs en institusjon tilbyr og den samlede studiepoengproduksjonen i samisk. Derfor bør sentrale myndigheter og Sametinget vurdere incitamenter slik at institusjonene motiveres til å tilby flere samiskspråklige kurs.

²⁶ Kartlegging av norske miljøer innen samisk forskning og høyere utdanning: omfang, rekruttering, finansiering, språk og samarbeid. Notat fra NIFU – Nordisk institutt for studier av innovasjon, forskning og utdanning.

NOKUT²⁷ stiller kvantitative og kvalitative krav til institusjoner som skal tilby høyere utdanning, også for samisk. De kvalitative kravene må være de samme for samisk som for andre fag. Samisk utdanning skal holde høy kvalitet. Derimot bidrar de kvantitative kravene til at enkelte institusjoner ikke oppretter kurs fordi de ikke oppfyller de formelle kvantitetskravene. Flere av de kvantitative kravene vil i overskuelig framtid være umulig å oppfylle for samiske kurs.²⁸ Her bør Sametinget gå i dialog med NOKUT og Kunnskapsdepartementet for å finne hensiktsmessige løsninger på situasjonen.²⁹

Mediesituasjonen for samisk opplæring og utdanning er ofte preget av negative enkelthenvendelser og spådommer om at samiske språk er i ferd med å dø ut. For å sikre gode elevtall for samisk og en god studiepoengproduksjon i språket er det viktig å presentere samiske språk som nyttige og viktige. Da Universitetet i Nordland fikk 21 studenter på første år av bachelorutdanninga i lulesamisk, var dette langt bedre enn forventet. Universitetet i Nordland valgte å promotere lulesamisk som et språk i framgang og et verktøy for interessante jobbmuligheter. Dette hadde uten tvil en positiv effekt.

Med få lærekrefter i samisk ved de norske institusjonene er det hensiktsmessig å samarbeide over riksgrensa om samiske studietilbud. Imidlertid møter man her på problemer ved at høgskoleloven i Sverige ikke tillater felles kurs der eksamen avlegges ved ulike institusjoner. Sametinget bør spille inn til Kunnskapsdepartementet at det utarbeides ordninger som gjør at man kan tilby samiske kurs i samarbeid med svenske og finske institusjoner og fortsatt avlegge eksamen ved eget lærested.

Mangel på lærekrefter i samisk medfører at lærestedene ikke alltid kan tilby de samme kursene hvert studieår. Da er det viktig med forutsigbare ordninger som gjør at studentene kan planlegge utdanninga ved at det gis lett tilgjengelig informasjon om når de ulike samiskspråklige studietilbudene starter opp. Lærestedene bør legge slike planer for flere studieår fram i tid.

Felles samiske kurs for lærerstudenter og andre studenter er ikke tillatt i dag. Det bør sikres muligheter for at lærerstudenter kan følge kurs som egentlig er tilegnet andre studenter, da det ofte ikke er kapasitet til å holde to parallelle kurstilbud i samisk.

For å sikre ei ytterligere økning i studiepoengproduksjonen vil det spesielt for sørsamisk og lulesamisk være et stor ubenyttet potensial i begynnerkurs som kan kvalifisere til opptak på bachelorutdanning i samisk.

²⁷ Nasjonalt organ for kvalitet i utdanningen.

²⁸ Her tenkes det første og fremst på for eksempel hvor mange fagpersoner institusjonen må ha på fagområdet for å kunne opprette et studieprogram.

²⁹ Butenschøn-utvalget drøfter denne problemstillinga i kapittel 8 i sin rapport.

Studiepoengproduksjon i samisk vil fortsatt være viktig for å dekke samfunnsbehov og styrke statusen for samiske språk. Derfor bør det om noen år på nytt ses på utviklinga i studiepoengproduksjonen i samisk.

Kilder

Database for statistikk om høgre utdanning (www.dbh.nsd.uit.no).

Fishman, Joshua A. (1991). *Reversing Language Shift*. Multilingual Matters Ltd, Clevedon

Langfeldt, Liv, og Inge Ramberg (u.d.): Kartlegging av norske miljøer innen samisk forskning og høyere utdanning: omfang, rekruttering, finansiering, språk og samarbeid. Notat fra NIFU.

NOU 2000: 3. *Samisk lærerutdanning – mellom ulike kunnskapstradisjoner*. Avgitt september 1999.

Samiske tall forteller 4 (2011). Sámi allaskuvla.

St.meld. 34 (2001–2002). *Kvalitetsreformen. Om samisk høyere utdanning og forskning*.

Todal, Jon (2012). «Samisk språk i barnehage og skule 2011/12». I: *Samiske tall forteller 5*. Sámi allaskuvla 2012.

Utvalg for samisk forskning og høyere utdanning (Butenschøn-utvalget) (2012). *Guhkes bálgáid mieldde – sámi dutkama ja alitoahpahusa birra* (Langs lange spor – om samisk forskning og høyere utdanning). Avlevert Kunnskapsdepartementet 20.6.2012.

5 Språkvalg på skilt forteller

Kaisa Rautio Helander, 1. amanuensis, PhD, Samisk høgskole, Kautokeino

Yngve Johansen, prosjektleder, Samisk høgskole, Kautokeino

Sammendrag

I denne artikkelen drøftes hvordan rettighetene for samisk språk i Norge gjennomføres på en offentlig arena, nemlig i forhold til valg av språk på trafikkskilt. Som analyseområde er valgt de seks kommunene som i 1992 ble med i forvaltningsområdet for samisk språk. Formålet i artikkelen er å analysere, hvordan samelovens språkregler og stedsnavnloven er tatt hensyn til i den offentlige skiltingen. Analysen viser at selv om samelovens språkregler og stedsnavnloven har vært i kraft allerede over 20 år, er ikke disse lovene tatt hensyn til systematisk på offentlige trafikkskilt i de seks kommunene i forvaltningsområdet for samisk språk.

Det samiske språket eller samiske termer er meget sporadisk tatt hensyn til på trafikkskilt. Veimyndighetene mangler retningslinjer i den såkalte skiltnormalen, på hvilken måte samelovens språkregler skal tas hensyn til på trafikkskilt. Den offentlige bruken av samiske stedsnavn er regulert i henhold til stedsnavnloven. Analysen viser at samiske stedsnavn ennå ikke brukes systematisk på trafikkskilt.

Det er også kommunenes plikt å se til at lovene blir fulgt, at samelovens språkregler følges bl.a. i forbindelse termbruk på trafikkskilt og at samiske stedsnavn tas i offentlig bruk i henhold til bestemmelsene i stedsnavnloven.

Bruk av to- og flerspråklige termer og stedsnavn på trafikkskilt har også økonomiske konsekvenser. Når man i Norge har gjeldende språklover, bør sentrale myndigheter garantere for økonomiske rammer til å gjennomføre lovpålagte oppgaver.

I Norge har man en god språkpolitikk som tar hensyn også til samenes språklige rettigheter. Problemet er likevel at en helhetlig språkpolitikk ennå ikke er godt nok implementert på lokalt plan. Både samelovens språkregler og stedsnavnloven har begge vært i kraft i over 20 år, men offentlige organer både på lokalt og regionalt nivå synes fremdeles å mangle gode rutiner for oppfølging av lovene i praktisk virksomhet.

5.1 Innledning og mål

I denne artikkelen drøftes hvordan rettighetene for samisk språk i Norge gjennomføres på en offentlig arena, nemlig i forhold til valg av språk på trafikkskilt. Hovedsaken i artikkelen er å analysere, hvordan samelovens språkregler og stedsnavnloven er tatt hensyn til i den offentlige skiltingen. Som analyseområde er valgt de kommunene som i 1992 ble med i forvaltningsområdet for samisk språk, dvs. følgende kommuner fra Finnmark fylke: Kautokeino, Karasjok, Porsanger, Tana og Nesseby, og fra Troms fylke Kåfjord kommune. I disse seks kommunene har samisk språk vært offentlig språk i over 20 år. Derfor kan undersøkelsen om skiltsituasjonen nettopp i disse kommunene gi viktig informasjon om tidsperspektiv for oppfyllelse av språklige rettigheter i henhold til samelovens språkregler og stedsnavnloven i det samiske området i Norge.

Grunnlaget for analysen er veiskilt som viser situasjonen før november 2012 (og i Nesseby kommune, mellom strekningen Karlebotn – Varangerbotn før mars 2013). Endringer etter dette er ikke med i materialet. I analysen er det valgt trafikkskilt av typen veiskilt og opplysningstavler. Bildene fra Finnmark er tatt av Yngve Johansen og Ramona Pedersen og Leif Ivar Nilsen har fotografert skiltene i Kåfjord kommune. Kaisa Rautio Helander har i 2007 tatt bilde 10, som ikke hører til forskningsområdets skilt. Yngve Johansen har laget tabeller og den vedlagde bildesamlingen av skilt. Kaisa Rautio Helander har skrevet analysen i artikkelen.

Formålet er å drøfte med en kvantitativ analyse, i hvilken grad samisk språk og samiske stedsnavn er tatt hensyn til i skiltingen, som Statens veivesen er ansvarlig for. I denne analysen drøftes ikke skilting som kommunene er ansvarlige for, som f.eks. kommunale veier eller kommunale institusjoner. Utgangspunkt for analysen er de fysiske trafikkskiltene og språkvalget i skiltingen. I denne sammenhengen legges det ikke vekt på hvilke type steder som opprinnelig har vært skiltet eller ikke. Et slik perspektiv er også interessant, fordi det kan gi informasjon om hvilke organer som bestemmer hvilke lokaliteter blir skiltet og i henhold til hvilke kriterier (se Trafikkskilt 2012a, 24; jfr. Helander 2008, 107, 196–198). I denne analysen har det ikke vært mulig å legge vekt på å undersøke dette perspektivet. I kapittel 5.3 drøftes nærmere hvilke skiltgrupper som er med i analysen. Bilder av trafikkskilt i analysen finnes i vedlegget. Når det i teksten henvises til stedsnavn eller termer på skilt, finner man skiltene i vedlegget.

5.2 Samisk som offentlig språk i Norge

Bruk av samisk språk i forhold til skilting forholder seg til tre lover som berører samisk språk og samiske stedsnavn, nemlig Samelovens språkregler, stedsnavnsloven og kommuneloven. Samelovens språkregler angår bruk av det

samiske språket som et offentlig språk. Den offentlige bruken av stedsnavn er regulert i stedsnavnsloven, mens kommunens offisielle tospråklige navn vedtas i henhold til reglene i kommuneloven.

Ifølge Shohamy (2006, 51) er språkpolitikk manifestering eller synliggjøring av intensjoner, men som oftest er det ikke knyttet så stor oppmerksomhet til hvordan denne politikken i praksis utøves og implementeres. Hun gjør også oppmerksom på at selv om de politiske målene er tydelige, garanterer det ikke at språkpolitikken alltid blir oppfylt i praksis. Språkbruk kan noen ganger være i strid med den vedtatte politikken. Drøftingen av offentlig veiskilting gir informasjon om hvordan språkpolitikk angående det samiske språket i Norge er oppfylt i praksis. En kvantitativ gjennomgang av språkvalg på veiskilt viser i hvilken grad samisk er akseptert som offentlig språk i det språklige landskapet.

Før vi presenterer en grundigere analyse av veiskilt i de seks kommunene i forvaltningsområdet for samisk språk, drøftes kort lovgrunnlaget for bruk av samisk språk og samiske stedsnavn på trafikkskilt.

5.2.1 Samelovens språkregler

Loven om Sametinget og andre samiske rettigheter (den såkalte sameloven) trådte i kraft 1989. I Samelovens språkregler er nedfelt språklige rettigheter til den samiske befolkning spesielt i de kommunene, som er definert som forvaltningsområdet for samisk språk. Språkreglene trådte i kraft i 1992. Samisk forvaltningsområde er etter hvert utvidet og utgjør i 2013 ti kommuner, både i nord-, lule- og sørsamiske områder (se nærmere Sametingsmelding 2012; FOR 2005).

Ifølge § 1-5 i sameloven er samisk og norsk likeverdige språk i det samiske forvaltningsområdet. Ifølge § 3-2 i samelovens språkregler

skal kunngjøringer fra offentlige organ som særlig retter seg mot hele eller deler av befolkningen i forvaltningsområdet, skje både på samisk og norsk. (Sameloven 2008)

Offentlig veiskilting anses som sentral kunngjøring som retter seg mot befolkningen i forvaltningsområdet. Derfor undersøker vi hvorvidt samelovens språkregler er tatt hensyn til ved skiltingen og om det samiske språket er likestilt med norsk på offentlige skilt.

Drøftingen av språkbruk på offentlige veiskilt tar utgangspunkt i to forhold: på den ene side kan man undersøke, hvilke stedsnavn og hvilket språk som benyttes på skilt og på den andre side om samiskspråklig terminologi er godtatt på offentlige skilt på lik linje med norsk. Skilt som Statens vegvesen kaller ikke-geografiske skilt, serviceskilt og opplysningstavler er typiske skilt som kan

inneholde språklige termer. Språkbruken på slike skilt hører derfor også inn under samelovens språkregler.

Bilde 1. Eksempler på sk. ikke-geografiske skilt, som viser at noen ganger er samiske termer tatt med, men ikke alltid. Bildene til venstre og i midten er fra Kautokeino og skiltene til høyre fra Nesseby kommune.

Bilde 2. Eksempler på serviceskilt, hvor samisk term noen ganger er godtatt parallelt med den norske termen, men ikke alltid. Til venstre er et eksempel fra Porsanger, i midten fra Nesseby og til høyre fra Karasjok. Bruken av stedsnavn på serviceskilt reguleres etter reglene i stedsnavnloven.

5.2.2 Samiske stedsnavn og stedsnavnloven

I tillegg til samelovens språkregler har vi i Norge også stedsnavnloven som trådte i kraft 1991 (Stadnamnlova 1990). Norge er det eneste landet i Norden som har en stedsnavnlov. Det er viktig å legge merke til at denne loven gjelder for hele landet. Med grunnlag i denne loven har samiske stedsnavn lovbeskyttelse ikke bare i det samiske forvaltningsområdet, men alle steder der samiske stedsnavn er i bruk (jf. stedsnavnloven § 9-2). I det samiske forvaltningsområdet har samiske stedsnavn dobbelt lovvern, fordi både samelovens språkregler og stedsnavnloven lovbeskytter bruk av samiske stedsnavn i det offentlige.

Ifølge stedsnavnlovens § 9-2 skal:

samiske og kvenske stadnamn som blir nytta blant folk som bur fast på eller har næringsmessig tilknytning til staden, til vanleg brukast av det offentlege t.d. på kart, skilt, i register saman med eventuelt norsk namn.

Ifølge § 7-3 i forskrifter til stedsnavnloven skal «i forvaltningsområdet for samisk språk rekkjefølgja vere samisk, norsk, kvensk». I vegmyndighetenes egne retningslinjer, i den såkalte skiltnormalen er denne rekkefølgen gjentatt som hovedregel i forvaltningsområdet for samisk språk (se f.eks. Trafikkskilt 2012a, 57).

Når man drøfter navnebruk på skilt og om samiske navn er akseptert på veiskilt, er det også relevant å huske på, at stedsnavnene i undersøkelsesområdet noen ganger er i bruk enten på et, to eller tre språk.

Hvis et sted har navn bare på samisk, skal dette navnet brukes uten oversetting eller tilpasning. Ifølge forskrifter § 6 til stedsnavnloven står det følgende: «Når eit namneobjekt har berre eit samisk namn, eit kvensk namn eller eit norsk namn, skal dette namnet brukast utan omsetjing eller tilpassingar.» I praksis betyr det, at hvis et veiskilt bare har samisk navn, så mangler ikke norsk navn, fordi stedet ikke har et norsk navn.

Bilde 3. Eksempler på samiske stedsnavn i Karasjok, Kautokeino og Tana. Disse stedene har ingen parallelle norske eller kvenske navn. Skiltene er satt opp etter stedsnavnlovens forskrifter § 6.

På den annen side når et veiskilt bare har et norsk navn, er dette navnet nødvendigvis ikke det eneste navnet stedet har, men i mange tilfeller er det samiske navnet ennå ikke godkjent som parallellnavn på skiltet.

Bilde 4. Norske navn i Nesseby, Kåfjord og Porsanger. *Nyborg* heter på samisk *Rovvejohka*, *Skardalen* er *Skárfvággi* og *Stabbursnes* er *Rávttošnjárga*.

Før stedsnavnloven trådte i kraft, ble grender i samiske områder skiltet bare med norske navn. Dette forholdet har en historisk, navnepolitisk bakgrunn, men i denne sammenhengen er det ikke mulig å drøfte dette nærmere (se jf. Helander 2008, 2009a, 2009b; 2013a; 2013b). Denne språkpolitikken påvirker fortsatt valg av språk på veiskilt, som den kvantitative analysen i kapittel 5.4 viser.

I følge stedsnavnlovens § 9-1, skal offentlige organer benytte stedsnavnenes godkjente eller vedtatte skrivemåter. Hvis noen stedsnavn ikke tidligere har fått fastsatt en godkjent skrivemåte for offentlig bruk, skal det etter reglene i stedsnavnloven først vedtas en skrivemåte og den vedtatte skrivemåte skal benyttes i offentlig sammenheng. Fremdeles er situasjonen den i de fleste kommuner i det samiske området, at kommunene må behandle navnesaker, slik at skrivemåter for grende- og bygdenavn på samisk blir vedtatt av kommunen.

Derfor er det ofte slik, at hvis navnet på en grend eller bygd er skrevet på norsk på skiltet, har kommunen nødvendigvis ikke ennå vedtatt skrivemåten på det samiske grendenavnet. Navnene på bilde 4, *Nyborg* og *Skardalen*, er eksempler på at kommunene ikke har vedtatt den samiske skrivemåten *Rovvejohka* og *Skárfvággi* på grendene, selv om navnesakene er sendt til kommunene i henhold til stedsnavnloven.

På den annen side kan det være at kommunen allerede har vedtatt den samiske skrivemåten på grendenavnet, men Statens veivesen har ikke tatt dette til etterretning ved skilting. Et slikt eksempel er navnet *Stabbursnes* på bilde 4, der navnet *Rávttosnjárga* er vedtatt av Porsanger kommune som parallelt samisk navn allerede i 1993. Det er 20 år siden navnevedtaket ble fattet, men det samiske parallellnavnet er fortsatt ikke tatt hensyn til i skiltingen (Helander 2013a).

Det fins et sentralt stedsnavnregister (SSR) i Norge, som er opprettet etter kravene i stedsnavnloven (jf. stedsnavnloven § 12). I dette registret finner man godkjente og vedtatte skrivemåter av stedsnavn. SSR er åpen for alle brukere (se <http://www.statkart.no/Kart/Stedsnavn/Sentralt-stadnamnregister-SSR/>). Formålet med stedsnavnregistret er at alle offentlige organer og andre som skal bruke godkjente og vedtatte navneformer, skal undersøke stedsnavn i registret og bruke navn i tråd med stedsnavnloven. I denne artikkelen er status på vedtak av navn undersøkt nettopp i SSR-registret.

5.2.3 Kommuneloven og to- og trespråklige navn på kommuner

I forvaltningsområdet for samisk språk har kommuner offentlige kommunenavn på to språk og i Porsanger kommune er kommunenavnet på tre språk.

Bilde 5. I forvaltningsområdet for samisk språk er de offisielle kommunenavnene på to eller tre språk.

Kommunenavnet vedtas ikke i henhold til reglene i stedsnavnsloven, men på grunnlag av kommuneloven (Kommuneloven 1992). Ifølge § 3-3 i kommuneloven avgjøres endring i en kommunes navn av Kongen. I praksis har Kommunaldepartementet vedtatt to- og trespråklige kommunenavn. Før navnene på kommunen vedtas skal uttalelser innhentes fra den eller de berørte

kommunene. Offentlig bruk av kommunenavn reguleres av samelovens språkregler (jf. også Helander 2001).

5.2.4 Veimyndighetenes retningslinjer: skiltnormalen

I tillegg til stedsnavnloven og språklover reguleres språkbruk på trafikkskilt av veiloven og dens forskrifter. Med hjemmel i skiltforskriften er det samlet tekniske bestemmelser og retningslinjer i skiltnormalen. Den fastsettes av Vegdirektoratet. Bestemmelsene skal følges av alle skiltmyndigheter, også kommunene og politiet (Trafikkskilt 2012a, 3).

I denne sammenhengen drøfter vi kort hvilke retningslinjer som fins i skiltnormalen angående samisk språk og samiske stedsnavn. Klare instruksjoner på hvilken måten samelovens språkregler må tas hensyn til spesielt ved trafikkskilt, som inneholder språklige termer eller informasjon, mangler i veiloven og retningslinjene. I de generelle bestemmelsene i skiltnormalen drøftes språkbruk på skiltene, men det legges vekt på bruken av bokmål og nynorsk (Trafikkskilt 2012b, 37–38). Tospråklig termbruk på grunnlag av samelovens språkregler i kommunene i forvaltningsområdet for samisk språk er ikke nevnt i skiltnormalen.

Bruk av flerspråklige stedsnavn er nevnt i veimyndighetenes bestemmelser. Det gis klare regler og begrensninger for bruk av flerspråklige stedsnavn. Bestemmelsene er basert på stedsnavnloven (Trafikkskilt 2012a, 54–57). Ifølge skiltnormalen kan det benyttes tre språk på stedsnavnskilt, men det bør ikke benyttes mer enn to språk på orienteringstavler, vegvisere og avstandsskilt. (Trafikkskilt 2012a, 57).

Ifølge § 7-4 i forskrifter til stedsnavnloven heter det: “Der det av praktiske årsaker er særskilt vanskeleg å bruke fleire namn, skal det ved valet mellom norsk, samisk og kvensk leggjast vekt på kva for eit namn som har lengst tradisjon og er best kjent på staden.” Språkvalgprinsippet i forskriftene er også nevnt i skiltnormalen, men presiseringen “av praktiske årsaker er *særskilt vanskeleg*” i § 7-4 i forskriftene, er ikke nevnt i skiltnormalen. Der er det endret til: Når det er *nødvendig* å velge mellom norsk, samisk og kvensk navn, skal det legges vekt på hvilket navn som har lengst tradisjon og er best kjent på stedet. (Trafikkskilt 2012a, 57). Denne regelen er derfor klart svakere enn det som er regelen i § 7-4 i forskrifter til stedsnavnloven.

I skiltnormalen er det også tatt hensyn til § 7 fjerde ledd i forskrifter til stedsnavnloven. Ifølge denne paragrafen behøver det norske navnet ikke være med dersom det er en fornorsket form av det samiske eller kvenske navnet, skiller seg lite fra det, og ikke er i vanlig bruk i den norske formen, f.eks. norsk *Skaidi* av samisk *Skáidi*. Innarbeidede norske navn, som f.eks. *Kautokeino* og *Karasjok*, kan ikke velges bort.

Det fins også regler om mengden og rekkefølgen av navnene i skiltnormalen (Trafikkskilt 2012a, 57). I områder med flerspråklig skilting og hvor det er fastsatt både fjern- og regionalmål, bør vanligvis bare ett av disse målene benyttes. På skilt der det blir brukt mer enn ett navn, skal vedtaksmyndigheten fastsette rekkefølgen av navnene. Ved fastsetting av rekkefølgen skal en ta hensyn til språkbruken på stedet. I forvaltningsområdet for samisk språk skal rekkefølgen være samisk – norsk – kvensk. Regelen angående rekkefølgen av navnene følger § 7-3 i forskrifter til stedsnavnloven.

Det er verdt å legge merke til at det ikke nevnes i skiltnormalen at flerspråklig stedsnavnbruk gjelder ikke bare kommuner i forvaltningsområdet for samisk språk, men at dette gjelder også andre områder, der navnebruken oppfyller kriteriene i § 9-2 i stedsnavnloven (jf. også kapittel 5.2.2).

5.3 Kategorisering av veiskilt i følge Statens vegvesens instruks

I den kvantitative analysen av trafikkskilt undersøker vi på hvilke skilt og på hvor mange skilt samisk språk og samiske stedsnavn er benyttet. Klassifiseringen av skilt bygger på Statens vegvesens interne retningslinjer (Trafikkskilt 2012a og b). Nedenfor forklares kort klassifiseringen som analysen er basert på.

En annen tilnærming metode ville være å analysere, hvilke samiske termer og stedsnavn som benyttes, og hvor mange ganger hver term og hvert navn er brukt i skiltingen. Denne tilnærming måten ville kreve en mer omfattende undersøkelse enn hva som er mulig i denne sammenheng. Figur 5.1 i kapittel 5.4.9 viser et eksempel på kvantitativ analyse som er basert på kombinasjon av stedsnavn og forskjellige skilttyper.

I skiltgruppen ikke-geografiske skilt, er analysen begrenset til å berøre termbruk. Bruken av stedsnavn analyseres ikke i denne gruppen. I serviceskilt-gruppen er tabellene differensiert slik, at bruk av stedsnavn og språklige termer analyseres hver for seg. Skilt som viser til private bedrifter, er ikke tatt med i analysen fordi navn på bedrifter velges av private rettssubjekter. Et slikt term- og navnevalg reguleres ikke med språk- eller stedsnavnloven.

Skiltene blir analysert på bakgrunn av følgende inndeling, og en kort beskrivelse av de ulike skiltgruppene nevnes her:

Grenseskilt: **Riksgrenseskilt**, **fylkesgrenseskilt** og **kommunalgrenseskilt**. Både fylkes- og kommunegrenseskilt er dypblå, med hvit skrift og fylkes- eller kommunevåpen.

Tunellnavneskilt: Skiltene er dytblå, med hvit skrift og tunnellsymbol.

Vanlige stedsnavnsskilt: Skiltene er dytblå, med hvit skrift.

Veivisningsskilt: Skiltene er gule, med svart skrift. I veimyndighetenes klassifiseringssystem inneholder veivisningsskilt flere undergrupper. I denne analysen er veivisningsskilt analysert som en gruppe.

Avstandsskilt: Skiltene er gule med svart skrift og angir avstanden til utvalgte, ofte større steder eller hierarkisk slik, at fjernt sted angis øverst og nærløkalitet under.

Serviceskilt: Skiltene er blå med hvit skrift. Serviceskiltene kan også ha symboler, som er svarte på hvit bunn. I denne analysen kan serviceskilt både ha stedsnavn og en term. Skilt for nasjonale turiststier er også med i denne gruppen.

Ikke-geografiske skilt: Skiltene er hvite og teksten svart. Ikke-geografiske skilt kan også opplyse om avstand. Disse skiltene kan ha termer, stedsnavn og bedriftsnavn. I analysen er valgt skilt, som inneholder språklige termer.

Opplysningstavle: Skiltene eller tavlene opplyser eller er påminnelser til trafikantene om f.eks. lysbruk, militærområder, grenseopplysninger eller brøytetider. Skiltene er vanligvis blå med hvit tekst, men kan også være røde med svart tekst.

5.4 Skiltspråk – analyse av språkvalg på veiskilt

5.4.1 Skilt på administrative grenser: riks-, fylkes- og kommunegrenseskilt

I analysen drøfter vi tre typer grenseskilt: riks-, fylkes- og kommunegrenseskilt. I kommunene som er med i analysen, er det til sammen 5 skilt som viser til riksgrensen. På alle skilt er rikets navn bare på norsk.

For riksgrenseskiltene i undersøkelsesområdet er det typisk, at skiltene ikke er enhetlige. I Kautokeino kommune er det et blått-hvitt skilt som ligner på fylkes- og kommunegrenseskilt og to skilt som ligner på vanlige stedsnavnskilt. I Karasjok kommune er det to gult-svart skilt. I Tana kommune er det to grenseoverganger, men det mangler riksgrenseskilt på disse stedene.

Ifølge skiltnormalen skal riksgrenseskiltet gjengi riksvåpenet og to navneformer – bokmål og nynorsk eller bokmål og samisk. (Trafikkskilt 2012c, 96).

Bilde 6. Riksgrenseskilt i Kautokeino kommune. Navnet er både på bokmål og nynorsk, mens det samiske navnet *Norga* ikke er akseptert.

Utformingen av riksgrenseskiltet i Kautokeino kommune på bilde 6 følger retningslinjene i skiltnormalen. Likevel følger ikke navnevalget rådet i skiltnormalen, fordi riksnavnet ikke er skrevet på samisk men på nynorsk. I forskningsområdets andre riksgrenseskilt er riksnavnet skrevet bare på bokmål. Det er således inkonsekvens både i utformingen og navnebruk på analyseområdets riksgrenseskilt.

I undersøkelsesområdet er det fylkesgrenseskilt i tre kommuner. Alle skiltene ligger ved grensepassering fra Finland til Norge. I denne analysen hører også Kåfjord kommune i Troms fylke med, men det fins ikke fylkesgrense i denne kommunen. Derfor er ikke Troms fylkes grenseskilt med i analysen.

Tabell 5.1 Fylkesgrenseskilt

	Norsk	
	N	Andel
Guovdageainnu suohkan/Kautokeino kommune	1	1/1
Kárášjoga gielda/ Karasjok kommune	1	1/1
Deanu gielda/Tana kommune	2	2/2

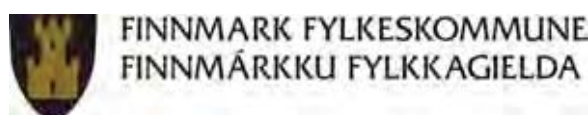
Totalt er det fire skilt som viser til Finnmark fylke. På alle skiltene er fylkesnavnet skrevet bare på norsk, og det samiske parallellnavnet på fylket er ikke tatt med.

Bilde 7. Navnet på Finnmark fylke er bare på norsk på fylkesgrenseskiltene i kommuner som er med i analysen

Etter samelovens språkregler hører de fire nordligste fylkeskommunene, Finnmark, Troms, Nordland og Nord-Trøndelag under forvaltningsområdet for samisk språk (FAK 2013). Verd å merke seg er at Finnmark fylkeskommune benytter parallelle navn på f.eks. sin logo, brevpapir og fylkeskommunens hjemmeside på internett som bilde 8 viser. På trafikkskilt er ikke det samiske parallellnavnet på fylket tatt hensyn til.

Bilde 8. Navn på Finnmark fylkeskommune på to språk

Den tredje skiltgruppen for administrative grenser, som er med i analysen, er kommunegrenseskilt.

Tabell 5.2 Kommunegrenseskilt

	Samisk/ norsk		Norsk/ samisk/ kvensk		Norsk	
	N	Andel	N	Andel	N	Andel
Gáivuona suohkan/ Kåfjord kommune	2	2/2				
Guovdageainnu suohkan/ Kautokeino kommune	3	3/3				
Kárášjoga giella/ Karasjok kommune	4	4/4				
Porsáŋggu giella/ Porsanger kommune/ Porsangin komuuni			3	3/6	3	3/6
Deanu giella/ Tana Kommune	5	5/6			1	1/6
Unjárgga giella/ Nesseby kommune	4	4/4				
Totalt	18	18/25	3	3/25	4	4/25

I undersøkelsesområdet er det til sammen 25 kommunegrenseskilt, og 18 av skiltene er på to språk, tre skilt er på tre språk og på fire skilt er kommunenavnet skrevet bare på norsk.

Porsanger kommune er den eneste av de seks kommunene som har kommunenavn offisielt på tre språk (se bilde 5). Allikevel fordeler kommunegrenseskiltene i Porsanger seg slik, at halvparten (3/6) av skiltene er på tre språk og de andre tre (3/6) skiltene har kommunenavn bare på norsk. Porsanger kommune er også den eneste av disse kommunene som har det norske kommunenavnet øverst. I de andre kommunene er det samiske kommunenavnet øverst. Praksisen med samisk navn øverst følger reglene i stedsnavnlovens forskrifter § 7-3, der det står at rekkefølgen av navnene i forvaltningsområdet for samisk språk skal være: samisk, norsk og kvensk. Ifølge skiltnormalen bør denne rekkefølgen brukes (Trafikkskilt 2012a, 57).

I Kåfjord, Kautokeino, Karasjok og Nesseby er alle kommunegrenseskilt på to språk, slik at kommunenes offentlige tospråklige navn er tatt hensyn til på disse skiltene. Kommunenes offisielle navn er også skiltet i forhold til rekkefølgen av navnene slik som nevnt i forskrifter § 7-3, med det samiske navnet øverst. Tana kommune har seks kommunegrenseskilt, og fem av disse (5/6) har samisk og norsk kommunenavn, mens et skilt fortsatt bare har norsk kommunenavn.

5.4.2 Tunellnavneskilt

I undersøkelsesområdet er det både i Kåfjord og Porsanger to tunneller. Disse stedene har til sammen fire skilt.

Tabell 5.3 Tunellnavneskilt

	Samisk/ norsk		Norsk	
	N	Andel	N	Andel
Gáivuona suohkan/Kåfjord kommune	4	4/4		
Porsáŋggu gieldda/ Porsanger kommune/ Porsangin komuuni			4	4/4

Fordelingen av tunellnavnene er slik at begge tunellene i Kåfjord har navn på to språk, men i Porsanger har begge tunellene bare norsk navn. Halvparten (4/8 eller 50 %) av tunellnavneskiltene følger dermed samelovens språkregler og stedsnavnloven. Den andre halvdel, som er satt opp i Porsanger kommune gjør ikke det.

5.4.3 Vanlige stedsnavnskilt

Under kategorien vanlige stedsnavnskilt er den største gruppen skilt som viser til grender eller bygder. I tillegg er i kategorien vanlige stedsnavnskilt også skilt, som viser til f.eks. naturlokaliteter som elver og fjellområder eller artefakter som f.eks. bruer.

Bilde 9. Vanlige stedsnavnskilt i Nesseby, Karasjok og Tana. Til venstre er parallelle bygdenavn, i midten et elvenavn og til høyre parallelle navn på en bru.

Ifølge opplysninger fra veimyndigheter hører også skilt med f.eks. informasjon om hvor mange meter over havet lokaliteten ligger, til kategorien vanlige stedsnavnskilt. Derfor er stedsnavn på slike skilt regnet med i denne gruppen. I Tana kommune er et skilt med informasjon *Riksgrense Finland 300 m*. Dette skiltet ligner på serviceskilt og opplysningstavler, men ifølge opplysninger fra veimyndighetene hører dette skiltet også til vanlige stedsnavnskilt. Derfor er riksnavnet *Finland* regnet med i tabellen 5.4.

Tabell 5.4 Vanlige stedsnavnskilt

	Samisk		Samisk/ norsk		Norsk/ samisk/ kvensk		Norsk	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Gáivuona suohkan/ Kåfjord kommune			1	8			11	92
Guovdageainnu suohkan/ Kautokeino kommune	20	91	2	9				
Karášjoga gielda/ Karasjok kommune	9	69	4	31				
Porsáŋggu gielda/ Porsanger kommune/ Porsangin komuuni	1	4			16	55	12	41
Deanu gielda/ Tana Kommune	27	46	12	20			20	34
Unjárgga gielda/ Nesseby kommune			13	87			2	13
Totalt	57	38	32	21	16	11	45	30

Tall i denne tabellen viser hvor mange vanlige stedsnavnskilt det totalt er i disse seks kommunene. Disse tallene forteller ikke direkte hvor mange navn man finner på skiltene, fordi det samme navnet kan være skrevet på flere skilt hvis f.eks. en bygd er skiltet fra to eller flere retninger. Man skulle forvente, at navnebruk ville være likt skiltet hvis samme stedsnavn er på flere skilt. Men det er ikke alltid

tilfelle, fordi f.eks. i Tana kommune er det fire vanlige stedsnavnskilt, som viser til bygda som har samisk navn *Deanušaldi* og norsk navn *Tana bru*. På tre skilt er bygdenavnet bare på norsk og på ét skilt forekommer begge parallellnavnene. Således finner man fortsatt denne typen usystematisk skilting i denne kategorien.

I Kåfjord og Nesseby kommuner er det ingen vanlige stedsnavnskilt som har navn bare på samisk. I disse kommunene er det enspråklige skilt, der stedsnavnet er på norsk. I Nesseby kommune er det to skilt eller 13 % av skilt av denne gruppen på norsk. Grendenavnet *Nyborg* (bilde 4) er det eneste i denne skiltkategorien som fortsatt ikke er skiltet på to språk. Dette fordi Nesseby kommune ennå ikke har vedtatt det samiske parallellnavnet *Rovvejohka* som offentlig skrivemåte.

I Kåfjord kommune er den største andelen av vanlige stedsnavnskilt fortsatt bare på norsk, nemlig 92 % eller 11 skilt. I denne kommunen er ikke stedsnavnloven tatt hensyn til i navnebruk i denne kategorien. Etter reglene i loven skal kommunen vedta skrivemåten av samiske navn, og etter dette skal veimyndigheter bruke også samiske parallellnavn i skiltingen.

Både i Nesseby og Kåfjord er det tospråklige skilt med samisk og norsk navn. I Kåfjord kommune er det bare et tospråklig, vanlig stedsnavnskilt (navneparet *Olmmaivággi* og *Manndalen*). Dette utgjør 8 % av denne skilttypen i kommunen. I Nesseby er de fleste stedene skiltet på to språk (87 %), slik at disse skiltene følger stedsnavnloven. I Nesseby kommune følger rekkefølgen av navnene på skilt § 7-3 i forskrifter til stedsnavnloven og skiltnormalen.

I fire kommuner, Kautokeino, Karasjok, Porsanger og Tana finner man vanlige stedsnavnskilt som har stedsnavn bare på samisk. Som forklart i kapittel 5.2.2, representerer stedsnavn som er skiltet bare på samisk, steder som ikke har noen navn på norsk eller på kvensk (se på bilde 3). Største parten av slike samiskspråklige skilt er satt opp i løpet av de siste årene, etter at både samelovens språkregler og stedsnavnloven har vært i kraft i 20 år.

I Kautokeino kommune finner man 20 skilt med samisk navn. Dette er 91 % av skiltene i kommunen i denne kategorien. På to skilt (9 %) er stedsnavnet på to språk. Dette er navnet på den sentrale bygda i kommunen, *Guovdageaidnu* som også er skrevet med det norske navnet *Kautokeino*.

I Karasjok kommune er 9 skilt eller 69 % av skiltene i denne kategorien satt opp med samisk navn. I tillegg er fire skilt eller 31 % av skiltene tospråklige. På disse fire skiltene er det et og samme navnepar, nemlig bygdenavnet *Karášjohka* og *Karasjok*. I Tana kommune er nesten halvparten, nemlig 27 skilt eller 46 % av vanlige stedsnavnskilt skiltet på samisk. I Porsanger kommune er ét vanlig stedsnavnskilt eller 4 % av alle skiltene i denne gruppen skiltet bare på samisk.

Porsanger kommune er den eneste kommunen i undersøkelsesområdet, der man finner vanlige stedsnavnskilt på tre språk. I kommunen er 16 skilt eller 55 % av

skiltene på tre språk. På disse skiltene er alle tre vedtatte navn godkjent for offentlig bruk. Dette er i tråd med stedsnavnloven og skiltnormalen. I Porsanger kommune er fortsatt 12 skilt eller 41 % av skiltene bare på norsk. I den gruppen fins det navn, som har vedtatte skrivemåter også på samisk og kvensk, men disse parallellnavnene er ennå ikke tatt hensyn til i skiltingen.

I Tana kommune er fortsatt 20 skilt eller 34 % av vanlige stedsnavnskilt på norsk. Samiske parallellnavn er ikke skiltet. En nærmere undersøkelse av vanlige stedsnavnskilt i Tana kommune viser, at det fins fortsatt en klar geografisk forskjell i kommunen i hvilke områder samiske stedsnavn er tatt med i denne skiltgruppen og i hvilke områder de ikke er akseptert. Fra Tana bru og oppover elva i Tana kommune, nemlig i området som hører til tidligere Polmak kommune, har man i de siste årene skiltet flere bygder og samiske stedsnavn er tatt i offentlig bruk. I andre områder i Tana kommune er ikke samiske parallellnavn på bygder tatt hensyn til i vanlige stedsnavnskilt, selv om skrivemåten av samiske navn kan være godkjent som f.eks. *Vestertana ~ Deanodat* eller vedtatt som f.eks. *Torhop ~ Gohppi* (1994). En del av skiltene er slike, der Tana kommune ennå ikke har vedtatt skrivemåter for samiske parallellnavn i henhold til reglene i stedsnavnloven.

I hele undersøkelsesområdet (unntatt Porsanger kommune) er det på vanlige stedsnavnskilt omtrent en femtedel eller 21 % av skiltene, som har navn på samisk og på norsk. Det er typisk for disse skiltene, at lokalitetenes opprinnelige navn er samiske navn. Som resultat av tidligere navnepolitiske tiltak er også norskspråklige navn blitt laget f.eks. ved at et samisk navn ble oversatt til norsk (som f.eks. *Fanasgieddi > Båteng* i Tana kommune og *Oddajohka*³⁰ *> Nyelv* i Nesseby kommune) eller at et navn, som brukes på norsk, er en eldre samisk skrivemåte tilpasning, som f.eks. *Buolbmát > Polmak* (se nærmere i f.eks. Helander 2008; 2009c; 2013b). De norske navnene har lenge vært akseptert som de eneste navnene på trafikkskilt. Når de samiske navnene nå etterhvert blir akseptert i offentlig bruk, vil de språklige rettighetene til den samiske befolkningen bli tatt hensyn til og formålet med stedsnavnloven vil bli oppfylt.

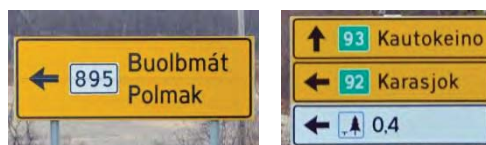
På vanlige stedsnavnskilt utgjør samiske navn til sammen 57 skilt eller 38 % av skiltene, som er den største andelen i denne kategorien. Parallelle navn på samisk og norsk utgjør 32 skilt eller 21 % av skiltene, trespråklige navn på norsk, samisk og kvensk utgjør 16 skilt eller 11 % av skiltene og 45 skilt eller 30 % av skiltene er i disse kommunene bare på norsk.

Det er verdt å merke seg at det er betraktelige forskjeller mellom kommunene som tabell 5.4 viser. I Kåfjord kommune i Troms fylke er det bare på ét skilt eller

³⁰ Den samiske skrivemåten *Oddajohka* er vedtatt korrekt, men på vanlig stedsnavnskilt er det fortsatt skrivefeil, fordi navnet er skrevet *Oddajohka*. I det nordsamiske skriftspråket finnes både *d* og *đ*, som er forskjellige grafemer.

i 8 % av skiltene, tatt hensyn til stedsnavnlovens krav om å akseptere også det samiske parallellnavnet i offentlig bruk. Totalt 92 % av skiltene i denne kategorien i Kåfjord kommune er fortsatt bare på norsk. Situasjonen i kommunen ser også ut til å gjenspeile forskjellene mellom fylkene. Vegmyndighetene i Finnmark fylke har begynt å følge regelverket i stedsnavnloven ved språkvalg på vanlige stedsnavnskilt, men slik ser ikke ennå ut å være tilfelle i Troms fylke, ikke engang i Kåfjord kommune, som har hørt til forvaltningsområde for samisk språk siden 1992.

5.4.4 Veivisningsskilt

Veivisningsskilt forekommer vanligvis ved veikryss. I denne analysen er det to typer skilt i denne kategorien. Til den ene gruppen hører skilt, som lokalt viser til bygder i kommunen eller til andre nærliggende steder. Slike skilt viser vanligvis til lokaliteter utenfor hovedveien. Til den andre gruppen hører skilt, som viser til fjernmål og slike skilt viser derfor hvilken retning man bør følge.

Det er laget tre tabeller av veivisningsskilt. Hovedkriteriet for skiltinndelingen er, om stedsnavn på skilt viser til steder, som er innenfor kommuner i forvaltningsområdet for samisk eller til steder, som er utenfor forvaltningsområdet. I den tredje tabellen er tatt med stedsnavn, som viser til steder i Nord-Finland. Når veivisningsskiltene blir kategorisert i forhold til forvaltningsområdet, viser denne inndelingen samtidig også forskjellen mellom lokale mål og fjernmål og valg av navn på slike steder.

På et skilt kan det være flere navn og noen av navnene kan vise til steder innenfor forvaltningsområdet og andre navn til steder utenfor forvaltningsområdet. Derfor viser tallene i tabellene til stedsnavnene, og til navnebruken på skiltene. Tallene viser dermed ikke til den reelle mengden av skilt, men heller til mengden av stedsnavn og språkbruk på skiltene. Videre er det ikke spesifisert hvilke kommuner navnene viser til, men den primære inndelingen er basert på tilhørighet til forvaltningsområdet eller ikke.

Det er verdt å legge merke til, som allerede nevnt i kapittel 5.2.2, at stedsnavnloven gjelder også kommuner utenfor forvaltningsområdet for samisk språk. Derfor må bruk av samiske stedsnavn i offentlige sammenheng også i slike kommuner følge reglene i stedsnavnloven.

Tabell 5.5 Stedsnavn på veivisningsskilt til steder innenfor forvaltningsområdet for samisk språk

	Samisk		Samisk/ norsk		Norsk/ samisk		Norsk	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Gáivuona suohkan/ Kåfjord kommune							54	100
Guovdageainnu suohkan/ Kautokeino kommune	28	70					12	30
Kárášjoga gielda/ Karasjok kommune	24	63	8	21			6	16
Porsáŋggu gielda/ Porsanger kommune/ Porsangin komuuni	4	7			3	5	54	88
Deanu gielda/ Tana kommune	6	11	16	28			35	61
Unjárgga gielda/ Nesseby kommune							13	100
Totalt	62	23	24	9	3	1	174	67

På veivisningsskilt, som viser til steder innenfor forvaltningsområdet, er største delen av navnene oppført bare på norsk, totalt 174 stedsnavn. Dette utgjør 67 % eller to tredjedeler av navnene som er brukt på disse skiltene. I denne gruppen er det mange navn, som allerede har vedtatte parallelle skrivemåter ifølge stedsnavnloven som f.eks. *Kolvik* ~ *Sarvvesvuotna* i Porsanger og *Høyholmen* ~ *Suoidnesuolu* i Tana. I navnebruken på veivisningsskilt er det ikke tatt hensyn til samiske parallellnavn. Slikt navnevalg følger således ikke intensjonene i stedsnavnloven og skiltnormalen.

I Kåfjord kommune er det på alle veivisningsskilt bare norske navn, totalt 54 navn. Ikke på et eneste skilt er det samiske parallellnavnet tatt med. Som forklart i kapittel 5.4.3, fins det i Kåfjord kommune bare et vanlig stedsnavnskilt på to språk, nemlig navneparet *Olmmaivággi* ~ *Manndalen*. På veivisningsskilt er ikke heller dette samiske navnet ennå akseptert i offentlig bruk.

Også i Nesseby kommune er alle navn på veivisningsskilt bare på norsk, totalt 13 navn. I denne gruppen er det parallellt navn som allerede er vedtatt i henhold til stedsnavnloven og er satt på vanlige stedsnavnskilt i andre kommuner. Likevel er ikke samme navn ennå tatt hensyn til på veivisningsskilt. Slike navn er f.eks. *Deanušaldi* ~ *Tana bru* i Tana kommune og *Leavdnja* ~ *Lakselv* ~ *Lemmijoki* i Porsanger kommune. I Nesseby kommune er grendenavnet *Karlebotn* skiltet med veivisningsskilt. Kommunen har vedtatt den parallelle samiske skrivemåten *Stuorravuonna* allerede i 1995. Dette navnet er ikke tatt hensyn til på noen skilt parallelt med navnet *Karlebotn*.

I Tana, Porsanger og Karasjok kommuner har veivisningsskilt navn enten på samisk, samisk og norsk eller bare på norsk. I Porsanger kommune er 88 % av veivisningsskilt eller totalt 54 navn fortsatt bare på norsk. I denne gruppen er også navn, der Porsanger kommune har vedtatt skrivemåte også for samisk allerede på begynnelsen av 1990-tallet. Slike navn er f.eks. *Snekkernes* ~ *Snihkkárnjarga*

(1993), *Sandvik ~ Njárga* (1994) og *Kolvik ~ Sarvvesvuotna* (1994). De samiske parallellnavnene er ikke tatt hensyn til på veivisningsskilt, selv om skrivemåtene er vedtatt i henhold til stedsnavnloven allerede for 20 år siden. Det eneste navnet som i Porsanger er skrevet på to språk på veivisningsskilt, er navneparet *Karasjok ~ Kárášjohka*. Dette navneparet forekommer på tre skilt, som utgjør 5 % av skiltene. Det norske navnet er merket øverst på skiltene og følger dermed ikke rekkefølgen for navnene etter regelen i § 7-3 i forskrifter til stedsnavnloven og heller ikke etter regelen i skiltnormalen.

I Porsanger kommune er 7 % av veivisningsskiltene på samisk. I praksis gjelder dette bare ét grendenavn *Suovdi*, som er merket på fire skilt. Denne grenden har navn bare på samisk.

I Porsanger kommune finner man også veivisningsskilt med navnet *Igeldas*. I denne analysen tolkes navnet som et navn som brukes på norsk fordi den korrekte samiske skrivemåten er *Ikkaldas*. Det er klart at nettopp skrivemåten *Igeldas* som er brukt på veiskilt, har i årene løp bidratt til at denne navneformen har blitt innarbeid som norskspråklig navneform. I 1993 har Porsanger kommune vedtatt, at navnet på bygda på norsk er *Igeldas* og på samisk *Ikkaldas*. Det samiske navnet er ikke i løpet av 20 år tatt hensyn til på veivisningsskilt.

I Tana kommune finner man på seks skilt bare samisk navn, og dette utgjør 11 % av alle skilt i denne kategorien. Navnet *Kárášjohka* er skrevet på to skilt og navnet *Gárgogeahči* fins på fire skilt. Ellers i Tana kommune er største delen, nemlig 61 % eller 35 navn på veivisningsskilt innenfor forvaltningsområdet merket bare på norsk. 16 navn eller 28 % av navnene er på to språk, både på samisk og norsk.

Det er verdt å legge merke til at i Kautokeino kommune fins på 12 skilt eller 28 % av skiltene navn bare på norsk. På ni skilt viser stedsnavnet til forvaltningområdets sentrale bygder, *Kautokeino* på 5 skilt og *Karasjok* på 4 skilt. De originale samiske navnene *Guovdageaidnu* og *Kárášjohka* på disse bygdene er vedtatt allerede før stedsnavnloven trådte i kraft. Bygdenavnet *Guovdageaidnu* er godkjent som et offisielt navn allerede i 1979, og navnet *Kárášjohka* er godkjent i 1989. Disse samiske navnene er ennå ikke (i 2013) tatt systematisk hensyn til på veivisningsskiltene.

I Kautokeino kommune fordeler veivisningsskiltene seg slik at navnene på skiltene er merket enten bare på samisk eller bare på norsk. Veivisningsskilt med parallelle samiske og norske navn som f.eks. *Kárášjohka ~ Karasjok* fins ennå ikke i Kautokeino kommune.

Både i Karasjok og Kautokeino kommune forekommer mest skilt som viser til grender som har navn bare på samisk som f.eks. *Vullošnjárga* i Karasjok og *Čunovuohppi* i Kautokeino. I Karasjok kommune er 24 navn på samisk. Dette

utgjør 63 % av skiltene. Av veivisningsskilt i Kautokeino kommune har til sammen 28 skilt eller 70 % av skiltene navn bare på samisk. En slik navnebruk på skilt gjenspeiler reell bruk av samiske stedsnavn i disse samiske kommunene, fordi navn på grendene er opprinnelige samiske navn og disse stedene har ikke parallellnavn på andre språk.

Mange av disse samiske navnene er vedtatt med korrekt samisk skrivemåte allerede før stedsnavnloven trådte i kraft. I 1984 vedtok Kulturdepartementet noen grendenavn på den gjeldende nordsamiske skrivemåten i Indre Finnmark, som f.eks. *Gárggoluooppal* og *Goaskinnjavvi* (Kulturdep. 1984). Disse vedtatte samiske skrivemåtene som etterhvert i løpet av 1980-tallet har blitt skrevet på trafikkskilt, er de eneste slike veivisningsskilt i hele det samiske området i Norge, der samiske stedsnavn er brukt med korrekte skrivemåter på skilt før stedsnavnloven trådte i kraft.

Tabell 5.6 Stedsnavn på veivisningsskilt til steder utenfor forvaltningsområdet for samisk språk

	Norsk/ kvensk		Norsk	
	N	%	N	%
Gáivuona suohkan/ Kåfjord kommune			37	100
Guovdageainnu suohkan/ Kautokeino kommune			9	100
Kárášjoga gielda/ Karasjok kommune			7	100
Porsáŋggu gielda/ Porsanger kommune/ Porsangin komuuni			32	100
Deanu gielda/ Tana kommune			54	100
Unjárgga gielda/ Nesseby kommune	4	24	13	76
Totalt	4	3	152	97

I denne gruppen av veivisningsskilt er 152 navn av totalt 156 navn skrevet på norsk. Dette utgjør 97 % av stedsnavnene i denne gruppen. Det er verdt å merke seg at i alle andre kommuner untatt Nesseby, er alle navn som viser til steder utenfor forvaltningsområdet, merket på norsk på veivisningsskilt.

I Nesseby kommune er et navnepar akseptert på to språk på veivisningsskilt. Dette navnet viser til en bygd i Sør-Varanger kommune, og navnet på bygda er merket på skiltet på norsk *Bugøynes* og på kvensk *Pykeijä*. Som drøftet i kapittel 5.2.4, er det mulig å bruke to navn på veivisningsskilt (Trafikkskilt 2012a, 57). Det samiske navnet på bygda er *Buodggát*, men Sør-Varanger kommune har ennå ikke vedtatt denne skrivemåten som et offisielt navn. I denne kategorien fins det stedsnavn utenfor forvaltningsområdet for samisk språk, som allerede har vedtatte parallelle skrivemåter på samisk, som f.eks. *Čáhcesuolu* (vedtatt 1993) og *Áltá* (vedtatt 2005). Slike skrivemåter er ikke tatt hensyn til ved språkvalg på veivisningsskilt. På vanlige stedsnavnskilt i kommunene er de ovenfornevnte samiske parallellnavnene i bruk. Til denne gruppen hører også navnet *Kirkenes*,

som i henhold til stedsnavnloven har blitt foreslått det parallelle samiske og kvenske navnet allerede på 1990-tallet. Sør-Varanger kommune har til nå ikke vedtatt de tradisjonelle parallelle navnene. Derimot har det vært mulig å få *Kirkenes* skrevet med kyrillisk alfabet på skilt i Sør-Varanger kommune.

Bilde 10. Veivisningsskilt som er satt opp i begynnelsen av 2000-tallet i Sør-Varanger kommune

Skiltet på bilde 10 hører ikke til analyseområdet, fordi skiltene er i Sør-Varanger kommune. Dette bildet er allikevel med som eksempel på hvordan stedsnavnloven ikke følges. Tana kommune har allerede på 1990-tallet vedtatt det parallelle samiske navnet *Deanušaldi* for navnet *Tana bru*, men det samiske navnet er ikke tatt hensyn til på veivisningsskiltet. *Kirkenes*-navnet skrevet på kyrillisk er akseptert på skiltet, selv om bruken av dette navnet ikke har grunnlag i stedsnavnloven.

I veimyndighetenes retningslinjer fins generelle råd, hvordan man skal vise til steder, som ligger i andre land (Trafikkskilt 2012a, 57). I retningslinjene nevnes også steder i Russland på følgende måte:

For visning til russiske mål skal skiltelementet vise stedsnavnet med både latinske og kyrilliske skrifttegn.

Stedet på det nedre skiltet på bilde 10 *Kirkenes*, ligger i Sør-Varanger kommune i Norge, og skiltet viser derfor ikke til Russland. På dette skiltet er skiltnormalen tolket feilaktig. En slik skilting bryter med stedsnavnloven, fordi områdets tradisjonelle språk ikke er tatt hensyn til på skiltet, men navnet med kyrilliske skrifttegn er prioritert. Dette eksemplet viser, hvordan fylkets veimyndigheter sammen med enkelte kommuner kan bryte både samelovens språkregler og stedsnavnloven.

Til kategorien veivisningsskilt hører også den neste gruppen, der skiltene inneholder navn som viser til steder i Nord-Finland.

Tabell 5.7 Stedsnavn på veivisningsskilt til steder i Finland

	Samisk/ finsk		Finsk/ samisk		Finsk	
	N	%	N	%	N	%
Guovdageainnu suohkan/ Kautokeino kommune	2	100				
Kárášjoga gielda/ Karasjok kommune			4	100		
Deanu gielda/ Tana kommune	15	100				
Unjárgga gielda/ Nesseby kommune	3	75			1	25
Totalt	20	80	4	16	1	4

I Karasjok, Tana, Kautokeino og Nesseby kommuner fins 25 veivisningsskilt som viser til større steder i Nord-Finland. Språkvalg på skiltene viser, at fylkets veimyndigheter i de fleste tilfellene har akseptert også samiske navn på veivisningsskilt. Dette er i tråd med skiltnormalen fordi det tilrådes å bruke skrivemåter som er i bruk i det landet skiltene viser til (Trafikkskilt 2012a, 57):

For vegvisning til mål i andre land skal vedkommende lands skrivemåte benyttes for de aktuelle stedsnavn, hvis ikke annet er fastsatt i visningslista.

Steder som veivisningsskilt i denne gruppen viser til, er i det såkalte hjemområdet for samene i Finland, og derfor har disse lokalitetene offisielle navn både på samisk og finsk (Sámi giellaláhka 2003). De stedene i Finland, som fins på skilt på norsk side, er på nordsamisk og finsk *Eanodat ~ Enontekiö, Ohcejohka ~ Utsjoki, Avvil ~ Ivalo*. På et skilt i Karasjok kommune er det samiske parallellnavnet for Ivalo merket på enaresamisk *Avveel* og ikke på nordsamisk *Avvil*, som hadde vært mer forventet fordi skiltene er i det nordsamiske området i Norge.

I Tana, Kautokeino og Nesseby kommuner er navnene på skiltene skrevet ifølge hovedregelen i stedsnavnloven, nemlig slik at det samiske navnet står øverst og det finske navnet under dette. I Karasjok kommune er rekkefølgen allikevel forskjellig, fordi det finske navnet er skrevet øverst og det samiske navnet under dette. I Nesseby kommune finner man navneparet *Avvil ~ Ivalo*. På tre skilt er begge parallellnavnene tatt med, men på ét skilt er bare det finske navnet *Ivalo* merket på skiltet.

Det mangler fortsatt systematikk i språkvalg for hele veivisningsskilt-kategorien. Når et sted er innenfor forvaltningsområdet for samisk språk, er det samiske parallellnavnet noen ganger akseptert på skilt. I andre lignende tilfeller er ikke samme navn tatt hensyn til i skiltingen. Derfor er det ennå ikke noe systematikk i når et samisk navn får plass på skilt og nårtid ikke, selv om mange skrivemåter er vedtatt allerede på 1990-tallet. I tillegg er det verdt å legge merke til, at på skilt som viser til steder utenfor forvaltningsområdet for samisk språk, mangler systematisk samiske parallellnavn. En slik skilting er i strid med stedsnavnloven,

fordi denne loven gjelder ikke bare kommuner som hører til forvaltningsområdet for samisk språk, men også andre kommuner.

De eneste navneparene utenfor forvaltningsområdet for samisk språk som er merket på to språk på skiltene, er parallelle navn i Finland. Bruken av navneparene på skilt viser samtidig, at veimyndighetene kan bruke parallelle navn også på veivisningsskilt, men allikevel er ikke steder i Norge skiltet med to språk i henhold til stedsnavnloven. I tillegg har heller ikke alle kommuner vedtatt alle samiske parallellnavn, noe som er forutsetningen for at navnene kan brukes på offentlige skilt.

5.4.5 Avstandsskilt

I analysen av avstandsskilt drøftes stedsnavn i tre tabeller på samme måte som i kategorien veivisningsskilt. Inndelingen av tabellene følger også samme mønster som i tabeller for veivisningsskilt.

Tabell 5.8 Stedsnavn på avstandsskilt til steder innenfor forvaltningsområdet for samisk språk

	Samisk		Samisk/ norsk		Norsk/ samisk		Norsk	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Gáivuona suohkan/ Kåfjord kommune							1	100
Guovdageainnu suohkan/ Kautokeino kommune	22	48					24	52
Kárášjoga gielda/ Karasjok kommune	4	11	7	18			27	71
Porsáŋggu gielda/ Porsanger kommune/ Porsangin komuuni					1	5	18	95
Deanu gielda/ Tana kommune	1	2	10	19			41	79
Unjárgga gielda/ Nesseby kommune			1	25			3	75
Totalt	27	17	18	11	1	1	114	71

I Kåfjord kommune fins ét avstandsskilt som viser til et sted innenfor forvaltningsområdet. Det er *Olderdalen*, som er i Kåfjord kommune. Skiltet er bare på norsk. På avstandsskilt i Kåfjord kommune er ikke navn fra andre kommuner fra forvaltningsområdet med, fordi denne kommunen ligger geografisk sett adskilt fra de andre fem kommunene som hører til denne analysen.

Porsanger er den andre kommunen, der det ikke er et eneste avstandsskilt, der stedsnavnet i forvaltningsområdet er merket korrekt på to språk i henhold til

stedsnavnloven. På ét skilt er navneparet *Karasjok ~ Kárášjohka* merket, men rekkefølgen av navnene følger ikke hovedregelen i forskrifter til stedsnavnloven og ikke heller skiltnormalen. I Porsanger kommune er det også et avstandsskilt, der bare det norske navnet *Karasjok* er skrevet.

I Porsanger kommune er navn på hovedbygda *Lakselv* skrevet på 14 avstandsskilt. Allerede på 1990-tallet har kommunen vedtatt skrivemåten på bygda på tre språk, men fortsatt etter 20 år siden navnevedtaket er bare det norske navnet i bruk på avstandsskilt.

På avstandsskiltene er de sentrale bygdenavnene i det samiske området som navnene *Kautokeino* og *Karasjok* meget usystematisk tatt hensyn til i skiltingen. I de fleste tilfellene er bare de norske navnene *Kautokeino* og *Karasjok* brukt på avstandsskilt.

I Kautokeino kommune er navnet *Karasjok* brukt på 5 avstandsskilt. Også bygdenavnet *Kautokeino* forekommer fortsatt bare på norsk på 18 skilt. I Karasjok kommune er navnene usystematisk brukt på følgende måte: navnet *Karasjok* fins på 9 avstandsskilt og navneparet *Kárášjohka ~ Karasjok* forekommer på 4 skilt. Som nevnt ovenfor, er rekkefølgen av navnene i Porsanger kommune omvendt *Karasjok ~ Kárášjohka*, som forekommer på ét avstandsskilt.

I Kautokeino kommune er totalt 22 navn eller 48 % av navnene i denne gruppen av avstandsskilt merket på samisk. Det er viktig å legge merke til, at det fins navn på tre steder på disse skiltene, nemlig *Gievdneguoika*, *Šuoššjávri* og *Biedjovággi*. Navnet *Šuoššjávri* er skrevet fire ganger på avstandsskilt i Karasjok kommune. I Tana kommune er stedsnavnet på 41 avstandsskilt skrevet på norsk. Dette utgjør 79 % eller nesten fire femtedeler av skiltene i denne kategorien. Nesten i en femtedel, nemlig 19 % av skiltene eller på til sammen 10 skilt er navnene skrevet på to språk. På ét skilt, er navnet skrevet på samisk.

I Tana kommune er det verdt å legge merke til, at parallelle navn er brukt meget usystematisk: på 21 skilt forekommer navnet *Tana bru*, men på 4 skilt finner man navnet på to språk *Deanušaldi ~ Tana bru*. På 5 skilt fins navneparet *Kárášjohka ~ Karasjok*, og på 9 skilt er navnet merket bare på norsk. Både navnet *Deanušaldi* og *Kárášjohka* er vedtatte parallelle navn, men veimyndighetene har ikke tatt hensyn til parallelle navn på en konsekvent måte. I Tana kommune er navnet *Levajok* merket på 8 skilt. Allerede i 1994 har kommunen vedtatt også den samiske skrivemåten *Leavvajohka* som grendenavn. På vanlige stedsnavnskilt er stedets riktige navn *Leavvajohka* skrevet korrekt, men på avstandsskilt bruker veimyndigheter fortsatt bare den gamle fornorskede navneformen.

Tabell 5.9 Avstandsskilt til steder utenfor forvaltningsområdet for samisk språk

	Norsk	
	N	%
Gáivuona suohkan/ Kåfjord kommune	12	100
Guovdageainnu suohkan/ Kautokeino kommune	9	100
Karášjoga gielda/ Karasjok kommune	7	100
Porsáŋggu gielda/ Porsanger kommune/ Porsangin komuuni	56	100
Deanu gielda/ Tana kommune	38	100
Unjárgga gielda/ Nesseby kommune	22	100
Totalt	144	100

I de seks kommunene som hører til forvaltningsområdet for samiske språk fins til sammen 144 stednavn på avstandsskilt som viser til steder utenfor forvaltningsområdet. Alle disse navnene er merket på norsk. Ved navnevalg på avstandsskiltene er det ikke tatt hensyn til, at stedsnavnloven angår også kommuner utenfor forvaltningsområdet for samisk språk. Derfor burde det tas hensyn til samiske parallellnavn også på slike skilt. I denne kategorien finner man navn som f.eks. *Vadsø*, *Alta* og *Skibotn*, og disse navnene har allerede vedtatte parallelle navn på samisk (se på kapittel 5.4.4). På skiltene er det i tillegg mange navn som kommunene ennå ikke har vedtatt parallelle samiske skrivemåter for som f.eks. *Kirkenes* og *Ifjord*.

I Kautokeino kommune fins tre avstandsskilt som ikke har stedsnavn men en norsk term *Riksgrensen*. Disse skiltene er ikke tatt med i tabell 5.9 fordi skiltene ikke har et stedsnavn. Det er allikevel verdt å merke seg, at termen er brukt bare på norsk og at samelovens språkregler ikke er tatt hensyn til.

Tabell 5.10 Avstandsskilt til steder i Finland

	Samisk/finsk		Finsk	
	N	Andel	N	Andel
Guovdageainnu suohkan/ Kautokeino kommune			4	4/4
Karášjoga gielda/ Karasjok kommune			2	2/2
Deanu gielda/ Tana kommune	6	6/7	1	1/7
Unjárgga gielda/ Nesseby kommune	1	1/1		
Totalt	7	7/14	7	7/14

Avstandsskilt, som inneholder navn som viser til steder i Finland, er halvparten (eller 7 navn) skrevet på samisk og finsk og halvparten (7 navn) er skrevet på finsk. For navn som er skrevet bare på finsk, fins det også parallelle navn på samisk som er i offentlig bruk i Finland, som f.eks. *Gáregasnjárga* ~

Karigasniemi eller *Avvil ~ Ivalo*. På skilt på norsk side er parallelle navn som f.eks. *Avvil ~ Ivalo* noen ganger brukt på skilt, men ikke på en systematisk måte.

Som vist i kapittel 5.4.4 i analysen av tabell 5.7, er samiske og finske navn merket ganske systematisk på veivisningsskilt. Men på avstandsskilt er navneparene ennå ikke konsekvent tatt hensyn til. På finsk side følges Samisk språklov systematisk i offentlig skilting (se f.eks. Helander 2013a). Derfor bør man i Norge bruke navn i Nord-Finland på samme måte som de er brukt i Finland, nemlig på begge språk (jf. også Trafikkskilt 2012a, 57).

5.4.6 Serviceskilt

I kategorien serviceskilt undersøkes både skilt med stedsnavn og skilt som inneholder termer. Navn på bedrifter er ikke med i analysen som forklart i kapittel 5.3.

Tabell 5.11 Stedsnavn på serviceskilt

	Samisk		Samisk/ norsk		Norsk		Engelsk	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Gáivuona suohkan/ Kåfjord kommune			2	50	2	50		
Guovdageainnu suohkan/Kautokeino kommune	12	75	4	25				
Kárášjoga gielda/ Karasjok kommune	2	25	4	50	2	25		
Porsáŋgggu gielda/ Porsanger kommune/ Porsangin komuuni					21	88	3	12
Deanu gielda/ Tana kommune	2	15			11	85		
Unjárgga gielda/ Nesseby kommune	6	35	6	35	5	30		
Totalt	22	27	16	19	41	50	3	4

På 22 serviceskilt er stedsnavn skrevet på samisk. Dette utgjør litt over en fjerdedel eller 27 % av skiltene. Disse skiltene finner man i Kautokeino, Karasjok, Tana og Nesseby. Som eksempel kan nevnes navnet *Ássebákti* i Karasjok. Navn i denne gruppen har ikke parallelle navn på norsk eller på kvensk.

På 16 skilt eller 19 % av navnene er både det samiske og norske navnet med. Når stedet har også et norsk navn, er ikke det samiske navnet alltid akseptert som parallellnavn. Dette betyr at veimyndigheter ikke foretar konsekvente navnevalg,

da det ser ut til å være kommunevis forskjeller. Tospråklige navn på serviceskilt fins i Kåfjord, Kautokeino, Karasjok og Nesseby. På skilt i Kåfjord kommune fins navn på en institusjon som er skiltet på to språk. I Tana og Porsanger er ikke samiske parallellnavn tatt hensyn til på serviceskilt, selv om samme navn ellers er i bruk på to språk som f.eks. *Rávttosvuopmi ~ Stabbursdalen* og *Vuollegeavnnis ~ Storfossen*.

I Tana kommune er 85 % av navnene på norsk og i Porsanger er 88 % av navnene på norsk. I navnevalg på serviceskilt i disse kommunene er ikke reglene i stedsnavnloven og i skiltnormalen tatt hensyn til. I Porsanger kommune forekommer navnet *Silfar Canyon* på tre skilt. Dette navnet er laget på engelsk for turister. Kommunens egne språk er ikke tatt med på skiltet.

Tabell 5.12 Termer på serviceskilt

	Samisk		Samisk/ norsk		Norsk	
	N	%	N	%	N	%
Gáivuona suohkan/ Kåfjord kommune					2	100
Guovdageainnu suohkan/ Kautokeino kommune	4	50			4	50
Kárášjoga gielda/ Karasjok kommune			4	50	4	50
Porsáŋggu gielda/ Porsanger kommune/ Porsangin komuuni					6	100
Deanu gielda/ Tana kommune					18	100
Unjárgga gielda/ Nesseby kommune					9	100
Totalt	4	8	4	8	43	84

Termvalg på serviceskilt er for det meste bare på norsk i de seks kommunene i forvaltningsområdet for samisk språk, fordi 43 av 51 termer er på norsk. Dette utgjør 84 % av termene i denne kategorien. I Kautokeino kommune fins fire skilt på samisk, og dette utgjør 8 % av serviceskiltene. I Karasjok kommune er samisk og norsk brukt parallelt på fire skilt. Dette betyr at bare på 8 % av serviceskiltene er både samisk og norsk tatt hensyn til ved termvalg på skiltene.

I undersøkelsesområdet er det fortsatt forskjeller mellom kommunene alt etter hvilke samiske termer som er tatt hensyn til på serviceskilt og om samisk er akseptert brukt parallelt med norsk på skiltene. I Karasjok kommune fins det serviceskilt der termene er skrevet både på samisk og norsk, som f.eks. *kulturmuittut ~ kultuminner* (se bilde 2). Samme term på serviceskilt i Nesseby kommune er skrevet bare på norsk. I Karasjok kommune fins også termene *sámi musea ~ samisk museum* skrevet på begge språk på serviceskilt. I andre kommuner fins på lignende skilt bare den norske termen *museum* og den samiske termen *musea* har ikke fått plass på disse skiltene. Disse eksemplene viser at samelovens språkregler ikke følges systematisk i språkvalg ved serviceskilt.

5.4.7 Ikke-geografiske skilt

Vi har begrenset analysen til bare å omfatte språklige termer ved ikke-geografiske skilt. I forvaltningsområdet for samisk språk gjelder også § 3-2 i samelovens språkregler ved språkvalg på ikke-geografiske skilt.

Tabell 5.13 Bruk av termer på ikke-geografiske skilt

	Samisk		Samisk/ norsk		Finsk/ norsk/ engelsk		Samisk/ engelsk		Norsk	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Gáivuona suohkan/ Kåfjord kommune									16	100
Guovdageainnu suohkan Kautokeino kommune			7	16					36	84
Kárášjoga gielda/ Karasjok kommune	2	7	8	28					19	65
Porsáŋggu gielda/ Porsanger kommune/ Porsangin komuuni									38	100
Deanu gielda/Tana kommune			4	8	2	4	4	8	41	80
Unjárgga gielda/ Nesseby kommune									11	100
Totalt	2	1	19	10	2	1	4	2	161	86

I kommunene i forvaltningsområdet for samisk er termbruk på ikke-geografiske skilt fortsatt mest på norsk, 86 % eller på 161 skilt. Termer som f.eks. *taxi* og *radio* brukes på mange språk og de er egentlig ikke norskspråklige termer, men er mer å anse som internasjonale termer. Når det forekommer norskspråklige termer som *vegkirke*, *eldresenter* og *idrettsplass* på skilt, skal man i henhold til samelovens språkregler også ta hensyn til den samiskspråklige termbruken i forvaltningsområdet for samisk språk.

Den eneste termen i denne kategorien som er skiltet på samisk, er termen *golfbána* i Karasjok kommune (7 %). I Kautokeino, Karasjok og Tana kommuner har man eksempler på at termvalg noen ganger er akseptert på to språk. I Karasjok kommune fins termer som *ráđđeviessu* ~ *rådhus*, *apotehka* ~ *apotek* og *kulturmuittut* ~ *kulturminner*. I Kautokeino kommune fins på to språk termen *boazonjuovahat* ~ *reinslakteri*.

Bruken av tospråklige skilt utgjør bare 10 % av den totale mengden av termene. Som tabellen viser, er det forskjeller mellom kommunene, fordi i kommunene Kåfjord, Porsanger og Nesseby er ikke samiske termer tatt hensyn til på skiltene. I Nesseby kommune fins et ikke-geografisk skilt med navneparet *Enarestien* ~ *Anárašmáđii*, men fordi disse er stedsnavn, er de ikke tatt med i tabellen. Den

generelle situasjonen er fortsatt slik, at samelovens språkregler ikke er systematisk tatt hensyn til på ikke-geografiske skilt i de kommunene som hører til forvaltningsområdet.

5.4.8 Opplysningstavler

I tabellen om opplysningstavler er ikke Kåfjord og Nesseby kommuner med, fordi det ikke fins opplysningstavler i disse kommunene.

Tabell 5.14 Opplysningstavler

	Norsk/ finsk		Norsk/ engelsk/ russisk		Norsk/ engelsk/ tysk/finsk		Norsk	
	N	Andel	N	Andel	N	Andel	N	Andel
Guovdageainnu suohkan/ Kautokeino kommune					3	3/3		
Kárášjoga gielda/ Karasjok kommune	1	1/2			1	1/2		
Porsáŋggu gielda/ Porsanger kommune/ Porsangin komuuni			4	4/6			2	2/6
Deanu gielda/ Tana Kommune	4	4/8			2	2/8	2	2/8
Totalt	5	5/19	4	4/19	6	6/19	4	4/19

I kommunene i undersøkelsesområdet fins det totalt 19 opplysningstavler. Ikke på et eneste skilt finner man informasjon på samisk. Dette betyr, at språkkrav nevnt i § 3-2 i samelovens språkregler ikke er tatt hensyn til.

I kommunene Karasjok og Tana finner man opplysningstavler i nærheten av riksgrensen. På disse skiltene er det informasjon om tollstasjoner ved grensen mellom Finland og Norge. Denne informasjonen angår derfor personer både i Norge og Finland. Begge land har en samisk språklov, men heller ikke på disse skiltene finner man informasjon på samisk.

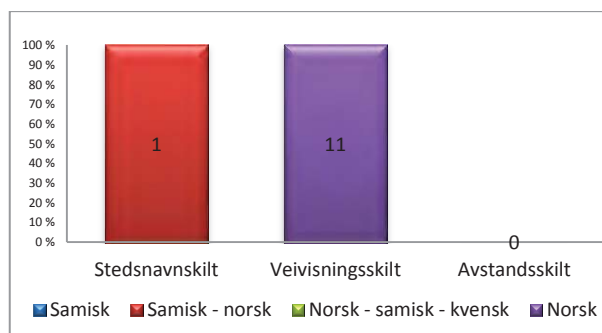
5.4.9 Bruk av samiske stedsnavn på vanlige stedsnavnskiilt, veivisningsskiilt og avstandsskiilt

I dette kapitlet sammenligner vi på hvilken måte sentrale bygdenavn i forvaltningsområdets seks kommuner er tatt hensyn til i tre skiltkategorier: vanlige stedsnavnskiilt, veivisningsskiilt og avstandsskiilt. I analysen har vi valgt følgende navn: i Troms fylke *Olmáivággi* ~ *Manndalen* og i Finnmark fylke

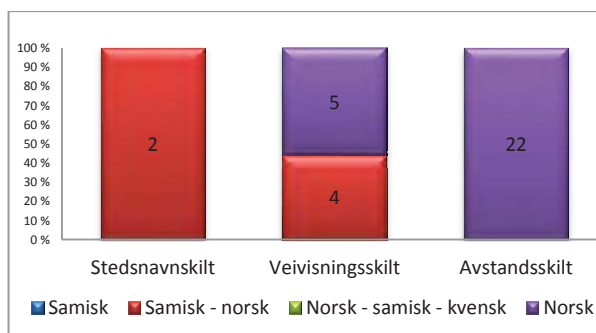
Guovdageaidnu ~ Kautokeino, Kárášjohka ~ Karasjok, Lakselv ~ Leavdnja ~ Lemmijoki, Deanušaldi ~ Tana bru og Vuonnabahta ~ Varangerbotn.

Figur 5.1 Trafikkskilt i seks kommuner i forvaltningsområdet for samisk språk. Navn på sentrale bygder i kommunene er brukt som eksempler

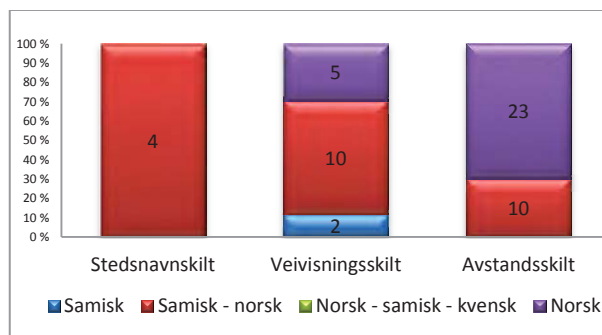
Olmmaivággi – Manndalen

Guovdageaidnu – Kautokeino

Kárášjohka – Karasjok

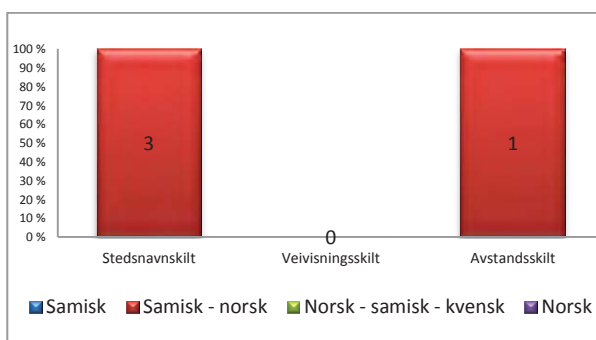
Leavdnja – Lakselv – Lemmijoki

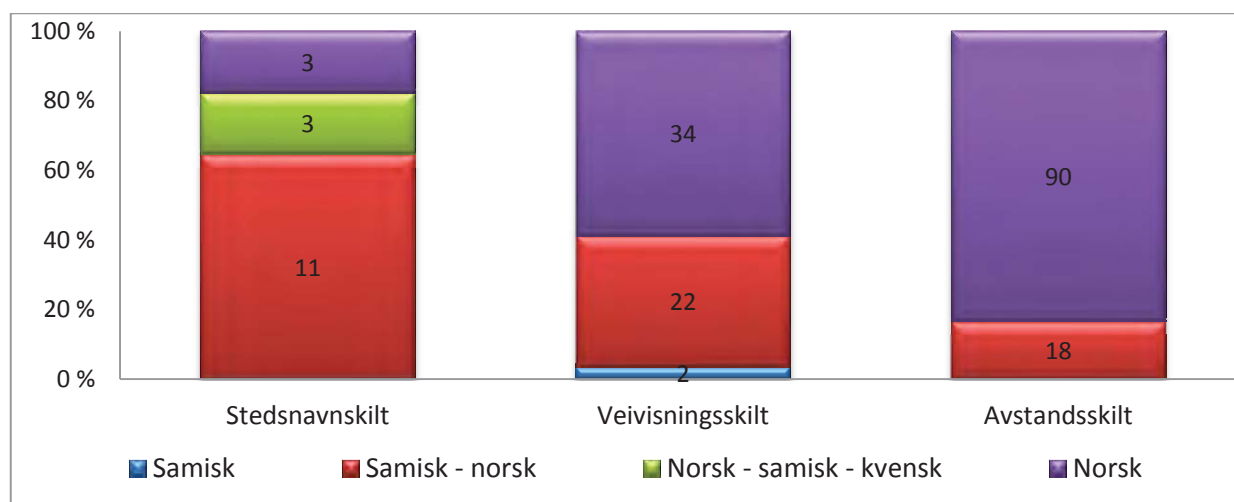
Deanušaldi – Tana bru

Vuonnabahta – Varangerbotn

Totalt i seks kommuner i forvaltningsområdet for samisk språk

Analysen av de enkelte navneparene viser, at *Kárášjohka* er det eneste navnet som er skiltet bare på samisk på to veivisningsskilt. Ellers er alle andre navn brukt som parallelle navn eller bare det norske navnet er tatt med på skiltet.

Når man sammenligner vanlige stedsnavnskilt, veivisnings- og avstandsskilt på denne figuren, så viser det seg at antall samiske navn avtar på veivisnings- og avstandsskilt. Samiske parallellnavn fins på 11 tospråklige og 3 trespråklige skilt, som utgjør 80 % av vanlige stedsnavnskilt i denne kategorien. Det eneste navnet som ikke er systematisk merket på vanlige stedsnavnskilt, er navnet *Deanušaldi* som fortsatt på tre skilt er bare på norsk. I Troms fylke er 100 % av vanlige stedsnavnskilt merket på to språk, men dette gjelder riktignok bare ét skilt som har navneparet *Olmmaivággi ~ Manndalen* merket riktig på begge språk i tråd med stedsnavnloven.

Samiske parallellnavn er med på veivisningsskilt i omtrent 40 % av skiltene, nemlig på 24 skilt av totalt 58 skilt. I Troms fylke er navnevalget på veivisningsskilt 100 % på norsk. I praksis betyr dette at navnet *Manndalen* forekommer på 11 skilt, mens det samiske parallellnavnet *Olmmaivággi* ikke er tatt hensyn til på disse skiltene. I Troms fylke finner man heller ikke på et eneste avstandsskilt stedsnavn merket på to språk.

Det norske navnet i navneparene er oftest merket som det eneste navnet på avstandsskilt, til sammen på 90 skilt, mens på 18 skilt er navnene skrevet på samisk og norsk, som utgjør litt over 10 % av det totale antall avstandsskilt.

Det er verdt å legge merke til at f.eks. det samiske navnet *Guovdageaidnu* ikke forekommer på et eneste avstandsskilt, men det norske navnet *Kautokeino* fins til sammen på 22 skilt i det undersøkte området. Ifølge skiltnormalen kan tospråklige navn brukes både på veivisnings- og avstandsskilt (se kapittel 5.2.4 og

også Trafikkskilt 2012a, 57). Denne tilrådingen er til nå allikevel ikke tatt hensyn til systematisk.

Figur 5.1. viser klart, at selv om de samiske parallellnavnene er vedtatt allerede for mange år siden, tas de knapt i offentlig bruk, eller at bruken av navneparene ennå er usystematisk i det samiske området i Norge.

5.5 Sammendrag: Hvor går veien videre?

Denne artikkelen viser, at selv om samelovens språkregler og stedsnavnloven har vært i kraft allerede over 20 år, er ikke disse lovene tatt hensyn til systematisk på offentlige trafikkskilt i de seks kommunene i forvaltningsområdet for samisk språk.

Ifølge § 3-2 i samelovens språkregler skal kunngjøringer fra offentlige organ som særlig retter seg mot hele eller deler av befolkningen i forvaltningsområdet, skje både på samisk og norsk (Sameloven 2008). Terminologi på trafikkskilt hører under slike kunngjøringer som er rettet mot befolkningen i området, og derfor må samelovens språkregler tas hensyn til i språkvalg og termbruk på trafikkskilt. Analysen viser at det samiske språket eller samiske termer er meget sporadisk tatt hensyn til på trafikkskilt. På ikke-geografiske skilt og serviceskilt er det kommunevis forskjeller i valg av språk på terminologi. På opplysningstavler er ikke samisk brukt i det hele tatt.

Veimyndighetene mangler retningslinjer, på hvilken måte samelovens språkregler skal tas hensyn til på trafikkskilt, når termer eller språklig informasjon brukes i kommuner som hører til forvaltningsområdet for samisk språk. I skiltnormalen er bokmål og nynorsk nevnt men ikke samisk og samelovens språkregler (jf. Trafikkskilt 2012b, 37).

Samisk terminologiarbeid i forbindelse med trafikkskilt kan ikke være bare den enkelte kommunes ansvar. Terminologispørsmål må løses av samiske språkorganer, slik at normerte og godkjente termer kan brukes ved skilting. Skiltnormalen bør derfor i tillegg også inneholde retningslinjer om hvordan samisk språk skal benyttes i forvaltningsområdet og at terminologi og samisk tekst må gjennomgås og godkjennes av samiske språkorgan. Hensyntagen til samisk språk i offentlig skilting er også en del av virkeliggjøringen av den samiske befolkningens språklige rettigheter. Derfor må det være offentlige organers plikt å se til at også samisk språklov følges.

Offisiell bruk av samiske stedsnavn er regulert gjennom stedsnavnloven. Vår analyse viser at samenes språklige rettigheter til nå har blitt best fulgt opp ved navnebruk på vanlige stedsnavnskilt ved at stadig flere enspråklige samiske navn og parallellnavn tas i bruk.

Analysen viser dog at samiske stedsnavn ennå ikke brukes systematisk på trafikkskilt. Selv om det er satt opp mange skilt i løpet av de over 20 årene siden stedsnavnloven trådte i kraft, så er situasjonen fremdeles den at enkelte ganger er bruk av samiske navn akseptert, andre ganger brukes på samme type skilt kun norsk navn. I undersøkelsesområdet er det også kommunevise forskjeller, da noen navnepar er brukt i en kommunes skilting, men ikke på samme type skilt i en annen kommune. Det er derfor fremdeles en usystematisk bruk av samiske stedsnavn i de seks kommunene. Fylkenes veimyndigheter synes å mangle gode indre rutiner på hvordan styrke oppfølging og kontroll av bruk av språk på trafikkskilt. Nåværende situasjon er ikke akseptabel i henhold til formålet med lovene.

Det er selvsagt ikke å vente at like etter at det er fattet endelig vedtak om skrivemåte av navn, så skal de straks være å finne på veiskilt. Men det er likevel spørsmål om hvor lenge eller hvor mange år man skal vente før vedtatt skrivemåte blir tatt i bruk i offentlig skilting. Derfor trenger man klarere retningslinjer i stedsnavnloven om tidsfrister for når vedtatte skrivemåter av stedsnavn skal tas i offentlig bruk.

Skiltnormalen inneholder retningslinjer om at navneformer skal kontrolleres før det settes opp nye skilt (Trafikkskilt 2012a, 56). I retningslinjene heter det:

Ved all utskifting av vegvisningsskilt og oppsetting av nye skilt skal det kontrolleres om skrivemåten av visningsmålene er i samsvar med reglene i stadnamnlova. Den viktigste kilden er Sentralt stedsnavnregister ved Statens kartverk.

Denne undersøkelsen viser at veimyndighetene ikke alltid følger denne bestemmelsen, spesielt ved bruk av stedsnavn på vei- og avstandsskilt, fordi vedtatte samiske parallellnavn ikke alltid tas med på nye skilt. Det betyr at nye skilt settes opp i strid med stedsnavnlovens bestemmelser. I kommunene i forvaltningsområdet for samisk språk er det de senere år satt opp nye skilt, spesielt vei- og avstandsskilt slik som eksemplene på bilde 11 viser. På disse skiltene finner man stedsnavn bare på norsk.

Bilde 11. Nye vei- og avstandsskilt i Kautokeino og Karasjok satt opp på 2000-tallet.

Skiltene på bilde 11 viser at vedtatte samiske navneformer fra 1990-tallet ikke er akseptert på skilt slik bestemmelsene i stedsnavnloven og skiltnormalen tilsier. Dette er eksempler på hvordan stedsnavnloven og skiltnormalen ikke følges.

I § 7-4 i forskrifter til stedsnavnloven heter det at dersom det av praktiske årsaker er særlig vanskelig å bruke flere navn, kan valg av navn skje etter bestemte kriterier. Slik navnebruken er på skilt i dag, så er vanligvis samiske navn ikke utelatt med begrunnelser i denne paragrafen. Det kan ikke være det at det av praktiske grunner er spesielt vanskelig for eksempel på veivisningsskilt å ta med samisk parallellnavn, fordi det på samme type veivisningsskilt noen ganger er tatt med. Fraværet av samiske navn på skiltene på bilde 11 kan ikke forstås slik at det skulle være spesielt vanskelig å ta med samiske navn slik det forutsettes i lovens forskrifter. Denne måten å fremstille navn på viser at det ikke er noe systematikk i hvordan samiske stedsnavn behandles på trafikkskilt.

Det er likevel verdt å merke seg at skiltnormalen sier at når det er nødvendig å velge mellom norsk, samisk og kvensk navn, så skal det legges vekt på hvilket navn som har lengst tradisjon og hvilket navn som er mest kjent på stedet. (Trafikkskilt 2012a, 57). Denne bestemmelsen, at når det er nødvendig å velge navn, følger ikke forskriftene i stedsnavnloven § 7-4 som sier at det må foreligge praktiske årsaker som gjør det spesielt vanskelig å bruke et navn, før man kan velge bort parallellnavn. Skiltnormalen bør på dette punkt revideres slik at den følger lovens forskrifter bedre.

Analysen i denne artikkelen viser også at samiske stedsnavn utenfor forvaltningsområdet, knapt tas hensyn til på trafikkskilt. Stedsnavnloven angår ikke bare samiske stedsnavn i kommunene i forvaltningsområdet for samisk språk, men gjelder offentlig bruk av alle samiske stedsnavn etter kriteriene i stedsnavnloven § 9-2. Det er nødvendig med et klart punkt om dette i skiltnormalen, fordi dette ikke engang er nevnt i dagens retningslinjer. Som analysen viser, er det mye som tyder på at fylkenes veimyndigheter tolker stedsnavnloven som om den bare gjelder kommunene i forvaltningsområdet. En slik tolkning av stedsnavnloven er ikke riktig og det er derfor nødvendig at dette understrekes og klargjøres bedre i skiltnormalen.

Bruk av to- og flerspråklige termer og stedsnavn på trafikkskilt har også økonomiske konsekvenser. Når man i Norge har gjeldende språklover, bør sentrale myndigheter garantere for økonomiske rammer til å gjennomføre lovpålagte oppgaver, som for eksempel fornying av skilt slik at de oppfyller lovens krav. Fylkenes veimyndigheter må garanteres økonomiske muligheter slik at de kan fornye trafikkskilt i henhold til bestemmelsene i språkloven og stedsnavnsloven.

Det er også kommunenes plikt å se til at lovene blir fulgt, at samelovens språkregler følges bl.a. i forbindelse termbruk på trafikkskilt og at samiske stedsnavn tas i offentlig bruk i henhold til bestemmelsene i stedsnavnloven. I følge stedsnavnloven § 5-2 er det kommunenes oppgave å fatte vedtak om blant annet skrivemåter av bygdenavn. Vår analyse viser at det fins mange navn som er sendt til vedtak i kommunene, men kommunene har til nå ikke fattet vedtak om

skrivemåte for parallelle samiske stedsnavn. I slike tilfeller følger ikke kommune loven, men legger tvert i mot hindringer i veien for å kunne ta samiske stedsnavn i offentlig bruk (se også Helander 2013a, b).

Kommunene må også aktivt følge opp og se til at vedtatte samiske navn tas i systematisk bruk. Når for eksempel ved navn som *Karasjok*, *Kautokeino*, *Manndalen*, *Karlebotn*, *Lakselv*, *Tana bru*, de samiske parallellnavnene ennå ikke er tatt i bruk systematisk, viser det at kommunene må få i stand bedre rutiner for å se til at navnevedtak følges opp i offentlige sammenhenger.

I følge stedsnavnloven § 10-1 har man anledning til å klage både når det gjelder skriveåten av navn og bruk av navnet. Dersom det gjelder feil bruk av navn eller at navnet ikke brukes i offentlig sammenheng, kan saken påklages til gjeldene departement. Dersom det ikke fattes vedtak om skrivemåte, kan klage sendes til klagenemnda for stedsnavnsaker. I stedsnavnloven heter det:

Feilbruk eller manglende bruk av stadnamn etter § 9 kan påklagast til overordna departement. Klage over manglende vedtak kan påklagast til klagenemnda.

Som denne analysen viser, så fins det mange stedsnavn som ennå ikke er tatt i offentlig bruk. I tillegg er det mange stedsnavn som mangler vedtak om skrivemåten. Tross dette finner man få klagesaker om samiske stedsnavn. Dette kan blant annet tyde på at for eksempel organisasjoner som har klagerett, ikke kjenner stedsnavnloven godt nok til å vite om mulighetene til å klage.

I sametingsmelding om samisk språk fremkommer det at samelovens språkregler ikke blir fulgt, men at det synes vanskelig for enkeltmennesker å vite hvordan man kan klage på brudd på språkloven. Sametinget foreslår at det opprettes et tilsynsorgan, som overvåker offentlige etater (Sametingsmelding 2012, 22–23). Det er åpenbart at et slikt tilsynsorgan bør ha som oppgave å se til at Samelovens språkregler følges og i tillegg også se til at stedsnavnloven blir fulgt.

I Norge har man en god språkpolitikk som tar hensyn også til samenes språklige rettigheter. Problemet er likevel at en helhetlig språkpolitikk ennå ikke er godt nok implementert på lokalt plan, fordi offentlige organer som kommuner og fylkesvegmyndigheter ikke følger lovene på en systematisk måte. Både samelovens språkregler og stedsnavnloven har begge vært i kraft i over 20 år, men offentlige organer både på lokalt og regionalt nivå synes fremdeles å mangle gode rutiner for oppfølging av lovene i praktisk virksomhet.

I vegmyndighetenes egne tilrådinger (Trafikkskilt 2012a, 54) understrekes det at

stedsnavnene er en viktig del av landets kulturarv. Skiltmyndighetene har et særlig ansvar for å forvalte denne kulturarven ved bruken av stedsnavn på

offentlige trafikkskilt. Vegvisningsskiltene er særlig iøyenfallende og formidlere av stedsnavn.

Også samiske stedsnavn har en likeverdig rett til å tas vare på som kulturarv. Derfor er det vegmyndighetenes plikt å sørge for at også samiske stedsnavn får en likeverdig behandling etter de samme prinsippene som norske stedsnavn.

Kilder

- FAK 2013: Sámelága giellanjuolggadusat ja sámegielaide hálddašanguovlu. – <http://www.regjeringen.no/se/dep/fad/fadd/samepolitihkka/samegiela-geavaheapmi/samelaga-giellanjuolggadusat-ja-samegiel.html?id=633281>
- FOR 2005: Forskrift om forvaltningsområdet for samisk språk. FOR 2005-06-17 nr 657. – <http://www.lovdata.no/cgi-wift/ldles?doc=/sf/sf/sf-20050617-0657.html>
- Helander, Kaisa Rautio 2001: Samiske og norske kommunenavn i Norge – dobbeltnavn eller tospråklige navn? – Namn i en föränderlig värld. Rapport från den tolfte nordiska namnforskarkongressen. Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland. Helsingfors. 246–259.
- Helander, Kaisa Rautio 2008: Namat dan nammii. Sámi báikenamaid dáruiduhttin Várjjaga guovllus Norgga uniovdnaáiggi loahpas. Dieđut 1, 2008. Guovdageaidnu: Sámi allaskuvla.
- Helander, Kaisa Rautio 2009a: Sámi báikenammadutkan – gielladiehtagas ja fágaidrasttideaddji bálgáid alde. – Sáhkavuoruiin sáhkkan. Dieđut 1, 2009. Sámi allaskuvla, Guovdageaidnu. 22–41.
- Helander, Kaisa Rautio 2009b: Toponymic Silence and Sámi Place Names during the Growth of the Norwegian Nation State. – Critical Toponymies. The Contested Politics of Place Naming. Eds Berg, Lawrence D. & Vuolteenaho, Jani. Ashgate, Surrey. 253–266.
- Helander, Kaisa Rautio 2009c: Renaming Indigenous Toponymy in Official Use in the Light of Contact Onomastic Theories. – Names in Multi-Lingual, Multi-Cultural and Multi-Ethnic Contact. Proceedings of the 23rd International Congress of Onomastic Sciences. Toronto, Canada. 492–500.
- Helander, Kaisa Rautio 2013a: The Power of Administration in the Official Recognition of Indigenous Place Names in the Nordic Countries. – Names: People, Places, Perceptions and Power. Multilingual Matters. Under publisering.
- Helander, Kaisa Rautio 2013b: Om samiske stedsnavn i Norge. – Med namn i famn. Namn i det fleirspråklege Noreg. Universitetet i Tromsø. Under publisering.

- Kommuneloven 1992: LOV 1992-09-25 nr 107: Lov om kommuner og fylkeskommuner (kommuneloven).
- Kulturdep. 1984: Brev 9.7.1984 fra Det kongelige kultur- og vitenskapsdepartement til Statens vegvesen i Finnmark. (ref. 4369 Ku 84 OGU: MSL)
- Sametingsmelding 2012: Sametingsmelding om samisk språk.<http://www.sametinget.no/Spraak/Sametingsmelding-om-samisk-spraak>
- Sameloven 2008: LOV 1987-06-12 nr 56: Lov om Sametinget og andre samiske rettsforhold (sameloven). Sist endret: LOV-2008-06-27-51
- Sámi giellaláhka 2003: Nr 1086 Sámi giellaláhka. Addojuvvon Helssegis juovlamánu 15 beaivve 2003. (= Samisk språklov i Finland)
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2003/20031086>
- SSR = Sentralt stedsnavnregister. <http://www.statkart.no/Kart/Kartdata/Stedsnavndata/>
- Stadnamnlova 1990: LOV-1990-05-18-11: Lov om stadnamn. Sist endret: LOV-2005-06-17-90, LOV-2005-06-10-53.
- Trafikkskilt 2012a: Trafikkskilt. Statens vegvesen. Tekniske bestemmelser og retningslinjer for anvendelse og utforming (Skiltnormal). Del 4A *Vegvisningsskilt: Planlegging og anvendelse*. Håndbok 050. Veg- og transportavdelingen, Vegdirektoratet. http://www.vegvesen.no/_attachment/69071/binary/637615
- Trafikkskilt 2012b: Trafikkskilt. Statens vegvesen. Tekniske bestemmelser og retningslinjer for anvendelse og utforming (Skiltnormal). Del 1 *Fellesbestemmelser*. Håndbok 050. Veg- og transportavdelingen, Vegdirektoratet.http://www.vegvesen.no/_attachment/69062/binary/635049
- Trafikkskilt 2012c: Trafikkskilt. Statens vegvesen. Tekniske bestemmelser og retningslinjer for anvendelse og utforming (Skiltnormal). Del 4B *Vegvisningsskilt: Detaljert utforming*. Håndbok 050. Veg- og transportavdelingen, Vegdirektoratet. http://www.vegvesen.no/_attachment/69066/binary/637616?fast_title=H%C3%A5ndbok+050+Trafikkskilt%2C+del+4B+%2822MB%29.pdf

6 Mattrygghet i nord

Magritt Brustad, Senter for samisk helseforskning, Universitetet i Tromsø

Ammar Ali Hassan, Senter for samisk helseforskning, Universitetet i Tromsø

Torkjel M. Sandanger, Institutt for samfunnsmedisin, Universitetet i Tromsø

Sammendrag

Undersøkelser har vist at noen typer tradisjonskost, dvs. mat fra lokalmiljøet, blir benyttet i relativt stor grad i husholdningen i Nord-Norge. Lokal mat er ofte rik på næringsstoffer, men noen matvarer kan i tillegg til høyt innhold av næringsstoffer også inneholde miljøgifter. Dette gjelder da ofte mat fra havet.

Dokumentasjonen har vært mangelfull med hensyn til innholdet av persistente organiske miljøgifter og tungmetaller i reinkjøtt. Nyere forskning har imidlertid vist at reinkjøtt fra ulike reinbeitedistrikt i Norge inneholder svært lave nivåer av miljøgifter, og at det ikke er grunn til å tro at konsum av reinkjøtt utgjør noen helserisiko for mennesker grunnet miljøgifter. Tvert imot har reinkjøttet vist seg å inneholde betraktelig høyere nivåer av en rekke næringsstoffer sammenliknet med storfekjøtt.

Mølja, eller fersk torsk, lever og rogn, har vært, og er fortsatt viktig for å opprettholde god vitamin D-status for kystbefolkningen i nord i mørketiden. Befolkningen er derimot advart mot å spise fiskelever fra fjordfisk, grunnet innholdet av miljøgifter.

Spenningsfeltet mellom de positive sidene med arktisk kost, slik som den høye næringstettheten, og de negative, som dreier seg om miljøgifter i denne kosten, refereres ofte til som det arktiske dilemma. I hvilken grad usikkerhet knyttet til mattrygghetsspørsmål i relasjon til tradisjonskost har påvirket den samiske befolkningens valg av mat og matvaner, er ikke kjent.

6.1 Innledning

Lokal mat har tradisjonelt utgjort en viktig del av kostholdet hos befolkningen bosatt i nordområdene. Nyere kostholdsforskning har vist at mat fanget, høstet eller fisket i nærområdet fortsatt kan utgjøre en betydelig del av kosten til befolkningen i nord.

Analyser av næringsstoffer i sentrale matvarer i tradisjonskost i nord har vist høy næringsstetthet av en rekke essensielle næringsstoffer. Samtidig har det vært en økende bekymring rundt det faktum at mat fra nordområdene har vært spesielt utsatt for langtransportert forurensning fra kilder lengre sør. Bruk av mat fra havet, slik som marine pattedyr, men også fiskelever og feit fisk, har vært gjenstand for bekymring grunnet innhold av miljøgifter.

Spenningsfeltet mellom de positive sidene med arktisk kost, slik som den høye næringsstettheten, og de negative, som da omhandler tilstedeværelsen av miljøgifter i denne kosten, refereres ofte til som *det arktiske dilemma*.

Det meste av forskningen rundt denne tematikken har vært gjort i land som Grønland, Arktisk Canada og USA, og da gjerne ut fra en urfolkskontekst fordi kosthold som er aktualisert angående det arktiske dilemma, ofte har vært assosiert med tradisjonskost til ulike urfolksgrupper bosatt i disse områdene.

Denne artikkelen omhandler det arktiske dilemma der det sentrale er å kunne oppsummere hva som finnes av kunnskap og forskning fra områder med samisk og norsk bosetning i Norge, angående mattrygghet relatert til tradisjonskost.

6.2 Det arktiske dilemma

Mattrygghet er et sentralt tema i forskning på kosthold og ernæring blant urfolk i nordområdene.

Det arktiske dilemma brukes ofte som betegnelse på kommunikasjonsutfordringer knyttet til mattrygghet i nordområdene.

Mye av maten som er høstet fra naturen i nord, spesielt mat fra havet, inneholder høye konsentrasjoner av essensielle næringsstoffer. Kostholdsundersøkelser fra urfolksgrupper i arktisk Canada har vist et betydelig høyere inntak av essensielle næringsstoffer for studiedeltakerne på dager der maten besto av typisk tradisjonskost, sammenliknet med dager der de spiste mer «moderne kost». For næringsstoffene vitamin D, jern og sink var inntaket mer enn fordoblet på dager der kosten besto av mat fra lokalmiljøet. Undersøkelser fra inuitter på Grønland har vist at når kostholdsendringer har beveget seg fra tradisjonskost og bruk av lokalt høstet mat til et mer vestlig kosthold, har inntaket av noen næringsstoffer gått ned. Reduksjon i bruk av lokal mat har også vært assosiert med økning i diabetes type 2 og forekomst av overvekt. I tillegg til at lokal mat er relatert til en

rekke positive helseaspekter på grunn av den høye næringstettheten og det lave innholdet av «tomme kalorier», er bruk av slik kost også kostnadsbesparende. Bruk av lokal mat er i tillegg med på å opprettholde og videreføre kunnskap om hvordan utnytte matressursene lokalt, samtidig som maten kan betraktes som markør for sosiale og kulturelle verdier.

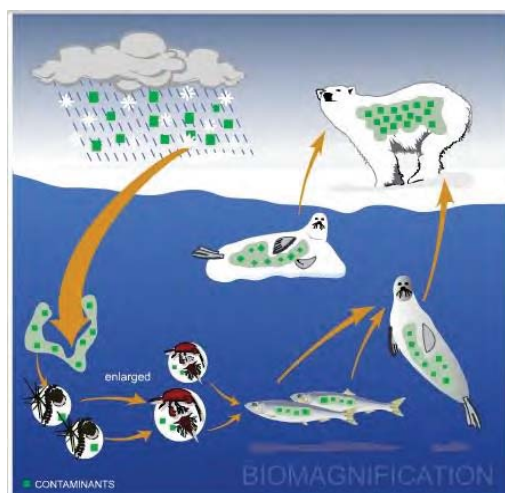
Tilstedeværelse av ulike typer miljøgifter har imidlertid ført til ulik grad av usikkerhet angående i hvilken grad det er helsemessig trygt å benytte lokal mat. Utfordringer knyttet til balansert kommunikasjon av informasjon om disse forhold, der de positive sidene vektes opp mot de negative, er kjernen i det såkalte arktiske dilemmaet.

6.3 Miljøgifter i mat fra nordområdene

6.3.1 Persistente organiske miljøgifter (POPs)

Persistente organiske miljøgifter (POPs) er fremmedstoffer som nedbrytes veldig langsomt i naturen. De fleste av disse stoffene er fettløselige, noe som gjør at de kan lagres spesielt i den fettrike marine næringskjeden. I og med at de marine næringskjedene består av mange ledd, vil konsentrasjonene bli høyest på toppen av næringskjedene, hvor disse fettløselige stoffene anrikes i fettrike vev og organer (fig. 1). Dette gjør at den marine næringskjeden inneholder høyere nivåer av POPs enn den terrestriske næringskjeden (fig. 2). Eksempler på POPs er dioksiner, polyklorete bifenyl (PCB) og pesticider (DDTs).

Figur 6.1 Den marine næringskjeden er fettrik og består av mange ledd. For hvert ledd i kjeden øker nivåene av fettløselige miljøgifter.

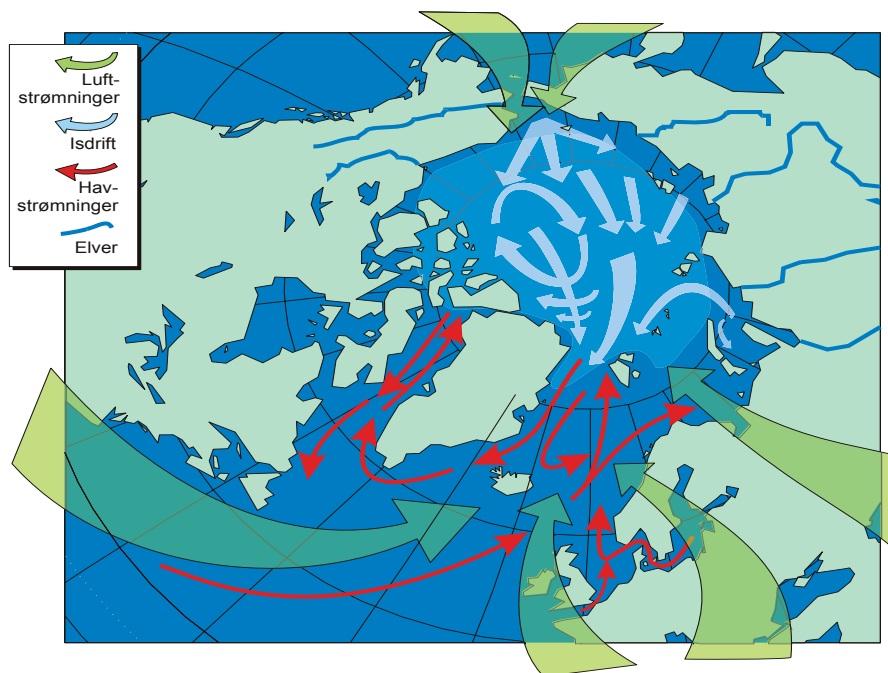
Figur 6.2 Den terrestriske næringskjeden har ikke like mange ledd som den marine næringskjeden, og derfor oppkonsentreres ikke miljøgifter i samme grad.

Mye er fortsatt ukjent angående POPs effekt på menneskers helse, spesielt med tanke på laveksponeringen over tid som bidraget fra mat representerer. Strukturelt har disse miljøgiftene en form som ligner på noen av kroppens egne hormoner, og man frykter at såkalt hormonhermende effekter av disse stoffene kan være helseskadelige.

Det finnes få lokale kilder til POPs i nord. Tilstedeværelse av disse forbindelsene i nordområdene er i all hovedsak forårsaket av at disse stoffene transporteres med luftstrømmer fra kilder utenfor Norges grenser fra høyindustrialiserte land i Europa, Nord-Amerika og Asia (fig. 3).

Figur 6.3 Persistente organiske miljøgifter (POPs) transporteres til Arktis med hav og luftstrømmer. De store elvene som renner ut i Arktis, bidrar også.

Konsentrasjoner av mange miljøgifter som PCB, DDT, og dioksiner i miljøet og mennesker har gått kraftig ned i løpet av de siste 20 årene. En reduksjon på så mye som 70 % har vært antydnet. Dette estimatet er basert på målinger av POPs i morsmelk og blodprøver hos mennesker. Årsaken til denne nedgangen er forbud og strengt regelverk for bruk og utslipp av disse stoffene i naturen. Andre miljøgiftgrupper har vist økning i nivåer inntil ganske nylig, for eksempel flammehemmende stoffer og noen perfluorerte forbindelser. Resultatene fra The Arctic Monitoring Programme fra årene 1998, 2002 og 2009 har vist at nivåene av persistente organiske miljøgifter er generelt lave i nordområdene sammenliknet med tempererte regioner i sør.

6.3.2 Tungmetaller

Tungmetaller finnes naturlig i naturen eller kan være menneskeskapt. Naturlige kilder til tungmetaller kan være ulike bergarter, jordskorpa eller vulkanske utbrudd, mens de vanligste menneskeskapte kildene er jordbruksaktivitet, gruvedrift, ulike former for industri og avfallsdeponeringer. Mat er hovedeksponeringskilden til tungmetaller for mennesker, mens eksponering fra luft eller direktekontakt med hud eller øyne bidrar i mindre grad.

Kvikksølv, bly, nikkel og kadmium er sentrale tungmetaller der for høye nivåer vil kunne gi negative helseeffekter hos mennesker. Det er antatt at disse stoffene i store nok konsentrasjoner vil kunne gi blant annet neurologiske effekter og økt risiko for infertilitet.

Overgang til blyfri bensin har gitt en kraftig reduksjon i atmosfærisk nedfall av bly over Europa og Nord-Amerika, mens kadmium viser litt ulike trender. De høyeste konsentrasjonene av tungmetaller i nordområdene forekommer nær kopper-/nikkelsmelteverkene ved Nikel og Monchegorsk på Kolahalvøya, og Norilsk i Sibir.

6.4 Lokal mat fra Nord-Norge og det arktiske dilemma

Det finnes noen få undersøkelser der både innhold av miljøgifter og næringsstoffer i lokale matvarer fra Nord-Norge har vært studert i et såkalt *arktisk dilemma-perspektiv*. Dette gjelder for fiskemåltidet mølja (fersk torsk, lever og rogn) og reinkjøtt og andre produkter fra rein. Dette kapitlet oppsummerer derfor resultater fra forskning som er gjort i Nord-Norge når det gjelder dette temaet i relasjon til disse matvarene.

6.4.1 Inntak av reinkjøtt og organer fra rein

Reinkjøtt og andre organer fra rein har vært og er sentrale bestanddeler i kostholdet til deler av den samiske befolkningen i Norge. Kostholdsundersøkelser har vist til høyt inntak spesielt i samisk befolkning bosatt på innlandet, men også ved kysten har samisk befolkning et noe høyere inntak av reinkjøtt enn ikke-samisk befolkning. Høyt inntak av reinkjøtt har vært assosiert med lavere risiko for jernmangel i befolkningen. Kunnskap om både miljøgifter og næringsinnhold i reinkjøtt har lenge vært mangelfull i Norge. Dette var en sentral motivasjonsfaktor for at man satte i gang prosjektet «Reinkjøtt som næringsmiddel». I 2012 resulterte dette prosjektet i en doktorgradsavhandling. Forskningsresultater som kommenteres i det følgende, er i hovedsak hentet fra dette doktorgradsprosjektet.

Reinkjøtt og POPs

I rein er det i all hovedsak funnet lave nivåer av persistente organiske forbindelser (POPs), bortsett fra i områder som er berørt av lokal industri. Forhøyet nivå av dioksin har vært målt i noen få enkeltdyr på Varangerhalvøya.

Nylig er det publisert et arbeid på nivå av POPs i rein og ulike organer fra rein (lever, talg, marg og muskel) basert på datainnsamling fra ulike reinbeitedistrikt i Norge. Konklusjonen fra dette arbeidet er at POPs-nivået i rein er svært lavt og ikke vil kunne utgjøre noen målbar helserisiko hos konsumentene, selv hos de som har et høyt inntak.

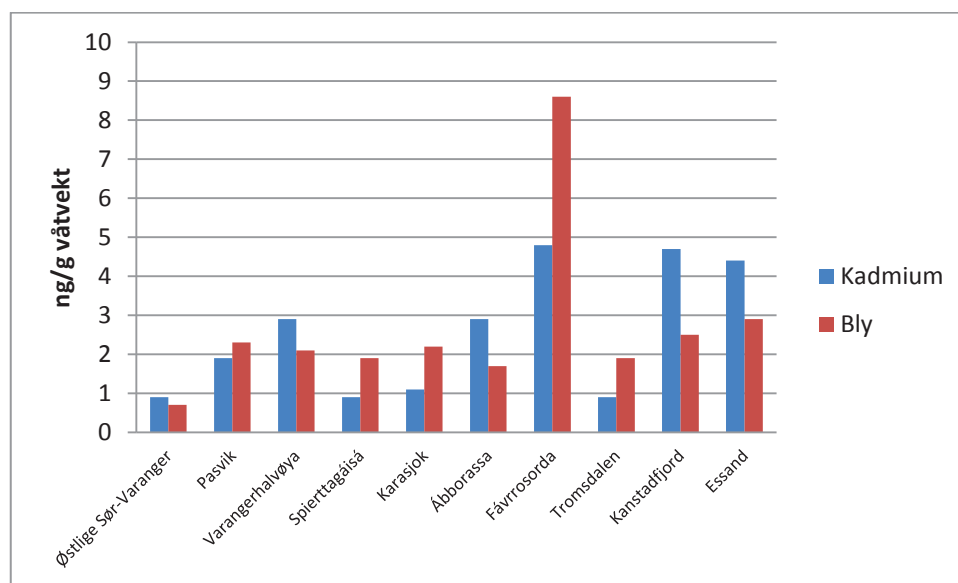
Reinkjøtt og tungmetaller

I dyr som går ute på beite størstedelen av eller hele året, kan tungmetaller være et større problem enn POPs. Det er funnet til dels høye nivåer av kadmium og bly i nyre og lever fra rein i Norge (Mattilsynet, 2003). Det har også vært påvist en markert nord-sør-gradient, hvor de laveste nivåene er påvist i nordlige deler av Norge. I nevnte avlagte doktorgradsarbeid fra prosjektet «Rein som næringsmiddel» ble denne nord-sør-forskjellen bekreftet for kadmium, men de geografiske forskjellene var likevel ikke entydige. Figur 4 viser geografiske forskjeller i nivå av kadmium og bly i reinkjøtt fra ulike reinbeitedistrikt i Norge. En mulig forklaring til på det relativt høye nivået i Fávrrsorda kan være at tungmetaller fra gruvedriften i nabodistriktet Ábborassa fraktes med vinden til dette distriktet og akkumuleres i større grad her enn i kildedistriktet. Dette er et fenomen som også er observert i andre nordiske land, at området nærmest gruvedriftsanlegget har lavere konsentrasjoner av tungmetaller enn nabodistriktene. Det konkluderes i doktorgradsarbeidet med at reinkjøtt, uavhengig av opprinnelsesdistrikt, er trygt å spise for konsumentene fordi de

nivåene av tungmetaller som er påvist, er betydelig lavere enn grenseverdier som er satt for potensielt helsefarlig effekt for mennesker.

I doktorgradsarbeidet ble det påvist til dels høye nivåer av kadmium i reinlever. Men det konkluderes likevel med at dette ikke representerer en helserisiko fordi det kreves et urealistisk høyt inntak av reinlever for å komme over anbefalt grenseverdi som er fastsatt som helseskadelig for kadmium. Vi snakker da om et inntak av reinlever tilsvarende 2,7 kg per måned i løpet av ett år.

Figur 6.4 Geografiske variasjoner i innhold av kadmium og bly fra ulike reinbeitedistrikt

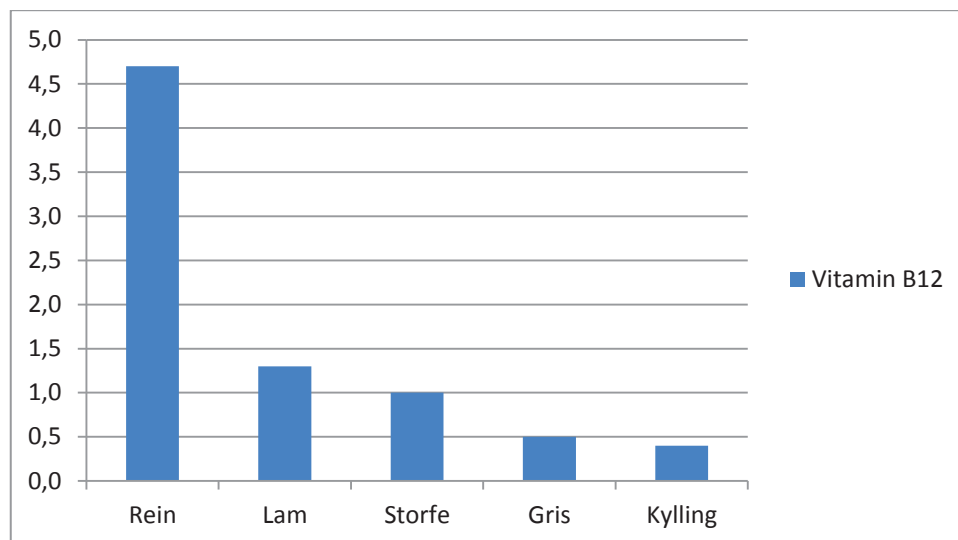

Kilde: Hassan A, 2012

Næringsstoffer i reinkjøtt

Den norske matvaretabellen har hatt til dels manglede opplysninger om næringsinnhold i reinkjøtt. Gjennom doktorgradsprosjektet «Reinkjøtt som næringsmiddel» har solid dokumentasjon på reinkjøtts innhold av ulike næringsstoffer blitt fremskaffet. I dette arbeidet er prøver fra 100 dyr fra ulike beitedistrikt inkludert i analysen.

Figur 6.5 Innhold av vitamin B12 ($\mu\text{g}/100\text{ g}$ våtvekt) i kjøtt fra ulike dyr

Kilde: Hassan A, 2012

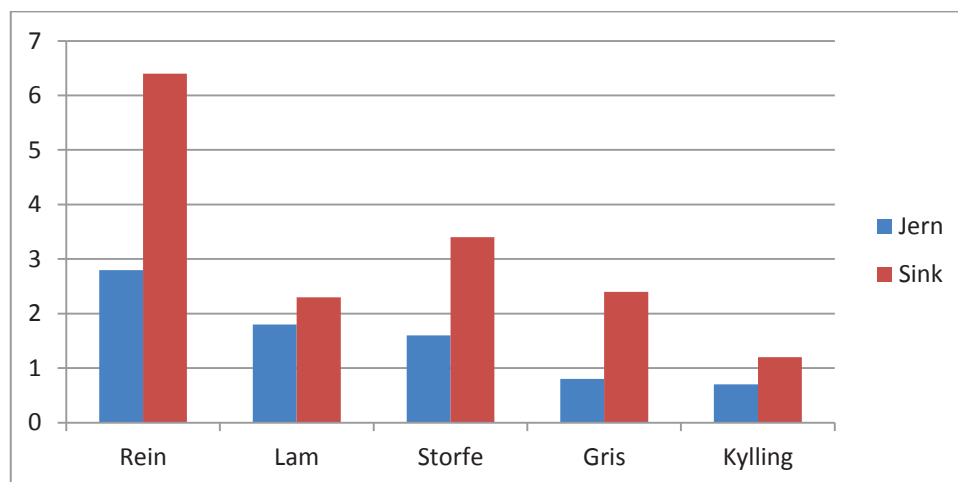
Figurene 6.5–6.7 viser innholdet av de essensielle næringsstoffene³¹ B12, jern, sink og selen i reinkjøtt i forhold til andre kjøtt-typer. Ut fra disse figurene framkommer det at næringsinnhold i reinkjøtt er betydelig høyere for alle de nevnte næringsstoffene, sammenliknet med andre dyrearter som ofte inngår i kostholdet i Norge.

Generelt har det vært kjent at viltprodukter slik som rein- og elgkjøtt har høyere næringsstofftetthet enn kjøtt fra husdyr. Dokumentasjonen på dette er fortsatt mangelfull for elgkjøtt.

Den største kontrasten mellom reinkjøtt og andre kjøtt-typer ble funnet for vitamin B12, med en firedobling, eller mer i forskjell (fig. 6.5).

³¹ Med essensielle næringsstoffer menes næringsstoffer som mennesket er avhengig av å få tilført via kosten fordi kroppen ikke er i stand til å produsere disse stoffene i tilstrekkelig grad selv. Mangel på essensielle næringsstoffer over tid gir mangelsykdommer med ulik grad av alvorlighet, avhengig av hvor lenge mangelen har pågått og hvor lave nivåene av disse næringsstoffene er i kroppen. De fleste mangelsykdommer vil helbredes ved økt inntak av næringsstoffer, mens for noen mangelsykdommer vil langvarig mangel gi varig sykdom eller skade.

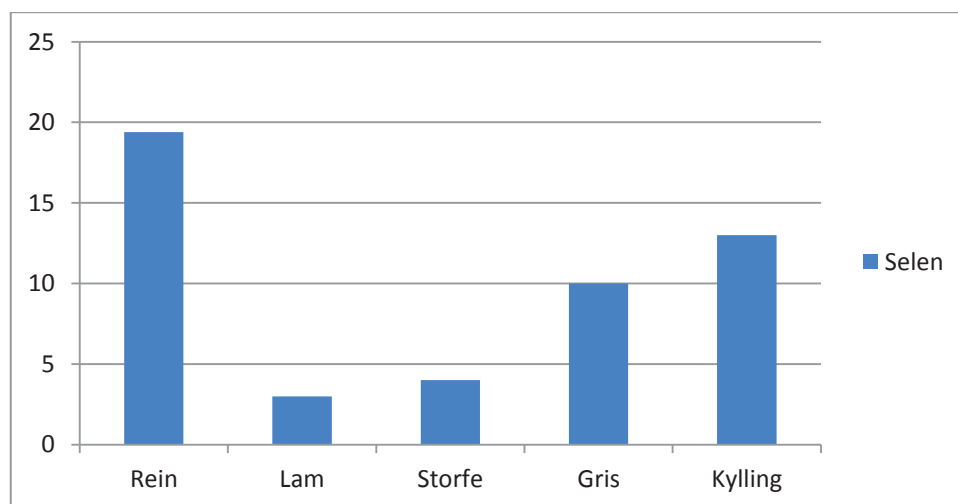
Figur 6.6 Innhold av jern og sink (mg/100 g våtvekt) i kjøtt fra ulike dyr

Kilde: Hassan A, 2012

Jernnivåene i reinkjøtt var noe høyere enn de andre kjøtt-produktene, men ikke så markant forskjellige som de andre nevnte næringsstoffene. Det er kun gjort en studie på nivåer av næringsstoffer og reinkjøttspising der man fant at høyt inntak av reinkjøtt blitt assosiert med lavere risiko for jernmangel. Tilsvarende studier er ikke gjort for andre næringsstoffer.

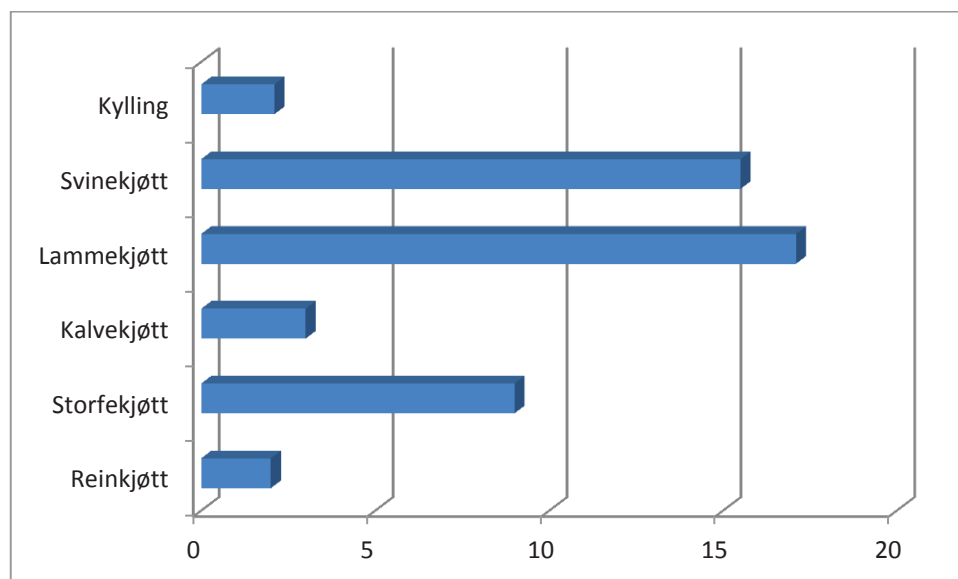
Figur 6.7 Innhold av selen (µg/100 g våtvekt) i kjøtt fra ulike dyr

Kilde: Hassan A, 2012

Reinkjøtt er et magert kjøtt. Figur 8 viser at fettprosenten i reinkjøtt er tilsvarende det som er i kyllingkjøtt. Norske ernæringsmyndigheter har anbefalt redusert inntak av animalsk fett i befolkningen for å forebygge sykdom. Reinkjøtt fremstår derfor som et sunt valg, og bruk av rein som kjøttalternativ kan være fordelaktig for å tilstrebe et kosthold i tråd med offisielle kostråd.

Figur 6.8 Fettinnhold i rein i forhold til kjøtt fra andre dyr

Radioaktivitet i rein

Etter Tsjernobyl-ulykken i 1986 ble reinbeitedistriktene i sørlige del av Nordland fylke og Trøndelag hardest rammet av radioaktivt nedfall. Radioaktivt cesium (^{137}Cs) har vært det mest alvorlige problemet grunnet den lange halveringstiden på om lag 30 år. Mattilsynet gjør regelmessige målinger av radioaktivt innhold i reinkjøtt. Måleresultatene viser at det radioaktive innholdet i rein har gått kraftig ned og er betydelig lavere enn det som ble målt de første årene etter Tsjernobyl-ulykken. Rein fra utsatte geografiske områder kan imidlertid fortsatt ha høye verdier. Det er derfor aktuelt med videre overvåking og tiltak som målinger av levende dyr, nedfôring før slakting og stikkprøvekontroll av slaktet for å hindre for høy eksponering.

Mattilsynet har gitt ut kostholdsråd for inntak av reinkjøtt. Tabell 1 viser hvor mye reinkjøtt du kan spise, avhengig av hvor forurenset maten er. Grenseverdien for mennesker er satt til maksimum 80 000 becquerel i året.

Tabell 6.1 Grenseverdier for radioaktivitet i mat (kilde: matportalen.no)*

Radioaktivitet i matvaren	Forbruk av reinkjøtt	
600 Bq/kg (becquerel pr. kg)	100 kg per år	10 måltider i uka
1 000 Bq/kg	60 kg per år	6 måltider i uka
2 000 Bq/kg	30 kg per år	3 måltider i uka
3 000 Bq/kg	20 kg per år	2 måltider i uka
4 000 Bq/kg	15 kg per år	3 måltider hver 14. dag

*I beregningene er det tatt hensyn til at vi også får noe radioaktive stoffer fra andre matvarer.

6.4.2 Mølja- tradisjonskost fra nord

Fiskeretten skrei-mølja bestående av fersk torsk, lever og rogn har sterke tradisjoner i Nord-Norge. Mølja spises primært fra januar til mars når skreien kommer inn i fjordene for å gyte. Historiske beskrivelser fra Finnmark forteller om et høyt inntak av denne retten, og at leveren sammen med leverfettet til dels utgjorde hovedkilden til fettinntaket for befolkningen langs kysten. Mølja fra sei, oftest spist om sommeren, var også en sentral kilde til fett og en rekke essensielle næringsstoffer. Følgende beskrivelse er hentet fra medisinalberetninger fra 1866 fra legen i Loppa kommune

... En, især af Finner, meget yndet Ret bestaar av Lever af Seien, der knuses i Gryden sammen med Krøkebær og nydes omtrent som Grød; dette utgjør paa sine Steder til dels Hovedretten om Sommeren...”

Nyere kostholdsforskning fra Nord-Norge har vist at mølja fortsatt kan betraktes som en viktig bestanddel i kosten hos befolkningen spesielt i kystnære strøk. I en rekke av kystkommunene svarer opp mot 70 prosent av befolkningen at de spiser mølja sju ganger eller oftere per sesong.

Møljas næringsinnhold

Næringsinnholdet i torskelever etter at den er kokt, har blitt målt for de fettløselige vitaminene A, D og E i tillegg til fettsyrer. Resultatene fra disse undersøkelsene viste at et gjennomsnittlig møljemåltid inneholder *tolv* anbefalte dagsdoser av vitamin D, *elleve* anbefalte dagsdoser av vitamin A og én anbefalt dagsdose av vitamin E i tillegg til 14 g langkjedede omega-3-fettsyrer. Til

sammenlikning inneholder en barneskje medisintran 1,2 gram omega-3 og én dagsdose av de andre vitaminene.

Spesielt for vitamin D-statusen i befolkningen har mølja-tradisjonen vist seg å være av stor betydning, både historisk, men også inn i vår tid. Vitamin D produseres i hovedsak i huden ved soleksponering. I vinterhalvåret med ingen eller begrenset sollys har vitamin D fra møljespising vist seg å kunne kompensere for manglende sollys og dermed hindre vitamin D-mangel i befolkningen. Vitamin D er viktig for å opprettholde god beinholdelse, men det er antatt at dette vitaminet også kan ha en rekke andre positive effekter på helsa. Mye tyder på at tradisjonskosten mølja med fersk torsk, lever og rogn med sin høye næringstetthet fortsatt i dag er aktuell og av betydning for vitamin D-statusen til mennesker som bor i nord.

Mølja og POPs

Undersøkelser der nivåer av POPs er målt, har vist at en gjennomsnittlig møljeporsjon gir i tillegg til en rekke essensielle næringsstoffer også totalt 24 µg PCB. Nivåene er målt i lever og leverfett. Videre undersøkelser har vist at personer som har et høyt inntak av fiskelever og leverfett, ikke har forhøyede nivåer i blod av POPs sammenliknet med personer som har lavt eller ikke noe inntak.

Det har vært diskutert hvorvidt møljespising bør frarådes grunnet dets innhold av miljøgifter. Vitenskapskomiteen for mattrygghet (VKM) behandlet dette spørsmålet i forbindelse med utarbeidelsen av en rapport kalt «Et helhetssyn på fisk og annen sjømat i norsk kosthold» fra 2006. Her nevnes blant annet at fiskelever i hovedsak spises i Nord-Norge, og at målinger fra fiskelever i fisk fra Barentshavet viser betraktelig lavere nivåer av miljøgifter enn fisk lenger sørfra. I VKMs risikoanalysen ble det valgt ikke å ta med bidrag fra fiskelever, fordi det allmenne konsumet er lavt, og fordi høykonsumentene bor i områder der lokal fisk har lavere nivå av disse miljøgiftene. Det bør nevnes at Mattilsynet fraråder den generelle befolkningen å spise fiskelever av torsk fra selvfiske, bortsett fra torsk som befinner seg på åpent hav. Advarselen gis på bakgrunn av en ny undersøkelse av torskelever fra 15 havner og fjorder, og at det er fastsatt grenseverdi for summen av dioksiner og dioksinliknede PCB i fiskelever.

Studiene fra Nord-Norge derimot viste at nivåer av miljøgifter hos mennesker er lite påvirket av fiskeleverinntak.

Matbåren miljøgifteksponering i samisk befolkning

Det er ikke gjort befolkningsbaserte studier blant den samiske befolkningen som etnisk gruppe på nivåer av miljøgifter (organiske og tungmetaller). Ut fra

kunnskap om nivåer av miljøgifter i naturen i Sápmi vil man forvente lave nivåer av flere av disse forbindelsene i menneskene. Sett i lys av kunnskapen om lave nivåer av miljøgifter i rein ville det derfor være svært interessant å se om høykonsumenter av reinkjøtt har lavere nivå av miljøgifter sammenliknet med resten av befolkningen, og om det er lokale variasjoner. I debatten rundt matvaresikkerhet og forurensing av nordområdene er en mer detaljert kartlegging av nivåer i reinen og menneskene som spiser den, svært viktig, og særlig sett i sammenheng med den høye næringsverdien i de samme organene og delene av dyret.

Risikoperspektiv og risikokommunikasjon

En utfordring i de tilfeller der det har vært aktuelt for myndigheter å gå inn og advare mot enkelte mattyper grunnet for høyt innhold av miljøgifter, er at alternativ mat ikke nødvendigvis er positiv for helsa. For noen urfolksgrupper i arktiske områder med begrenset mattilgang vil kostråd som for eksempel fraråder inntak av ulike marine pattedyr, kunne få negative konsekvenser i befolkninger der dette utgjør til dels hovedkosten, fordi god alternativ kost i liten grad er tilgjengelig. Selv i befolkninger med rik tilgang på variert mat, slik situasjonen er i Norge, vil man også kunne se for seg at kostråd som advarer mot lokal mat eller oppfordrer til begrenset inntak, kan medføre høyere inntak av andre mer usunne matvarer, med de helsekonsekvenser det kan gi. En bevegelse i kostvaner for eksempel bort fra mat fra havet og over på mer prosessert mat eller fete kjøttprodukter vil ikke gagne folkehelsen.

I vitenskapelig litteratur rundt dette temaet har det vært fremholdt som ønskelig at man tilstreber informasjon til befolkningen som er balansert i forhold til risikoforståelse. Fagtradisjoner knyttet til miljøgiftsgrenser og toksikologi har tradisjonelt relatert til såkalt «null-toleranse» og «føre-var-prinsipp». Dette kan ses i sammenheng med at mye forskning og utredning på dette feltet har vært relatert til forebyggende arbeid knyttet til yrkeseksponering av miljøgifter. De nivåer av miljøgifter som finnes i maten, er ofte i så lave konsentrasjoner at mulige helseeffekter ikke er målbare. Derimot er det mye dokumentasjon som viser at å bevege kostholdsvanene bort fra magre produkter og over til mer fete, gjerne prosesserte matvarer, kan gi tydelig målbare negative helseeffekter. Dersom man i frykt for miljøgifter bytter ut tradisjonskost fra nord, slik som reinkjøtt eller skreimølja, med andre matvarer med lavere næringsrettet og mer mettett fett, vil den totale helseeffekten kunne være mer ufordelaktig enn det den mulige helsetrusselen miljøgiftene representerer.

6.5 Behov for videre forskning

Det er ikke publisert tall på nivåer av miljøgifter målt i blodprøver fra den samiske befolkningen i Norge. Den pågående Helse- og livsstilsundersøkelsen i regi av Senter for samisk helseforskning har miljøgifteksponering i befolkningen som et av temaene i studien. Det er å anta at denne undersøkelsen vil kunne bidra med kunnskap om nivåer av miljøgifter i samisk befolkning.

Radioaktiv forurensning som følge av Tsjernobyl-ulykken rammet sørsamisk befolkning i Midt-Norge spesielt. Kunnskaper om helseeffekter av denne ulykken i Norge er svært mangelfull. Radioaktiv eksponering var i stor grad matbåren; spesielt saue- og reinkjøttproduksjonen i noen kommuner ble hardt rammet. Det har aldri vært gjort befolkningsbaserte undersøkelser på kreftforekomst i forhold til stråleeksponering i etterkant av denne ulykken i sørsamisk område i Norge. Forskning på andre helseutfall som psykososiale tilstander og egenvurdert helse hos befolkningen bosatt i sørsamisk område, og personer knyttet til reindriften spesielt, er ønskelig for å kunne få mer kunnskap om i hvilken grad denne gruppen ble rammet og fortsatt er preget av denne hendelsen.

Undersøkelser fra urfolksgrupper blant annet fra arktisk Canada har problematisert miljøgiftsrelaterte kostråd og dets effekt på tradisjonelle kostvaner og endringer av disse. I hvilken grad usikkerhet knyttet til mattrygghetsspørsmål i relasjon til tradisjonskost har påvirket den samiske befolkningens valg av mat og matvaner er ikke kjent.

Referanser

AMAP. AMAP Assessment (2009). *Human Health in the Arctic*. Arctic Monitoring and Assessment Programme (AMAP). Oslo, Norway.

Bjerregaard, P., T.K. Young, E. Dewailly, S.O. Ebbesson (2004). Indigenous health in the Arctic: an overview of the circumpolar Inuit population. *Scand J Public Health* 2004;32(5):390–395.

Broderstad, A.R., M. Melhus, M. Brustad, E. Lund (2011). Iron stores in relation to dietary patterns in a multiethnic population. The SAMINOR study. *Public Health Nutr* 2011 Jun;14(6):1039–1046.

Brustad, M., C.L. Parr, M. Melhus, E. Lund. Dietary patterns in the population living in the Sami core areas of Norway. The SAMINOR study. *Int J Circumpolar Health* 2008 Feb;67(1):82–96.

Brustad, M. (2004). *Vitamin D security in Northern Norway in relation to marine food traditions*.

Hassan, A.A. (2012). *Nutrients and toxic elements in semidomesticated reindeer in Norway – Nutritional and food safety aspects*. University of Tromsø.

Ammar, Ali Hassan, Charlotta Rylander, Magritt Brustad og Torkjel M. Sandanger. Persistent organic pollutants in meat, liver, tallow and bone marrow from semi-domesticated reindeer (*Rangifer tarandus tarandus* L.) in Northern Norway. *Acta Veterinaria Scandinavica*. In press.

Kuhnlein, H.V., O. Receveur, R. Soueida, G.M. Egeland (2004). Arctic indigenous peoples experience the nutrition transition with changing dietary patterns and obesity. *J Nutr* 2004 Jun;134(6):1447–1453.

Mattilsynet. Fraråder fiskelever fra selvfangst. http://www.matportalen.no/matvaregrupper/tema/fisk_og_skalldyr/ikke_spis_fiskelever_fra_selvfangst-2 2011 [cited 2013 May 8];

Nilsson A., og H. Huntington (2002). Arctic Pollution 2002. Oslo: Arctic Monitoring and Assessment Programme (AMAP), 2002. Oslo, Norway: AMAP; 2002.

7 Samiske tall

Statistisk sentralbyrå

7.1 Innledning

I dette kapitlet presenteres en del sentrale tabeller som gir et bilde av situasjonen på viktige områder av den samiske virkeligheten. Dette vil være faste tabeller som går igjen i hver utgave av publikasjonen, og som dermed også vil gi innsikt i hvordan ting utvikler seg over tid.

Tabellene vil i hovedsak stå ukommentert. Dette skal være et sted hvor leserne henter fakta direkte fra enkle og oversiktlige tabeller. Kapitlet inneholder i denne utgaven 16 tabeller fordelt på 7 områder som alle belyser viktige temaer innenfor det samiske samfunnet. Det første temaet er befolkning, hvor det er lagt vekt på å vise hvordan folkemengden utvikler seg, og hvilke forhold som påvirker befolkningsutviklingen (fødte/døde/innflytting/utflytting). Sammensetningen etter alder og kjønn vises, og situasjonen belyses på ulike geografiske nivåer.

Utdanning gir tall for utdanningsnivå hvor STN-området sammenliknes med øvrige områder nord for Saltfjellet og Norge. Her vises en tabell som belyser frafall i videregående skole, og det er tre tabeller som gir informasjon om hvordan samisk språk utvikler seg, henholdsvis i barnehagen, grunnskolen og videregående skole.

Inntekt og sysselsetting er belyst gjennom to tabeller, gjennomsnittlig inntekt og skatt for personer, og sysselsatte personer etter kjønn og næring. Det er videre to næringstabeller hvor en tabell viser bedrifter etter næringshovedområde og en ser spesielt på reindriftsnæringa.

Til slutt er det to valgtabeller som viser godkjente stemmer etter parti/valgliste og innvalgte representanter på Sametinget. Tallene fra valget i 2013 var ikke tilgjengelige da denne publikasjonen gikk i trykken, så dataene her er fra Sametingsvalget i 2009.

7.2 Befolkning

Tabell 7.2.1 Folkemengde per 1. januar, fødte, døde og flyttinger. STN området* i alt

	Folkemengde per. 1. januar			Levende- fødte**	Døde	Fødsels- over- skudd	Innflyttinger***	Utflyttinger***	Netto innflytting	Folketilvekst****	
	I alt	Menn	Kvinner							I alt	I Prosent
1990	65 147	33 955	31 192								
1995	63 850	33 160	30 690								
2000	59 972	31 101	28 871	749	680	69	2 591	3 005	-414	-308	-0,5
2001	59 664	30 919	28 745	642	659	-17	2 493	2 741	-248	-484	-0,8
2002	59 180	30 665	28 515	625	692	-67	2 292	2 590	-298	-283	-0,5
2003	58 897	30 531	28 366	553	676	-123	2 129	2 422	-293	-617	-1,0
2004	58 280	30 188	28 092	575	638	-63	2 146	2 399	-253	-413	-0,7
2005	57 867	29 987	27 880	569	583	-14	2 109	2 427	-318	-354	-0,6
2006	57 513	29 771	27 742	603	627	-24	2 054	2 671	-617	-598	-1,0
2007	56 915	29 507	27 408	565	666	-101	2 236	2 559	-323	-395	-0,7
2008	56 520	29 284	27 236	527	593	-66	2 111	2 303	-192	-378	-0,7
2009	56 142	29 045	27 097	546	627	-81	2 225	2 281	-56	-208	-0,4
2010	55 934	28 951	26 983	507	608	-101	2 302	2 434	-132	-299	-0,5
2011	55 635	28 858	26 777	492	621	-129	2 532	2 367	165	-4	0,0
2012	55 631	28 862	26 769	444	620	-176	2 562	2 291	271	21	0,0
2013	55 652	28 921	26 731	...	...	...	...	...	...	...	...

* Virkeområdet for Sametingets tilskuddsordninger til næringslivet. Inndeling av STN-området per 1.1.2012 er lagt til grunn.

** Som levendefødte regnes foster som viser livstegn ved fødselen.

*** Gjelder flyttinger til/fra andre steder i Norge og utlandet.

**** Folketilveksten regnes som differansen mellom 1. januar i det aktuelle året og 1. januar det påfølgende året. På grunn av registreringsrutinene og avvik i kvaliteten på flyttedata for grunnkretser i enkelte kommuner vil fødte – døde + innflytting – utflytting vise andre tall. På kommunenivå vil disse forskjellene være små, men de kan være betydelige for deler av enkelte kommuner, som i statistikk for STN-områdene.

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå

Tabell 7.2.2 Folkemengde i STN-området*, etter kjønn og alder per 1. januar

Kjønn Alder	1990	1995	2000	2005	2010	2011	2012	2013	2013 i prosent
I alt	65 147	63 850	59 972	57 867	55 934	55 635	55 631	55 652	100,0
0-9 år	7 969	8 255	7 706	6 756	5 852	5 602	5 583	5 496	9,9
10-19 år	10 133	8 178	7 573	7 688	7 594	7 507	7 334	7 180	12,9
20-29 år	10 055	10 356	7 821	6 375	5 810	5 929	6 092	6 187	11,1
30-39 år	8 814	8 268	7 964	7 735	6 273	6 034	5 786	5 693	10,2
40-49 år	8 357	8 938	8 120	7 617	7 715	7 723	7 803	7 828	14,1
50-59 år	6 343	6 729	7 898	8 447	7 841	7 694	7 651	7 659	13,8
60-69 år	6 299	5 796	5 709	6 198	7 486	7 706	7 884	7 915	14,2
70-79 år	4 894	4 838	4 573	4 358	4 593	4 645	4 657	4 850	8,7
80-89 år	2 027	2 203	2 273	2 305	2 342	2 351	2 379	2 384	4,3
90 år og eldre	256	289	335	388	428	444	462	460	0,8
0-5 år	4 807	5 124	4 556	3 748	3 370	3 285	3 248	3 166	5,7
6-15 år	8 542	7 849	7 701	7 719	6 998	6 697	6 519	6 388	11,5
16-66 år	42 756	41 785	38 902	37 722	36 361	36 312	36 318	36 305	65,2
67 år og eldre	9 042	9 092	8 813	8 678	9 205	9 341	9 546	9 793	17,6

Menn	33 955	33 160	31 101	29 987	28 951	28 858	28 862	28 921	100,0
0-9 år	4 118	4 233	4 012	3 442	2 935	2 812	2 806	2 765	9,6
10-19 år	5 162	4 221	3 911	4 027	3 987	3 973	3 866	3 748	13,0
20-29 år	5 556	5 625	4 219	3 462	3 087	3 146	3 260	3 344	11,6
30-39 år	4 781	4 442	4 311	4 130	3 325	3 178	3 036	2 986	10,3
40-49 år	4 609	4 918	4 383	4 031	4 100	4 093	4 163	4 180	14,5
50-59 år	3 429	3 618	4 271	4 592	4 214	4 134	4 098	4 110	14,2
60-69 år	3 179	3 017	2 994	3 259	3 982	4 117	4 200	4 202	14,5
70-79 år	2 208	2 156	2 088	2 102	2 278	2 324	2 330	2 447	8,5
80-89 år	822	820	828	838	932	964	989	1 011	3,5
90 år og eldre	91	110	84	104	111	117	114	128	0,4
0-5 år	2 481	2 635	2 368	1 875	1 699	1 651	1 640	1 578	5,5
6-15 år	4 399	4 050	3 981	4 044	3 609	3 430	3 330	3 275	11,3
16-66 år	23 059	22 494	20 892	20 202	19 349	19 356	19 376	19 386	67,0
67 år og eldre	4 016	3 981	3 860	3 866	4 294	4 421	4 516	4 682	16,2
Kvinner	31 192	30 690	28 871	27 880	26 983	26 777	26 769	26 731	100,0
0-9 år	3 851	4 022	3 694	3 314	2 917	2 790	2 777	2 731	10,2
10-19 år	4 971	3 957	3 662	3 661	3 607	3 534	3 468	3 432	12,8
20-29 år	4 499	4 731	3 602	2 913	2 723	2 783	2 832	2 843	10,6
30-39 år	4 033	3 826	3 653	3 605	2 948	2 856	2 750	2 707	10,1
40-49 år	3 748	4 020	3 737	3 586	3 615	3 630	3 640	3 648	13,6
50-59 år	2 914	3 111	3 627	3 855	3 627	3 560	3 553	3 549	13,3
60-69 år	3 120	2 779	2 715	2 939	3 504	3 589	3 684	3 713	13,9
70-79 år	2 686	2 682	2 485	2 256	2 315	2 321	2 327	2 403	9,0
80-89 år	1 205	1 383	1 445	1 467	1 410	1 387	1 390	1 373	5,1
90 år og eldre	165	179	251	284	317	327	348	332	1,2
0-5 år	2 326	2 489	2 188	1 873	1 671	1 634	1 608	1 588	5,9
6-15 år	4 143	3 799	3 720	3 675	3 389	3 267	3 189	3 113	11,6
16-66 år	19 697	19 291	18 010	17 520	17 012	16 956	16 942	16 919	63,3
67 år og eldre	5 026	5 111	4 953	4 812	4 911	4 920	5 030	5 111	19,1

* Virkeområdet for Sametingets tilskuddsordninger til næringslivet. Inndeling av STN-området per 1.1.2012 er lagt til grunn.

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå

Tabell 7.2.3 Folkemengde 1. januar, etter kommuner som helt eller delvis er definert som STN-området*

Kommune	1990	1995	2000	2005	2010	2012	2013	Folketilvekst 1990–2013, prosent
STN-området i alt	65 147	63 850	59 972	57 867	55 934	55 631	55 652	-14,6
2030 Sør-Varanger, STN	1 869	1 790	1 517	1 476	1 602	1 543	1 506	-19,4
2030 Sør-Varanger, øvrige områder	7 772	8 123	8 015	7 987	8 136	8 317	8 462	8,9
2027 Nesseby	1 037	1 048	965	901	884	901	882	-14,9
2025 Tana	3 195	3 272	3 074	3 037	2 912	2 896	2 900	-9,2
2023 Gamvik	1 424	1 455	1 288	1 114	1 009	1 008	1 063	-25,4
2022 Lebesby, STN	501	438	390	379	341	339	338	-32,5
2022 Lebesby, øvrige områder	1 253	1 140	1 073	1 051	1 001	1 017	1 001	-20,1
2021 Karasjok	2 652	2 788	2 901	2 876	2 789	2 763	2 721	2,6
2020 Porsanger	4 475	4 461	4 451	4 299	3 991	3 946	3 968	-11,3
2019 Nordkapp, STN	757	737	667	629	595	595	579	-23,5
2019 Nordkapp, øvrige områder	3 218	3 177	2 850	2 786	2 590	2 633	2 626	-18,4
2018 Måsøy, STN	399	334	248	194	170	165	183	-54,1
2018 Måsøy, øvrige områder	1 440	1 386	1 229	1 199	1 097	1 078	1 057	-26,6
2017 Kvalsund	1 394	1 266	1 106	1 080	1 026	1 010	1 036	-25,7
2014 Loppa	1 687	1 552	1 426	1 266	1 087	1 087	1 070	-36,6
2012 Alta, STN	1 625	1 472	1 245	1 152	1 013	997	975	-40,0
2012 Alta, øvrige områder	13 232	14 866	15 592	16 476	17 667	18 285	18 671	41,1
2011 Kautokeino	2 953	3 141	3 068	2 997	2 949	2 927	2 923	-1,0
1943 Kvænangen	1 615	1 602	1 435	1 401	1 316	1 284	1 245	-22,9
1942 Nordreisa	4 697	4 905	4 821	4 744	4 757	4 807	4 850	3,3
1941 Skjervøy	3 082	3 081	2 934	3 003	2 881	2 880	2 905	-5,7
1940 Kåfjord	2 819	2 677	2 369	2 288	2 207	2 210	2 208	-21,7
1939 Storfjord	1 836	1 939	1 872	1 934	1 888	1 909	1 942	5,8
1938 Lyngen	3 595	3 479	3 225	3 158	3 152	3 028	3 013	-16,2
1936 Karlsøy	2 774	2 611	2 496	2 372	2 371	2 355	2 317	-16,5
1933 Balsfjord	6 378	6 085	5 749	5 560	5 515	5 502	5 562	-12,8
1925 Sørreisa, STN	711	655	626	614	609	609	606	-14,8
1925 Sørreisa, øvrige områder	2 727	2 818	2 668	2 716	2 757	2 772	2 801	2,7
1923 Salangen	2 586	2 505	2 346	2 244	2 211	2 214	2 220	-14,2
1920 Lavangen	1 149	1 117	1 052	1 029	1 012	1 016	1 012	-11,9
1919 Gratangen	1 483	1 416	1 345	1 268	1 150	1 136	1 119	-24,5
1913 Skånland	3 409	3 303	3 109	2 954	2 855	2 972	2 940	-13,8
1902 Tromsø, STN	1 416	1 209	1 039	920	845	791	811	-42,7
1902 Tromsø, øvrige områder	49 132	54 467	58 106	61 638	66 460	68 325	69 547	41,6
1853 Evenes, STN	236	328	295	274	256	256	254	7,6
1853 Evenes, øvrige områder	1 494	1 293	1 228	1 143	1 101	1 101	1 122	-24,9
1850 Tysfjord	2 622	2 465	2 302	2 150	2 007	1 956	1 978	-24,6
1849 Hamarøy, STN	317	296	277	230	219	221	226	-28,7
1849 Hamarøy, øvrige områder	1 995	1 919	1 731	1 606	1 533	1 562	1 565	-21,6
1805 Narvik, STN	454	423	334	324	315	306	300	-33,9
1805 Narvik, øvrige områder	18 143	18 497	18 266	18 188	18 087	18 167	18 209	-0,4

* Virkeområdet for Sametingets tilskuddsordninger til næringslivet. Inndeling av STN-området per 1.1.2012 er lagt til grunn.

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå

Tabell 7.2.4 Folkemengde 1. januar 2013 og endringene i 2012, Norge nord for Saltfjellet

Regional inndeling, Norge nord for Saltfjellet	Folkemengde 1.1. 2012	Endringer i 2012										Folkemengde 1.1. 2013
		Levende - fødte*	Døde	Fødsels overskudd	Innflyttinger**		Utflyttinger**		Netto-innflytting	Folketilvekst ***		
					I alt	Av dette fra utlandet	I alt	Av dette til utlandet		I alt	Prosent	
Norge nord for Saltfjellet i alt	393 016	4 221	3 477	744	21 567	6 108	18 808	1 287	2 759	3 516	0,9	396 532
STN-området**** i alt	55 631	444	620	-176	2 969	755	2 698	144	271	21	0,0	55 652
Øvrige områder***** i alt	337 385	3 777	2 857	920	18 598	5 353	16 110	1 143	2 488	3 491	1,0	340 880
Øst-Finnmark	24 476	238	225	13	1 655	653	1 420	122	235	254	1,0	24 730
¬STN	3 791	36	43	-7	270	108	231	27	39	-2	-0,1	3 789
¬Øvrige områder	20 685	202	182	20	1 385	545	1 189	95	196	256	1,2	20 941
Indre Finnmark	12 532	92	122	-30	597	119	589	33	8	-20	-0,2	12 512
¬STN	12 532	92	122	-30	597	119	589	33	8	-20	-0,2	12 512
Vest-Finnmark	36 779	453	278	175	2 290	664	1 959	132	331	513	1,4	37 292
¬STN	3 854	28	47	-19	289	78	235	3	54	-11	-0,3	3 843
¬Øvrige områder	32 925	425	231	194	2 001	586	1 724	129	277	524	1,6	33 449
Nord-Troms	18 473	160	181	-21	913	225	886	36	27	7	0,0	18 480
¬STN	18 473	160	181	-21	913	225	886	36	27	7	0,0	18 480
Sør-/Midt-Troms	140 177	1 624	1 071	553	8 078	2 094	6 863	573	1 215	1 761	1,3	141 938
¬STN	14 240	111	186	-75	748	186	652	36	96	30	0,2	14 270
¬Øvrige områder	125 937	1 513	885	628	7 330	1 908	6 211	537	1 119	1 731	1,4	127 668
Nordre Nordland	160 579	1 654	1 600	54	8 034	2 353	7 091	391	943	1 001	0,6	161 580
¬STN	2 741	17	41	-24	152	39	105	9	47	17	0,6	2 758
¬Øvrige områder	157 838	1 637	1 559	78	7 882	2 314	6 986	382	896	984	0,6	158 822

* Som levendefødte regnes foster som viser livstegn ved fødselen.

** Gjelder flyttinger til/fra andre steder i Norge og utlandet og flyttinger innen området.

*** Folketilveksten regnes som differansen mellom 1. januar i det aktuelle året og 1. januar det påfølgende år. På grunn av registreringsrutinene og avvik i kvaliteten på flyttedata for grunnkretser i enkelte kommuner vil fødte – døde + innflytting – utflytting vise andre tall. På kommunenivå vil disse forskjellene være små.

**** Virkeområdet for sametingets tilskuddsordninger til næringslivet. Inndelingen av STN-området per 1.1.2012 er lagt til grunn.

***** Området nord for Saltfjellet utenfor virkeområdet for Sametingets tilskuddsordninger til næringslivet.

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå

Tabell 7.2.5 Innflytting og utflytting til/fra STN-området*, etter kjønn og alder i 2012

Alder	Flytting til/fra											
	Norge i alt			Øvrige områder nord for Saltfjellet**			Resten av Norge			Utlandet		
	I alt	Menn	Kvinner	I alt	Menn	Kvinner	I alt	Menn	Kvinner	I alt	Menn	Kvinner
Innflytting i alt	1 807	958	849	1 154	593	561	653	365	288	755	421	334
0–5 år	194	95	99	136	65	71	58	30	28	61	32	29
6–15 år	196	104	92	131	67	64	65	37	28	56	33	23
16–19 år	112	51	61	68	23	45	44	28	16	52	39	13
20–44 år	935	501	434	575	305	270	360	196	164	478	257	221
45–69 år	338	192	146	222	125	97	116	67	49	107	59	48
70– år	32	15	17	22	8	14	10	7	3	1	1	-
Utflytting i alt	2 147	1 130	1 017	1 374	730	644	773	400	373	144	66	78
0–5 år	175	88	87	129	68	61	46	20	26	15	10	5
6–15 år	208	119	89	147	84	63	61	35	26	6	2	4
16–19 år	192	92	100	124	61	63	68	31	37	14	8	6
20–44 år	1 239	643	596	770	400	370	469	243	226	82	33	49
45–69 år	293	163	130	176	102	74	117	61	56	26	13	13
70– år	40	25	15	28	15	13	12	10	2	1	-	1
Nettoinnflytting i alt	-340	-172	-168	-220	-137	-83	-120	-35	-85	611	355	256
0–5 år	19	7	12	7	-3	10	12	10	2	46	22	24
6–15 år	-12	-15	3	-16	-17	1	4	2	2	50	31	19
16–19 år	-80	-41	-39	-56	-38	-18	-24	-3	-21	38	31	7
20–44 år	-304	-142	-162	-195	-95	-100	-109	-47	-62	396	224	172
45–69 år	45	29	16	46	23	23	-1	6	-7	81	46	35
70– år	-8	-10	2	-6	-7	1	-2	-3	1	-	1	-1

* Virkeområdet for sametingets tilskuddsordninger til næringslivet. Inndelingen av STN-området per 1.1.2012 er lagt til grunn.

** Området nord for Saltfjellet utenfor virkeområdet for Sametingets tilskuddsordninger til næringslivet.

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå

7.3 Utdanning

**Tabell 7.3.1 Personer 16 år og over, etter høyeste fullførte utdanning.
Kommuner som er helt eller delvis definert som STN-området*.
1. oktober 2012. Prosent**

Kommune	I alt	Grunnskole- nivå	Videregående skole-nivå**	Universitets- og høgskolenivå, kort***	Universitets- og høgskolenivå, lang****
\$STN-området i alt	100,0	41,3	39,7	16,3	2,7
\$Øvrige områder***** i alt	100,0	32,1	40,9	20,821.0	6,1
2030 Sør-Varanger,STN	100,0	41,4	39,5	15,3	3,8
2030 Sør-Varanger, øvrige områder	100,0	31,4	41,0	22,4	5,2
2027 Nesseby	100,0	39,7	40,1	16,1	4,1
2025 Tana	100,0	40,9	38,4	17,4	3,3
2023 Gamvik	100,0	47,3	37,1	13,9	1,7
2022 Lebesby, STN	100,0	38,7	49,1	11,1	1,1
2022 Lebesby, øvrige områder	100,0	45,6	34,7	16,9	2,7
2021 Karasjok	100,0	39,5	31,9	24,1	4,5
2020 Porsanger	100,0	35,2	42,7	19,0	3,1
2019 Nordkapp, STN	100,0	57,6	29,7	10,8	2,0
2019 Nordkapp, øvrige områder	100,0	39,7	41,1	16,1	3,0
2018 Måsøy, STN	100,0	58,3	30,5	7,3	4,0
2018 Måsøy, øvrige områder	100,0	45,7	38,7	13,4	2,2
2017 Kvalsund	100,0	52,7	33,0	13,1	1,2
2014 Loppa	100,0	43,7	38,1	15,0	3,3
2012 Alta, STN	100,0	44,6	38,8	14,5	2,0
2012 Alta, øvrige områder	100,0	32,7	38,4	23,8	5,0
2011 Kautokeino	100,0	43,7	29,8	22,1	4,4
1943 Kvænangen	100,0	41,6	41,8	15,2	1,4
1942 Nordreisa	100,0	37,6	41,4	17,8	3,1
1941 Skjervøy	100,0	44,1	39,3	14,9	1,7
1940 Kåfjord	100,0	45,8	37,3	14,8	2,1
1939 Storfjord	100,0	39,4	40,5	17,8	2,4
1938 Lyngen	100,0	43,2	39,4	15,0	2,4
1936 Karlsøy	100,0	50,6	36,3	11,1	2,0
1933 Balsfjord	100,0	43,0	43,1	12,2	1,6
1925 Sørreisa, STN	100,0	37,9	44,7	16,6	0,8
1925 Sørreisa, øvrige områder	100,0	31,6	45,4	20,4	2,7
1923 Salangen	100,0	30,7	45,1	19,9	4,4
1920 Lavangen	100,0	40,3	39,2	18,1	2,3
1919 Gratangen	100,0	39,0	42,2	16,6	2,3
1913 Skånland	100,0	34,2	43,9	19,3	2,7
1902 Tromsø, STN	100,0	52,2	37,5	9,5	0,8
1902 Tromsø, øvrige områder	100,0	26,2	36,6	24,7	12,5
1853 Evenes, STN	100,0	35,3	49,1	13,3	2,3
1853 Evenes, øvrige områder	100,0	31,2	50,1	15,4	3,3
1850 Tysfjord	100,0	41,0	42,2	14,4	2,4
1849 Hamarøy, STN	100,0	42,2	43,2	14,1	0,5

1849 Hamarøy, øvrige områder	100,0	32,2	44,0	19,3	4,5
1805 Narvik, STN	100,0	33,2	50,0	12,9	3,9
1805 Narvik, øvrige områder	100,0	27,9	45,8	21,1	5,2
	100,0	34,0	41,9	19,6	4,5

* Virkeområdet for Sametingets tilskuddsordninger til næringslivet. Inndelingen av STN-området per 1.1.2012 er lagt til grunn.

** Inkludert nivået «Påbygging til videregående utdanning», som omfatter utdanning som bygger på videregående skole, men som ikke er godkjent som høyere utdanning.

*** Omfatter høyere utdanning t.o.m. fire år.

**** Omfatter høyere utdanning på mer enn fire år, samt forskerutdanning.

***** Området nord for Saltfjellet utenfor virkeområdet for Sametingets tilskuddsordninger til næringslivet.

Kilde: Utdanningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå

Tabell 7.3.2 Elever* som startet på videregående trinn1 første gang høsten 2007, etter status for oppnådd nivå i videregående opplæring etter fem år, studentretning og kjønn. Prosent

Utdanningsprogram i videregående trinn 1 og kjønn	Elever i alt	Fullført med studie- eller yrkeskompetanse**		Ikke oppnådd studie- eller yrkeskompetanse		
		Fullført på normert tid	Fullført på mer enn normert tid	Fortsatt i videregående opplæring 2010	Gjennomført VKII eller gått opp til fagprøve, ikke bestått	Sluttet underveis
STN-området*** i alt	759	39,7	13,2	10,9	8,0	28,2
Studieforberedende utdanningsprogram	286	63,6	10,5	5,2	8,4	12,2
¬Menn	110	59,1	11,8	5,5	11,8	11,8
¬Kvinner	176	66,5	9,7	5,1	6,3	12,5
Studiespesialisering	247	64,4	9,7	5,3	8,5	12,1
Idrettsfag	24	66,7	16,7	4,2	4,2	8,3
Musikk, dans og drama	15	46,7	13,3	6,7	13,3	20,0
Yrkesfaglige studieretninger	473	25,2	14,8	14,4	7,8	37,8
¬Menn	290	22,8	13,1	14,8	7,2	42,1
¬Kvinner	183	29,0	17,5	13,7	8,7	31,1
Helse- og sosialfag	74	37,8	9,5	13,5	9,5	29,7
Naturbruk	33	21,2	36,4	12,1	3,0	27,3
Design og håndverk	36	13,9	19,4	13,9	11,1	41,7
Elektrofag	59	20,3	13,6	18,6	15,3	32,2
Restaurant- og matfag	43	11,6	7,0	18,6	-	62,8
Service og samferdsel	33	30,3	21,2	12,1	15,2	21,2
Teknikk og industriell produksjon	124	28,2	12,9	12,1	4,0	42,7
Medier og kommunikasjon	23	34,8	8,7	4,3	21,7	30,4

Øvrige områder nord for Saltfjellet**** i alt	4 674	45,8	15,3	7,6	8,0	23,3
\$Studieforberedende utdanningsprogram	2 126	65,6	12,6	3,0	9,3	9,5
¬Menn	943	61,0	12,4	3,5	13,0	10,1
¬Kvinner	1 183	69,3	12,8	2,5	6,3	9,1
Studiespesialisering	1 676	64,1	12,8	3,3	9,1	10,6
Idrettsfag	278	73,7	12,6	0,7	9,7	3,2
Musikk, dans og drama	172	66,9	10,5	2,9	9,9	9,9
Yrkesfaglige studieretninger	2 548	29,2	17,5	11,5	7,0	34,8
¬Menn	1 492	26,1	18,0	12,1	6,6	37,3
¬Kvinner	1 056	33,7	16,8	10,6	7,6	31,3
Helse- og sosialfag	475	33,3	16,8	11,6	9,1	29,3
Naturbruk	103	28,2	13,6	9,7	1,0	47,6
Bygg- og anleggsteknikk	303	27,4	15,8	8,9	8,6	39,3
Design og handverk	223	25,6	17,5	9,0	10,3	37,7
Elektrofag	383	17,8	31,1	18,5	6,5	26,1
Restaurant- og matfag	233	24,9	15,0	12,0	4,3	43,8
Service og samferdsel	177	32,2	14,1	9,6	4,5	39,5
Teknikk og industriell produksjon	461	25,4	15,4	11,7	5,6	41,9
Medier og kommunikasjon	190	62,1	7,9	5,3	8,4	16,3

* Elever i alternativ opplæring er inkludert.

** Fullført opplæring betyr at eleven/læreren har bestått alle årstrinn i videregående opplæring som fører til vitnemål eller fag-/svennebrev.

*** Virkeområdet for Sametingets tilskuddsordninger til næringslivet. Inndelingen av STN-området per 1.1.2012 er lagt til grunn.

**** Området nord for Saltfjellet utenfor virkeområdet for Sametingets tilskuddsordninger til næringslivet.

Kilde: Utdanningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå

7.4 Samisk språk

Tabell 7.4.1 Barnehagar med samisk språktilbod og talet på born som tok imot samisk tilbod i barnehagen 2005–2012

År	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Barnehagar med samisktilbod i alt	64	67	56	60	71	67	61	63
Tal på born:	925	975	956	940	883	817	823	826
Samiske barnehagar og samiske barnehageavdelingar i norske barnehagar	46	47	40	41	37	37	33	30
Tal på born:	882	929	925	905	789	758	728	660
Norske barnehagar med anna samisk tilbod	18	20	16	19	34	30	28	33
Tal på born:	43	46	31	35	94	59	95	166

Sametinget

Tabell 7.4.2 Antall elever med samisk som 1. og 2. språk. Grunnskolen per 1. oktober. Hele landet. 2006–2012

	2006*	2007*	2008*	2009*	2010*	2011*	2012*
Elever i alt***	619 038	616 388	614 033	613 928	614 020	614 413	614 894
Elever med samisk som opplæringsmålform** i alt	991	938	940	924	893	855	873
Elever med nordsamisk som førstespråk	971	984	997	964	928	895	879
Elever med nordsamisk som andrespråk*	1 508	1 370	1 342	1 194	1 145	1 092	1 054
Elever med lulesamisk som førstespråk	31	25	27	26	29	25	30
Elever med lulesamisk som andrespråk*	46	54	50	55	68	47	68
Elever med sørsamisk som førstespråk	18	16	19	20	18	20	21
Elever med sørsamisk som andrespråk*	98	89	82	77	72	74	74

* Samisk som andrespråk omfatter elever som gjennomfører nivå 1–4 og nivå 1–7 etter samisk læreplan.

** Elever som har samisk som opplæringsmålform, får all undervisning på samisk. Dette gjelder elever i de kommunene som kommer inn under det samiske forvaltningsområdet.

*** Fra og med skoleåret 2011/2012 er spesialskoler og ordinære skoler slått saman i grunnskolestatistikken.

Kilde: Utdanningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå

Tabell 7.4.3 Talet på elevar med samisk i fagkrinsen i den vidaregåande skulen, fordelt på fylke der det er fleire enn fem elevar. 2009–2012

	Skuleåret 2009/2010			Skuleåret 2010/2011			Skuleåret 2011/2012			Skuleåret 2012/2013		
	Første-språk	Andre-språk	Totalt	Første-språk	Andre-språk	Totalt	Første-språk	Andre-språk	Totalt	Første-språk	Andre-språk	Totalt
Heile landet	215	154	369	248	185	433	267	206	473	236	180	416
Finnmark	180	103	283	216	125	341	249	135	384	212	120	332
Troms	10	30	40	12	37	49	11	43	54	18	35	53
Nordland	21	7	28	18	9	27		16	16		15	18
Nord-Tr.lag		8	8		9	9		7	7			6
Resten	4**	6	10	2	5	7**	7*	5	12	6***	10**	10

*Resten av landet inkluderer òg fylka Nordland og Nord-Trøndelag.

** Resten av landet inkluderer òg Nord-Trøndelag.

***Resten av landet inkluderer òg Nordland.

Kilde: Utdanningsdirektoratet

7.5 Inntekt

Tabell 7.5.1 Gjennomsnittlig inntekt og skatt fra ligninger for bosatte personer 17 år og eldre. Hele landet og Norge nord for Saltfjellet, 2011

	Hele landet	STN-området*	Øvrige områder**
Bruttoinntekt	376 300	323 100	354 900
Personinntekt lønn	270 000	205 600	256 100
Næringsinntekt	20 200	18 500	17 800
Pensjoner og trygd	64 600	76 700	67 200
Renter bankinnskudd	5 700	4 200	4 500
Mottatt aksjeutbytte***	8 100	4 100	4 500
Inntektsfradrag	101 200	92 600	100 500
Minstefradrag	60 100	58 600	61 200
Renter av gjeld	23 900	21 700	22 900
Underskudd i næring, inkl. tidligere år	4 400	3 200	2 800
Toppskattegrunnlag	352 300	301 500	339 300
Alminnelig inntekt etter særfradrag	276 100	227 900	253 000
Inntektsskatt i alt	71 000	61 700	61 300
Skatt kommune og fylke	32 700	29 000	28 800
Toppskatt	5 400	2 100	3 600
Felleskatt	32 900	26 100	29 600
Medlemsavgift til folketrygden	25 800	23 600	24 100
Antall personer 17 år og eldre	3 932 300	45 100	266 500

* Virkeområdet for Sametingets tilskuddsordninger til næringslivet. Inndelingen av STN-området per 1.1.2012 er lagt til grunn.

** Områder nord for Saltfjellet utenfor virkeområdet for Sametingets tilskuddsordninger til næringslivet.

*** Både skattepliktig og skattefritt aksjeutbytte.

Kilde: Skattestatistikk for personer, Statistisk sentralbyrå

7.6 Sysselsetting

Tabell 7.6.1 Sysselsatte personer 15–74 år*, etter kjønn og næring. Norge nord for Saltfjellet, 4. kvartal

Næringsområde	Antall				Prosent			
	2010	2012			2010	2012		
		I alt	Menn	Kvinner		I alt	Menn	Kvinner
STN-området i alt	26 751	26 980	14 643	12 337	100	100	100	100
01-03 Jordbruk, skogbruk og fiske	2 666	2 575	2 156	419	10,0	9,5	14,7	3,4
05-09 Bergvergsdrift og utvinning	386	444	406	38	1,4	1,6	2,8	0,3
10-33 Industri	1 451	1 862	1 437	425	5,4	6,9	9,8	3,4
35-39 Elektrisitet, vann og renovasjon	419	413	356	57	1,6	1,5	2,4	0,5
41-43 Bygge- og anleggsvirksomhet	2 305	2 387	2 245	142	8,6	8,8	15,3	1,2
45-56 Varehandel, hotell- og restaurantvirksomhet	5 267	5 130	3 158	1 972	19,7	19,0	21,6	16,0
58-63 Informasjon og kommunikasjon	340	335	200	135	1,3	1,2	1,4	1,1
64-66 Finansiering og forsikring	129	118	63	55	0,5	0,4	0,4	0,4
68-82 Forretningsmessig tjenesteyting, eiendomsdrift	1 510	1 531	905	626	5,6	5,7	6,2	5,1
84 Offentlig administrasjon, forsvar og sosialforsikring	2 074	2 157	1 189	968	7,8	8,0	8,1	7,8
85 Undervisning	2 698	2 612	849	1 763	10,1	9,7	5,8	14,3
86-88 Helse- og sosialtjenester	6 437	6 372	1 188	5 184	24,1	23,6	8,1	42,0
90-99 Andre sosiale og personlige tjenester	832	855	365	490	3,1	3,2	2,5	4,0
Uoppgitt	237	189	126	63	0,9	0,7	0,9	0,5
Øvrige områder i alt	171 828	174 543	92 153	82 390	100	100	100	100
01-03 Jordbruk, skogbruk og fiske	7 119	6 581	5 630	951	4,1	3,8	6,1	1,2
05-09 Bergvergsdrift og utvinning	2 225	2 828	2 434	394	1,3	1,6	2,6	0,5
10-33 Industri	10 285	10 378	7 906	2 472	6,0	5,9	8,6	3,0
35-39 Elektrisitet, vann og renovasjon	2 392	2 460	2 003	457	1,4	1,4	2,2	0,6
41-43 Bygge- og anleggsvirksomhet	12 949	13 590	12 559	1 031	7,5	7,8	13,6	1,3
45-56 Varehandel, hotell- og restaurantvirksomhet	40 088	40 302	23 931	16 371	23,3	23,1	26,0	19,9
58-63 Informasjon og kommunikasjon	3 311	3 368	2 398	970	1,9	1,9	2,6	1,2
64-66 Finansiering og forsikring	2 090	1 985	1 005	980	1,2	1,1	1,1	1,2
68-82 Forretningsmessig tjenesteyting, eiendomsdrift	13 349	13 877	8 218	5 659	7,8	8,0	8,9	6,9
84 Offentlig administrasjon, forsvar og sosialforsikring	14 528	15 294	8 822	6 472	8,5	8,8	9,6	7,9
85 Undervisning	17 006	17 014	6 272	10 742	9,9	9,7	6,8	13,0
86-88 Helse- og sosialtjenester	40 359	40 819	8 329	32 490	23,5	23,4	9,0	39,4
90-99 Andre sosiale og personlige tjenester	5 352	5 333	2 183	3 150	3,1	3,1	2,4	3,8
Uoppgitt	775	714	463	251	0,5	0,4	0,5	0,3

* Fra 2005 ble nedre aldersgrense for å bli regnet som sysselsatt senket fra 16 til 15 år, i tråd med internasjonale anbefalinger. Samtidig ble aldersdefinisjonen endret fra alder ved utgangen av året til alder ved utgangen av referansetidspunktet.

Kilde: Registerbasert sysselsettingsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

7.7 Næring

**Tabell 7.7.1 Bedrifter, etter næringshovedområde* og størrelsesgrupper.
STN-området i alt. 1. januar 2013.**

Næring	Bedrifter i alt	Ansatte i alt	Uten ansatte	1–4 an- satte	5–9 an- satte	10–19 ansatte	20– 49 an- satte	50– 99 an- satte	100– 249 an- satte
STN-området i alt	6 595	18 818	3 946	1 636	515	277	167	47	7
A - Jordbruk, skogbruk og fiske	2 098	656	1 797	274	20	4	3	-	-
B - Bergverksdrift og utvinning	21	257	4	10	2	2	1	1	1
C - Industri	269	1 442	140	63	26	17	17	4	2
D - Elektrisitets-, gass-, damp- og varmtvannsforsyning	23	154	4	9	7	1	2	-	-
E - Vannforsyning, avløps- og renovasjonsvirksomhet	46	191	21	11	6	6	2	-	-
F - Bygge- og anleggsvirksomhet	632	1 423	337	198	62	26	8	1	-
G - Varehandel, reparasjon av motorvogner	573	1 869	202	223	100	44	4	-	-
H - Transport og lagring	338	938	156	132	26	10	14	-	-
I - Overnattings- og serveringsvirksomhet	197	450	107	62	18	6	4	-	-
J - Informasjon og kommunikasjon	100	253	64	27	5	2	1	-	1
K - Finansierings- og forsikringsvirksomhet	23	83	3	14	5	1	-	-	-
L - Omsetning og drift av fast eiendom	331	135	272	55	3	-	1	-	-
M - Faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting	275	310	173	82	16	3	1	-	-
N - Forretningsmessig tjenesteyting	214	604	134	54	9	8	8	1	-
O - Offentlig administrasjon og forsvar, og trygdeordninger underordnet offentlig forvaltning	179	1 353	10	75	44	37	11	2	-
P - Undervisning	196	2 376	46	47	35	23	33	11	1
Q - Helse- og sosialtjenester	653	5 779	207	176	104	83	54	27	2
R - Kulturell virksomhet, underholdning og fritidsaktiviteter	236	239	168	55	8	3	2	-	-
S - Annen tjenesteyting	187	303	99	67	19	1	1	-	-
Uoppgitt	4	3	2	2	-	-	-	-	-

* Næringsfordelingen bygger på den nye standarden SN2007.

Kilde: Bedrifts- og foretaksregisteret, Statistisk sentralbyrå

Tabell 7.7.2 Personer tilknyttet reindrift per 31. mars 2011, etter kjønn og tilhørighet til siidaandelen. Utvalgte geografiske områder

Geografisk område	I alt	Kjønn		Innehaver/ Kontaktperson	Status i siidaandelen		Andre
		Menn	Kvinner		Ektefelle/ samboer	Barn av innehaver/ kontaktperson	
\$Hele landet	3 018	1 557	1 461	540	254	219	2 005
Finnmark	2 205	1 147	1 058	379	169	126	1 531
¬STN	2 015	1 048	967	365	160	115	1 375
¬Øvrige områder	190	99	91	14	9	11	156
Troms	207	106	101	43	13	6	145
¬STN	77	44	33	20	8	2	47
¬Øvrige områder	130	62	68	23	5	4	98
Nordland i alt	191	102	89	44	22	15	110
¬STN	8	5	3	2	1	2	3
¬Øvrige områder	98	53	45	24	11	6	57
¬Områder sør for Saltfjellet	85	44	41	18	10	7	50
Resten av landet	415	202	213	74	50	72	219
Prosent av hele landet	100,0	51,6	48,4	17,9	8,4	7,3	66,4

Kilde: Reindriftsforvaltningen

7.8 Valg

Tabell 7.8.1 Sametingsvalget 2009. Godkjente stemmer, etter parti/valgliste og valgkrets

Parti/liste	Hele landet	Valgkrets						
		1. Østre	2. Ávjovári	3. Nordre	4. Gáisi	5. Vesthavet	6. Sør- samisk	7. Sør- Norge
\$I alt	9 448	1 686	2 647	1 357	1 344	917	549	948
NSR Norske Samers Riksforbund	1 986	-	475	169	462	437	177	266
Senterpartiet	466	78	96	84	101	71	36	-
Samefolkets parti	221	-	149	-	-	-	-	72
Det norske Arbeiderpartiet	2 534	604	465	343	452	226	168	276
Árja	949	123	545	132	86	-	-	63
Fremskrittspartiet	737	161	125	242	141	68	-	-
Høyre	439	96	164	76	40	-	-	63
Norske Samers Riksforbund og Samefolkets Partis fellesliste	366	366	-	-	-	-	-	-
Sosialistisk Venstreparti	64	-	-	64	-	-	-	-
Samenes Folkeforbund (tidl. Samenes Valgforbund)	297	73	-	63	62	60	22	17
Fastboendes Liste	124	-	124	-	-	-	-	-
Fellesslista	110	110	-	-	-	-	-	-
Johttišápmelaccáid listu	411	-	411	-	-	-	-	-
Kristelig Folkeparti	48	-	48	-	-	-	-	-
Nordkalottfolket	184	-	-	184	-	-	-	-
Ofelas	75	75	-	-	-	-	-	-
Samer bosatt i Sør-Norge	191	-	-	-	-	-	-	191
Sjaddo	55	-	-	-	-	55	-	-
Aarjel-Saemiej Gielh (ÅaSG)	146	-	-	-	-	-	146	-
Venstre	45	-	45	-	-	-	-	-

Kilde: Valgstatistikk, Statistisk sentralbyrå

Tabell 7.8.2 Sametingsvalget 2009. Valgte representanter, etter parti/valgliste*, kjønn og valgkrets

Valgkrets	I alt		Ap		NSR		Parti/valgliste ÁRJA		FrP		H	
	I alt	Kvinner	I alt	Kvinner	I alt	Kvinner	I alt	Kvinner	I alt	Kvinner	I alt	Kvinner
\$Hele landet	39	19	14	7	11	6	3	1	3	1	1	-
1. Østre	6	3	3	2	-	-	-	-	1	-	-	-
2. Ávjovári	9	3	2	1	2	1	2	1	-	-	1	-
3. Nordre	6	3	2	1	1	1	1	-	1	-	-	-
4. Gáisi	6	3	2	1	3	1	-	-	1	1	-	-
5. Vesthavet	5	3	2	1	3	2	-	-	-	-	-	-
6. Sørsamisk	3	1	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-
7. Sør-Norge	4	3	2	1	1	1	-	-	-	-	-	-
			NSR/SPF		JOHT		NORDK		SBS		ÅSG	
			I alt	Kvinner	I alt	Kvinner	I alt	Kvinner	I alt	Kvinner	I alt	Kvinner
\$Hele landet			2	1	2	-	1	1	1	1	1	1
1. Østre			2	1	-	-	-	-	-	-	-	-
2. Ávjovári			-	-	2	-	-	-	-	-	-	-
3. Nordre			-	-	-	-	1	1	-	-	-	-
4. Gáisi			-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
5. Vesthavet			-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
6. Sørsamisk			-	-	-	-	-	-	-	-	1	1
7. Sør-Norge			-	-	-	-	-	-	1	1	-	-

* Ap (Arbeiderpartiet), NSR (Norske samers riksforbund), FrP (Fremskrittspartiet), H (Høyre), NSR/SPF (Norske Samers Riksforbund og Samefolkets Partis fellesliste), JOHT (Johtisápmelaccaid listu), NORDK (Nordkalottfolket), SBS (Samer bosatt i Sør-Norge) og ÅSG (Áarjel-Saemiej Gielh (ÅaSG))

Kilde: Valgstatistikk, Statistisk sentralbyrå

Miiddus, kapihtal 5 – Vedlegg til kapittel 5

Riikarádjegalbat – riksgrenseskilt

Fylkarádjgalbat - fylkesgrenseskilt

Suohkanrádjegalbat - kommunegrenseskilt

Tunneallanammagalbat – tunellnavneskilt

Gáivuona suohkan - Kåfjord kommune

Porsáŋggu gielda - Porsanger kommune - Porsangin komuuni

Dábálaš báikenammagalbbat – vanlige stedsnavnsskilt

Gáivuona suohkan - Kåfjord kommune

x 1

x 2

x 2

x 2

x 1

x 2

x 2

Guovdageainnu suohkan – Kautokeino kommune

x 2

x 1

x 1

x 3

x 2

x 2

x 2

x 1

x 2

x 2

x 2

x 2

Karášjoga gielda - Karasjok kommune

x 1

x 2

x 2

x 2

x 2

x 4

Porsáŋggu gielda - Porsanger kommune - Porsangin komuuni

x 1

x 3

x 3

x 2

x 2

x 2

x 2

x 2

x 1

x 1

x 2

x 2

x 2

x 2

x 1

x 1

Deanu gielda - Tana kommune

Unjárgga gielda - Nesseby kommune

Luoddačujuhangalbbat – Veivisningsskilt

Gáivuona suohkan - Kåfjord kommune

Guovdageainnu suohkan – Kautokeino kommune

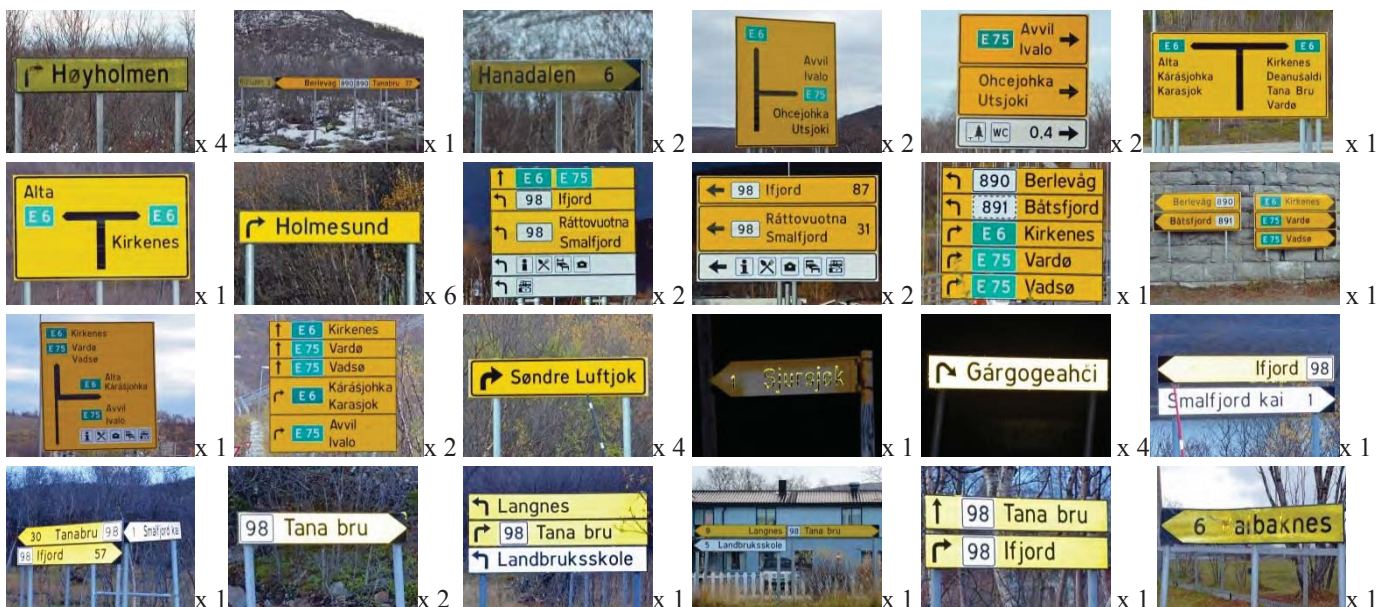
Karášjoga gielda - Karasjok kommune

Porsáŋggu gielda - Porsanger kommune - Porsangin komuuni

Deanu gielda - Tana kommune

Unjárgga gielda - Nesseby kommune

Gaskačujuhangelbbat – Avstandsskilt

Gáivuona suohkan - Kåfjord kommune

Guovdageainnu suohkan – Kautokeino kommune

Karášjoga gielda - Karasjok kommune

Porsáŋggu gielda - Porsanger kommune - Porsangin komuuni

Deanu gielda - Tana kommune

Unjárgga gielda - Nesseby kommune

Bálvalusgalbbat – Serviceskilt

Gáivuona suohkan - Kåfjord kommune

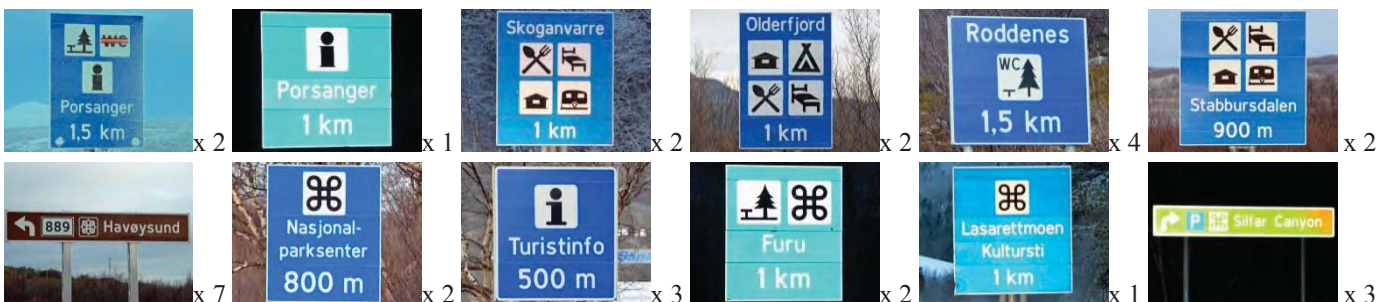
Guovdageainnu suohkan – Kautokeino kommune

Kárášjoga gielda - Karasjok kommune

Porsáŋggu gielda - Porsanger kommune - Porsangin komuuni

Deanu gielda - Tana kommune

Unjárgga gielda - Nesseby kommune

Ii-geográfalaš galbbat – Ikkegeografiske skilt

Gáivuona suohkan – Kåfjord kommune

Guovdageainnu suohkan – Kautokeino kommune

Karášjoga gielda - Karasjok kommune

Porsáŋgu gielda - Porsanger kommune - Porsangin komuuni

Deanu gielda - Tana kommune

Miiddus, kapihtal 5 – Vedlegg til kapittel 5

Riikarádjegalbat – riksgrenseskilt

Fylkarádjgalbat - fylkesgrenseskilt

Suohkanrádjegalbat - kommunegrenseskilt

Tunneallanammagalbat – tunellnavneskilt

Gáivuona suohkan - Kåfjord kommune

Porsáŋggu gielda - Porsanger kommune - Porsangin komuuni

Dábálaš báikenammagalbbat – vanlige stedsnavnsskilt

Gáivuona suohkan - Kåfjord kommune

x 1

x 2

x 2

x 2

x 1

x 2

x 2

Guovdageainnu suohkan – Kautokeino kommune

x 2

x 1

x 1

x 3

x 2

x 2

x 2

x 1

x 2

x 2

x 2

x 2

Karášjoga gielda - Karasjok kommune

x 1

x 2

x 2

x 2

x 2

x 4

Porsáŋggu gielda - Porsanger kommune - Porsangin komuuni

x 1

x 3

x 3

x 2

x 2

x 2

x 2

x 2

x 1

x 1

x 2

x 2

x 2

x 2

x 1

x 1

Deanu gielda - Tana kommune

Unjárgga gielda - Nesseby kommune

Luoddačujuhangalbbat – Veivisningsskilt

Gáivuona suohkan - Kåfjord kommune

Guovdageainnu suohkan – Kautokeino kommune

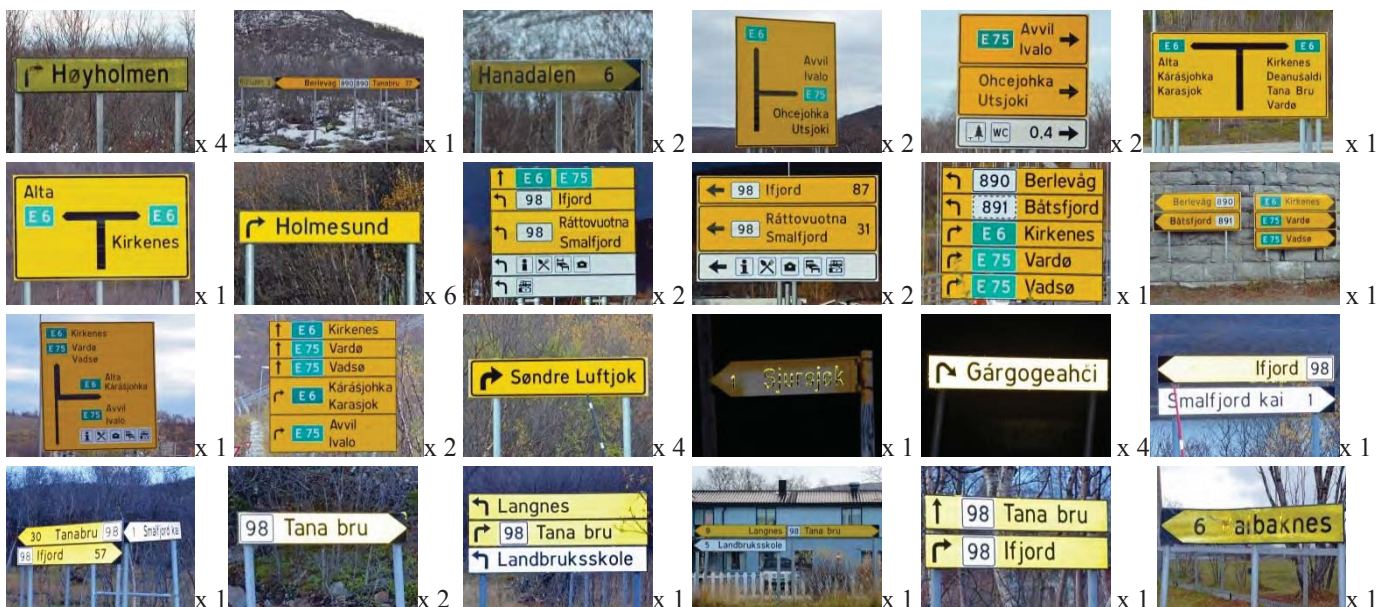
Karášjoga gielda - Karasjok kommune

Porsáŋggu gielda - Porsanger kommune - Porsangin komuuni

Deanu gielda - Tana kommune

Unjárgga gielda - Nesseby kommune

Gaskačujuhangelbbat – Avstandsskilt

Gáivuona suohkan - Kåfjord kommune

Guovdageainnu suohkan – Kautokeino kommune

Karášjoga gielda - Karasjok kommune

Porsáŋggu gielda - Porsanger kommune - Porsangin komuuni

Deanu gielda - Tana kommune

Unjárgga gielda - Nesseby kommune

Bálvalusgalbbat – Serviceskilt

Gáivuona suohkan - Kåfjord kommune

Guovdageainnu suohkan – Kautokeino kommune

Kárášjoga gielda - Karasjok kommune

Porsáŋggu gielda - Porsanger kommune - Porsangin komuuni

Deanu gielda - Tana kommune

Unjárgga gielda - Nesseby kommune

Ii-geográfalaš galbbat – Ikkegeografiske skilt

Gáivuona suohkan – Kåfjord kommune

Guovdageainnu suohkan – Kautokeino kommune

Karášjoga gielda - Karasjok kommune

Porsáŋggu gielda - Porsanger kommune - Porsangin komuuni

Deanu gielda - Tana kommune

